

ORTADOĞU'DA KİMLER, KİMİNLE VE NİÇİN SAVAŞIYOR?

Yırtıcı Hegemon, İran'ın Direnci ve Batı'nın Dekompozisyonu

Gazze'deki soykırımın suç ortaklarından ABD'nin yerleşimci kolonyalizm projesi İsrail'le birlikte İran'a saldırısı gerek bu ikili ile sınırlı olmayan Batı ittifakını gerekse dünyayı daha kötü bir duruma soktu. Batı artık "ideolojik bir kılıf" bulmakta zorlandığı için çıplak güç politikalarına sarılmış vaziyette. Ortadoğu'daki askerî tırmanmanın daha fazla yıkım ve daha büyük bir ekonomik kriz getireceği muhakkak. Petrol fiyatlarındaki her yükseliş, özellikle kırılğan ekonomiler için sadece bir maliyet artışı değil, aynı zamanda ekonomik baskının ve borç sarmalının başlangıcıdır. Artık herkes yarım asırlık neoliberal dönemin sakladığı şu gerçeği anladı: Kapitalizm ders kitaplarında anlatılanın aksine sadece piyasa ve sözleşmelerden ibaret değildir; özünde savaş, kölelik ve devlet şiddetini barındıran siyasi bir yapıdır. Dolayısıyla bir tahakküm ilişkisi olan sömürgecilik, günümüz dünya politikasını anlamlandırmak için gerekli olan anahtar kavramların başına gelir.

Kendisinden beklenmeyen ölçüde direniş gösteren İran'ın saldırılarının çoğu sabit hedeflere yöneldi; özellikle bölgedeki ABD hava üsleri ile İran'a potansiyel düşman görülen ya da ABD ile bağlantılı ülkelerdeki sabit hedeflere. İran'ın az sayıda hava savunma sistemine sahip olduğu ya da sistemlerinin körleştirilmiş veya etkisiz hâle getirildiği görülse bile hibrit savaşta insanlı görevler etkilidir ve ciddi maliyete yol açmaktadır. İran'ın füzelerle İsrail hava savunmasını kevgire döndürmesinin yanında bölgedeki balistik füze, drone ve seyir füzesi kapasitesinin ABD'nin büyük savaş gemilerini "oturan hedef" hâline getirmesi gibi durumlar Şer İttikakı'nı panikletti. Gelişmeler, 1990'larda savaşın geleceğinin insansız hava araçlarına ve uydu tabanlı istihbaratın sağladığı olağanüstü hedefleme hassasiyetine dayanacağını yazanları da haklı çıkardı.

Frankfurt Okulu'nun iki önemli temsilcisi Adorno ve Horkheimer 1950'lerde müşterek kaleme aldıkları bildiriye şunu yazmışlardı: "Bu Arap haydut devletleri, yıllardır İsrail'e saldırmak ve oraya sığınan Yahudileri katletmek için fırsat kolluyorlar." Horkheimer, başka bir yerde ise "İnanıyorum ki Avrupa ve Amerika, refah ve adalet söz konusu olduğunda tarihin şimdiye kadar ürettiği muhtemelen en iyi medeniyettir." diyecektir. Batı merkezli ve kolonyal körlüğe sahip bu geleneği sürdüren Habermas gibi isimler Gazze soykırımını sürecinde İsrail ile dayanışma sergilerken sadece bir anlık refleks göstermediler bilakis derin bir medeniyet hiyerarşisine dayanarak hareket ettiler. "Seçici duyarlılık" tarzı malum Habermas'ın yükselen 'antisemitizm' konusunda endişelerini dile getirirken, 11 Eylül sonrası tırmanan İslamofobi hakkında tek bir kelime etmediğini de hatırlamamız lazım. Hâsılı Siyonist oluşumu savunmayı kendi sorumluluğu gören Habermas (ve benzerleri) ile çılğın Trump arasında bir fark yok.

Şu hâlde asıl önemli olan, modern jeopolitiğin en temel kavramlarından kolektif Batı'nın, Epstein'in medeniyetinin bizi birer birer yenmesine izin vermemektir. Şu anda Türkiye devletiyle, halkıyla İran'a destek vermektedir. Daha açık bir ifadeyle İslâm ümmetinin Sünni parçası olan halkımız, ümmetin Şii kesimi İran'ın yanın-

dadır. Bunu sürdürmeli, tereddüt edenleri ikna etmeliyiz. Küresel düzlemde ABD-İsrail şeytani birlikteliğine karşı açık ve kesin bir tavır alınmaktadır. Batı'nın "tabii çekirdeği"ni oluşturan ABD, İngiltere ve Fransa arasındaki ayrışmalar Batı'daki *dekompozisyon* (parçalanma) sürecinin hız kazandığının işareti. Avrupa'daki kültürel ve dinî kırılma hatlarının jeopolitik sonuçları da dikkat çekiyor. Özellikle Protestan kuzey ülkeleri ile Katolik-Latin güney arasında derin bir zihniyet farkı olduğu inkâr edilemiyor.

Hadiseler çağımızı anlamak için bir ipucu sunuyor mu? İster askerî ve ekonomik saldırılar ister Hıristiyan Siyonizm'i olsun, isterse işsizlik, göç, şiddet veya uyuşturucu gibi şu an karşı karşıya bulunduğumuz durumlar olsun, bütün bu milletlerarası meselelerde, içten ve derinden bir ilişki mevcut mu? Elbette var, artık herkes egemen Batı'nın gerçek yüzünü görmüştür; o yüz Epstein'dir. Bu, öldürülen İranlı kız öğrencilerdir. Bu, Gazze'deki on binlerce bebektir. Hiç kimse "Bilmiyordum, görmedim, farkında değildim!" diyemez. Bu mazeret artık geçerli değildir. Herkes görmüş ve herkes bilmektedir. Türkiye'de olsun dünyanın başka yerlerinde olsun entelektüeller, analistler Siyonizm, Büyük İsrail ve küresel kapitalist elitler hakkında konuşmaya başlamıştır. Her şey gerçek adıyla anılmaktadır. Bu, ihtiyatlı bir iyimserliğe ilham vermektedir.

Siyonist oluşumun çıkarlarına öncelik veren Trump, suikastlar, sivil altyapıların bombalanması ve öğrencilerin katledilmesi ile anılıyor. Hedeflerinden hiçbirini gerçekleştiremezken dünya başta enerji olmak üzere çok farklı krizlerle boğuşmaya başladı. Hürmüz Boğazı'nın kapanması sebebiyle dünya ekonomisinin çöküşün eşğine geldiğinin işaretlerinden biri bazı ülkelerde enerji kısıtlamalarının fiilen yürürlüğe konulmasıdır. Trump'ın "savaşın sis perdesi" müzakereler konusundaki çelişkili ifadeleri ise iki ihtimali akla getiriyor; karşımızda ya akli melekelelerini yitirmiş bir kral var ya da ne yapacağını bilemeyen, çaresizlik içinde debelenen bir lider var.

Üçüncü Dünya Savaşı, her ne pahasına olursa olsun kolektif Batı'nın hegemonyasını korumak ve güçlendirmek isteyenlerle çok kutuplu insanlık arasında yürütülmektedir. Başlayan savaş tüm şiddetle sürmektedir. Ancak şu husus göz ardı edilmemelidir: ABD'deki kimi karar vericilerin bir Haçlı Seferi mantığıyla hareket etmesi, modern savaş hukukunun ve stratejisinin reddi olarak görülse de bu, Batı'ya yön veren zihin kodlarının gün yüzüne çıkmasından başka bir anlama gelmiyor.

Şurası açık: Aydınlanmacı ve rasyonel bir tartışma projesinden bahsedenlerin gizlediğinin aksine Batı rasyonalitesinin sömürgecilikle nasıl iç içe geçtiğini kavradığımız günlerdeyiz; geçmiş tamamen ortadan kalkmış değildir, ancak gelecek çoktan gelmiştir. Sömürgeciliği hesaba katmayan bir modernite felsefesi eksik kalmaya mahkûmdur. Milletlerin, günümüz dünyasında olup biten kahredici ve içler acısı gerçekleri bütün çıplaklığıyla haykıranlara kulak vermesi gerekiyor.

Yeni sayımızda görüşmek temennisiyle...

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

04

ABD-İsrail ve İran Savaşı'nın Hibrit Savaş Kapsamında Değerlendirilmesi
Burhanettin CAN

12

Habermas Üzerine Bir Not: Konuşmanın Teorisi Sessizliğin Pratiği
Celalettin VATANDAŞ

17

Rekabetin Ahlaki Zemini Üzerine
Mehmet BEYHAN

20

ORTADOĞU'DAN

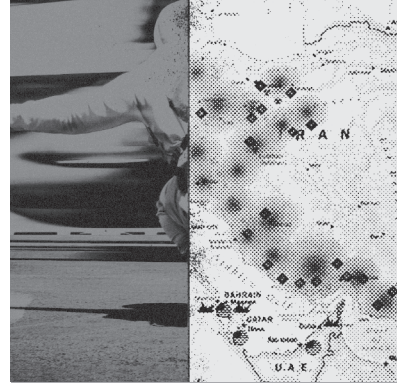
DOSYA

28

Üçüncü Dünya Savaşı Yok Çağdaş Haçlı Seferleri Var
Mustafa AYDIN

35

ABD-İsrail ve İran Savaşı'nın Bölgesel ve Küresel Etkileri
Metin ALPASLAN

43

ABD-İsrail İran'a Karşı: Şimdi Ne Olacak?
Kürşad ATALAR

48

ABD-İsrail ve İran Savaşı'nda Gidişat Ne Vaat Ediyor?
Ömer Behram ÖZDEMİR

53

Devam Eden Savaşın Teo-Politiği Üzerine
Mehmet Furkan ÖREN

Umran

Sahibi
Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni
Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Metin Çiğrikçı

İdare Merkezi
Bereketzade Mah. Okçumusa Cad.
Bank Han No: 11 Kat: 3 Şişhane
Beyoğlu/İstanbul
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler
Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen
Tekin Öztürk

Baskı: Çınar Basım Matbaacılık ve Yay.
Yüzyıl Mh. Matbaacılar Cd. Ata Han No: 34 K: 5
Bağcılar - İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00

Nisan 2026 Sayı: 380
(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,
1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.
Yazıların ve ilanların sorumluluğu
sahiplerine aittir. Bu dergi basın
meslek ilkelerine uymayı taahhüt
eder. Umran dergisi TÜRDEB ve
DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm
Bak. Kurumsal Abonesidir.

KRİTİK

57

Teşhisleri Çok Kuvvetli Bir
Müfekkiri: Seyyid Muhammed
Nakib el-Attas

Gülşen ÖZER

62

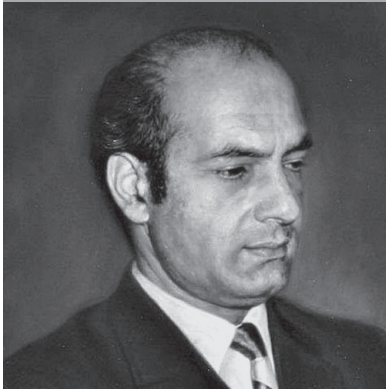
Samiha Ayverdi'nin Pozitivist
Spiritüalizmle Mücadelesi

Kâmil YEŞİL

67

Ali Şeriatî'yi Nasıl Okumalıyız?

Kaan KÜÇÜK

YAŞAYAN İSLÂM

71

Cuma Kayıtları
Savaşta Oyun Oynayan
Çocuklar

Aytaç ÖREN

KÜLTÜR SANAT

73

Rachel Corrie'nin Günlükleri
Günay BULUT

76

İnsan Ancak Böyle Doğar
Ahmet ÖRS

79

Hakikatli Bir Yönetmen:
Mecid Mecidi

Ahmet Salih ÇELEBİ

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
- www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 2.250 TL (Öğrenci: 2.000 TL), Yurt dışı: 120 Euro

Birim Fiyatı: 225 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırabilirsiniz.
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
Banka Hesap No: 8515535-2
IBAN: TR46002050000851553500002 Kuveyt Türk
Hesap Sahibi: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

21. ASRIN FİRAVUN VE NEMRUTLARI SONLARINI HAZIRLARKEN-1: ABD-İSRAİL VE İRAN SAVAŞI'NIN HİBRİT SAVAŞ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

BURHANETTİN CAN

“Gerçek şu ki, onlar hileli düzenler kurdular. Oysa onların düzenleri, dağları yerlerinden oynatacak da olsa, Allah katında onlara hazırlanmış bir düzen vardır.” (14/İbrahim 46)

Şer İttifakı (Siyonizm-ABD-İngiltere-İsrail ve Fransa) 21. yüzyılı, dijital dönüşüm asrı şeklinde öngörmekte, bu sebeple büyük sıfırlama stratejisini uygulamaya sokabilmek için önce biyolojik savaşı (pandemi süreci), sonra ekolojik savaşı, daha sonra Ukrayna’da senelerce sürecek hibrit savaşı, Siyonist soykırımcı İsrail üzerinden Filistin-Lübnan elektronik-siber savaşı (çağrı cihazı, telsizler ve cep telefonlarının internet bağlantısıyla patlatılması) ve daha sonra da İran-Lübnan üzerinden hibrit merkezli topyekûn bir savaşı fiilen başlatmışlardır. İngiltere ve Fransa ABD-İsrail-İran-Lübnan savaşında şimdilik fiilen yer almamaktadır.

Zikredilen beş önemli sürecin yıllar ekseninde peş peşe ve birbirini destekler mahiyette vuku bulması, tüm dünyada çok uzun sürecek yeni bir kavganın hatta harbin kilometre taşları görülebilir. Bu savaşların önemli bir boyutu, ekonomik krizle çökertip kadife darbelere uygun bir gayrimemnunlar kitlesi oluşturdukları ülkeleri iç dinamiklerini kullanarak parçalamak ve 2050’li yıllara doğru bin şehir devlet inşa etmek amaçlı olduğu gerçeğidir. İran Körfez savaşı bu

boyutu ile ayrıca tahlil edilmelidir. Ukrayna-Rusya savaşına ABD-İsrail-İran-Filistin-Lübnan hattı eklenmiş durumadır. Her iki eksenle süren savaşlarda Avrasya satranç tahtasında yer alan ya da alabilecek strateji oyuncuları, ABD, AB (Fransa, Almanya...), Rusya, Çin, Hindistan, Ukrayna, Azerbaycan, Kazakistan, Türkiye, İran, Japonya, Endonezya, Pakistan ve petrol-doğal gaz üreten ülkeler olacaktırlar. Küresel düzlemde enerji merkezli, ekonomik ağırlıklı olarak devam eden iki eksenledeki savaşa esas karakterini verense *hibrit savaştır*.¹ Bu yazıda, ABD-İsrail ile İran arasındaki savaş, hibrit savaş teorisi kapsamında ele alınacaktır.

İRAN-ABD BARIŞ GÖRÜŞMELERİNİ BOMBALAYANLAR

Gelinen süreci daha iyi anlayıp analiz edebilmek için 22 Eylül 2023 tarihinde İsrail Başbakanı Netanyahu’nun son yıllarda yaptığı konuşmalara bakmakta fayda vardır. Siyonist cani Netanyahu, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nun 78. oturumunda Filistin’i yok sayan ‘Yeni Ortadoğu’ merkezli bir konuşma yapmıştı. Netanyahu, BM’de Suudi Arabistan, Birleşik

1 Burhanettin Can, “Ukrayna-Kazakistan Hattındaki Kriz Neyin Habercisidir?-1: 3. Dünya Savaşının mı yoksa 5. Dünya Soğuk Savaşının mı?”, *Umran*, 2022, sayı: 331, s. 10-21.

Arap Emirlikleri, Bahreyn, Mısır, Sudan ve Ürdün'ün yeşil renge boyandığı 'Yeni Orta Doğu' başlıklı bir harita göstererek Ortadoğu'nun şekillendirileceğini pervasızca ifade etti. Ayrıca soykırımcı Netanyahu'nun haritasında Filistin diye bir devletin bulunmadığı vurgulanmalıdır.

Siyonist oluşumun Dışişleri Bakanlığı 8 Ocak 2025 tarihinde Arapça sosyal medya hesabından İncil'i referans alarak Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye topraklarını "İsrail'in tarihî sınırları" içinde gösteren cüretkâr bir harita paylaştı.² Netanyahu, Eylül 2025'te, BM Genel Kurulu'nda küstahça konuşurken Filistin toprağı Doğu Kudüs'ü, Batı Şeria ve Gazze'yi işgal devleti İsrail'in sınırları içine alan iki harita gösterdi. Haritaların birinde Suriye, Irak ve İran siyaha boyanmış ve üzerine "lanet" anlamına gelen İngilizce *curse* kelimesinin yer alması pervasızlığının nerelere kadar uzandığının ilanıydı. Diğer haritada ise Hindistan, Suudi Arabistan, Mısır ve Sudan yeşile boyanmış ve üzerinde "nimet/hayır" anlamına gelen *blessing* yazılmıştı.³

Son iki yılda Netanyahu, BM'de yaptığı küstah konuşmalarda gösterdiği haritalara uygun olarak ABD ile iş birliği içinde Ortadoğu'yu Filistin-Lübnan-İran üzerinden değiştirme ve savaşı bölgeye yayma stratejisini yürürlüğe sokmaya çalışmaktadır. Buna hizmet edecek bir şekilde "Büyük Ortadoğu" ve "Büyük İsrail" projeleri kapsamında Ortadoğu'yu paramparça ederek hallaç pamuğu gibi atmaya arzulayan Şer İttifakı'nın Firavun ve Nemrutları (Trump-Netanyahu), İran'ın nükleer tesislerini tehlike gösterip İran'dan uranyum zenginleştirme tesislerini iptal etmesini istemişlerdir. İran süreci iyi okuyarak bu konuda görüşme yapmaya ve masaya oturmaya razı olmuştur. İran, uranyum zenginleştirmesinin reaktör yakıt yapımı için gerekli seviyede tutulacağı konusunda olumlu bir tavır sergileyerek yapılan teklifi kabul etmiş ve Şer İttifakı'nın tertibini bozmuştur.

İran'la anlaşma noktasına gelindiği bir aşamada İsrail, bütün uluslararası düzeni, anlaşmaları bozacak tarzda 12 Gün Savaşı olarak anılan 13 Haziran 2025'te, İran'a ani bir saldırı yaparak,

2 Akit, 1Ekim 2025.

3 <https://www.sde.org.tr/netanyahunun-nimet-ve-lanet-kavramlari-uzerinden-ortadoguyu-dizayn-projesi-konu-795>

filen bir savaşı başlatmış, barış masasını devirerek görüşmeleri engellemiştir. ABD ise sürece dâhil olarak İsrail ile birlikte İran'ı sürekli bombalamıştır. 2026'da Umman, ABD ile İran arasında var olan nükleer zenginleştirme programı ile ilgili ihtilafları çözüme kavuşturmak için arabuluculuk görevi üstlenmiştir. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile İran arasında "uranyumun zenginleştirilmesinin sınırlandırılması programı" ile ilgili müzakereler başlamış ve süreç çok olumlu bir noktaya gelmiş, barış anlaşmasının imzalanmasına ramak kalmıştır. Cenevre'de İran ve Amerikan heyetleri arasında arabuluculuk yaptığı büyükelçilik binasından çıkan Umman Dışişleri Bakanı Bedir bin Hamad El Busaidi, "görüşmenin iyi gittiğini", "çığır açıcı gelişmenin" olduğunu dile getirmiştir. Bakan CBS'ye ise şu beyanını vermiştir: "İran, yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum stoklarını ortadan kaldırmayı, mevcut malzemeyi ülke içinde düşük seviyeye indirmeyi ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından tam denetime izin vermeyi kabul edebileceğini söylemiş ve hatta ABD denetçilerinin de sürece katılabileceğini belirtmiştir. Anlaşmadan sonra İran, yalnızca sivil amaçlı zenginleştirme yapacaktır. Bir ilkel anlaşması, günler içinde imzalanabilecektir."

Umman Dışişleri Bakanı bu beyanatı verirken Siyonist rejimin başbakanı Netanyahu'nun emriyle İsrail Hava Kuvvetleri, 28 Şubat 2026'da 200 uçakla 500 İran hedefine saldırı düzenlemiştir. Trump, İsrail'in saldırısından 4 saat sonra "İsrail ile iki ülkenin eşgüdüm içinde İran'a roketlerini, donanmasını, nükleer tesislerini tümüyle yok etmek üzere kapsamlı bir saldırı" başlattıkları açıklamasını yapmıştır. Başta Tahran olmak üzere ülkenin 22 büyük şehrinde hastahaneler, okullar, ibadethaneler, sivil ve askerî tesisler ayırt edilmeden, insan hakları, uluslararası hukuku tanımadan bombardıman uçaklarıyla sivil halkın üzerine bomba yağdırılmış, yüzlerce yer tahrip edilmiştir. Gazze'deki çocuklara nispet edercesine sadece bir kız ilkokulunda 165 çocuk hava saldırısıyla hunharca katledilmiştir. Tahran'daki liderlik yerleşkinde üst düzey yetkililer toplantı hâlindeyken Siyonist katliamcılarının saldırıları sonucu İran'ın lider kadrosundan 48 kişi öldürülerek tasfiye edilmiştir.

13 Haziran 2025 ve 28 Şubat 2026'da yapılan görüşmelerde çözüm an meselesi iken, yapılan teklifler İran tarafından kabul edilmişken Şer İttifakı'nın saldırmaya başlaması nasıl izah edilebilir? "Önce ABD!", "Askeri Ortadoğu'dan çekeceğim!", "Beni Amerikan kıtası ilgilendirir!", "Kanada benim eyaletim olacak!", "Grönland ve Venezuela benimdir!" diyen Trump nasıl olur da iki uçak gemisini ve bir sürü savaş gemisini Doğu Akdeniz'e, Umman ve Hürmüz Boğazı açıklarına gönderebilir?! Bu durum, Büyük Ortadoğu, Büyük İsrail, İslâm'ın İslâm'la savaşı, şehir devletleri, kaos teorisi projeleri, Siyonizm'in amentüsü, Üçüncü Dünya Savaşı projesi ile açıklanabilir değildir. Muhtemelen bu değişim, ABD Adalet Bakanlığı tarafından beklenmedik bir şekilde Epstein şebekesiyle alakalı dosyanın kamuoyuna duyurulması sonrasında meydana gelmiş olabilir.

BEŞİNCİ NESİL SAVAŞLAR, HİBRİT SAVAŞLAR VE SESSİZ SAVAŞ

Yeni bir kavram olan beşinci nesil ya da hibrit savaşla ilgili, sessiz savaş, etki altına alma savaşı, algı savaşı, bilginin silah olarak kullanıldığı savaş, temassız savaş, dijital savaş ve bilgi-tabanlı savaş şeklinde isimlendirmeler yapıl-

maktadır.⁴ Hibrit savaş, bünyesinde bir araya gelme imkânı bulunan farklı savaş türlerinin bir entegrasyonudur. Bu savaş, dördüncü nesil savaşlara siber savaş, dijital savaş gibi yeni savaş türlerinin eklenmesi ile ortaya çıkan çok karmaşık yeni bir savaş türüdür. Hibrit savaşa ilişkin ilk tanımlama 2007 yılında Frank Hoffman tarafından yapılmış ve şöyle denmiştir: "hem devletler hem de devlet dışı çeşitli aktörler tarafından yürütülebilen" bir savaş türü olup "hibrit savaşın temelini, sınırsız savaş, birleşik savaş ve dördüncü nesil savaş olmak üzere üç farklı savaş teorisi oluşturmaktadır."⁵ (Şekil 1) ABD ve NATO hibrit savaş kavramı yerine *hibrit tehdit* kavramını kabul etmiş ve kullanmaktadır.⁶

Şekil 1. Hibrit savaşın temel oluşumu⁷

Hibrit savaşın daha iyi anlaşılabilmesi için "gri bölge" ifadesini açıklamak gerekir.⁸ Gri bölge, "siyasi hedeflere ulaşmak amacıyla askerî seçeneklerin uygun olmadığı veya çeşitli sebeplerle uygunsuz görüldüğü alandır." (Şekil 2). Gri bölgede ise hibrit savaşın kullandığı teknikler ve taktikler yer almaktadır. Gri bölge stratejisinde kurallar yoktur ve sınırlar muğlaktır. Hibrit savaş bu bölge özellikleri üzerine inşa edilmektedir.

4 Ufuk Uras, *Beşinci Nesil Savaş/Sessiz Savaş*, Harkul Savunma Araştırma Merkezi, Kasım 2020. Mustafa Şenol, "Hibrit Savaş Kapsamında Siber Savaş ve Siber Caydırıcılık", *Siber Güvenlik ve Savunma Farkındalık ve Caydırıcılık*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018, s. 181-221.

5 Mustafa Şenol, *age*.

6 Mustafa Şenol, *age*.

7 Mustafa Şenol, *age*.

8 Mustafa Şenol, *age*.

Şekil 2- Gri bölgenin karakteristik yapısı⁹

Hibrit savaşın, devletler ve devlet dışı olmak üzere iki temel aktörü vardır. Devlet dışı aktörler, devletten bağımsız hareket eden, konvansiyonel olmayan hareketler gösteren ve terör eylemleri ile sivil halka şiddet uygulayan, şiddet ve kaos yardımı ile ülke yönetimine sahip olmak isteyen gruplar ve yapılarıdır. Devlet dışı aktörler, askerî ve sivil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹⁰

Hibrit savaşlarda düzenli orduyla beraber düzensiz silahlı gruplar, askerle beraber sivil halk, askerî güçle beraber askerî olmayan (ekonomik, sosyolojik, psikolojik, politik vb.) güçler, sıcak çatışmayla birlikte şiddet içermeyen yöntemler, paralı askerler, vekâlet savaşları, terör yöntemleri, ayaklanmalar, iç isyanlar, gayri nizami savaş türleri, teknolojinin getirdiği siber savaşlar, drone savaşları gibi her türlü yeni imkânlar kullanılmakta ve ortaya çıkacak yeni imkânların ek olarak kullanılması da amaçlanmaktadır.¹¹ Bu sebeple hibrit savaşta “temel strateji, devlet dışı aktörler veya devletler tarafından yeni doktrin ve organizasyon türleri oluşturmak, teçhizat geliştirmek, nihayetinde çatışmaya asimetrik ve yaratıcı bir yaklaşım getirerek çatışma süresini uzatmaktır.”¹²

Hibrit savaş konusunda dünyadaki gelişmelere baktığımızda geleceğin savaşlarında küçük ve etkili devlet dışı aktörlerin çok baskın olacağı görülebilir. Bu unsurları daha da etkili kılacak ise hiç şüphesiz teknolojidir. Geliştirilen yönlendirilmiş enerji silahları, elektronik savaş, uzaya konuşlu silah sistemleri, toksik ve radyoaktif saldırılar, psikolojik harp, siber savaşlar ve bilgi kirliliği gibi araç ve imkânlar,¹³ hibrit savaşlarda devlet dışı aktörlerin etkisini çoğaltacaktır. Özellikle bu devlet dışı aktörler, sanayileşmiş, yüksek teknolojiye sahip ülkelerle hareket ettiklerinde tahribatları daha da artacaktır.

Devlet dışı aktörler, devletten bağımsız hareket ettikleri için uluslararası hukuk kendilerini bağlamamaktadır. Dolayısıyla manevra yetenekleri çok yüksek olan devlet dışı aktörlerin kendi başlarına davranabilenleri olduğu gibi bir devletin himayesi altında faaliyet gösterenleri de vardır. Hangi şekil altında var olurlarsa olsunlar ana amaçları, hedef ülkede şiddet ve kaos yardımı ile ülke yönetimine sahip olmak, ülke yönetimini zayıflatmak, ülke yönetimini iş birliği yaptığı ülkenin arzu ve isteklerine tâbi kılmaktır.

HİBRİT SAVAŞIN SAFHALARI VE BİLEŞENLERİ

Hibrit savaşın safhalarına ilişkin görüşler, zamanla değişmekte ve gelişmektedir. Saha-daki uygulamalardan hareketle teori geliştirilmektedir. Hibrit savaş stratejisinde birbirine bağımlı önemli safhalar mevcuttur. Şekil 3'te de görülebileceği gibi “askerî yöntemlerin kullanılmadığı asimetrik savaş” (bilgi/enformatik, etik, psikolojik, ideolojik, diplomatik ve ekonomik yöntemlerin arzu edilen yönde politik, ekonomik ve askerî alt yapı oluşturma planının bir parçası olarak kullanılması) hibrit savaşın birinci safhasıdır.

İkinci safhada dezenformasyon savaşı başlatılıp, neyin gerçek neyin yanlış olduğuna ilişkin bir kaos ortamı oluşturulmaktadır. Bunun başarılabilmesi için diplomatik ve askerî kurumlardan, basın organlarından koordineli bir şekilde yanlış bilgiler, emirler, direktifler ve talimatlar etrafa yayılmaktadır. Üçüncü safha olan bu aşamada siyasi ve askerî yöneticilerin yanlış karar vermeleri, yanlış yönlere yönlendirilmeleri için aldatıcı özel operasyonlar yapılmaktadır. Aldatma ve rüşvet gibi yöntemlerle hükümet

9 Mustafa Şenol, *age*.

10 H. Yalçınkaya, “Savaşın Değişimi ve Savaş Çalışmalarında Farklı Disiplinler”, H. Yalçınkaya (ed.), *Savaş, Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2010.

11 Ufuk Aras, *age*.

12 Erol Işıkcı, Erman Kiraz, “Hibrit Savaş Kavramının Yeni Savaşlar Perspektifinden İncelenmesi”, *Savsad Savunma ve Savaş Araştırmalar Dergisi*, 2020, cilt: 30, sayı: 2, s. 253-266.

13 A. B. Uşaklı ve H. Alper, “Teknolojik Gelişmelerin Savaşları Dönüştürmesi ve Gelecekteki Savaşlara Hazır Olmak”, H. Yalçınkaya (ed.), *Savaş, Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2010.

görevlileri ve askerî personel üzerinde yoğun bir baskı uygulanarak istifa etmeleri sağlanmak istenmektedir.

Dördüncü safhada sokak hareketleri ile siyasi iktidara karşı tüm gayri memnunların toplanması ve bir baskı unsuru haline gelmesi sağlanarak hem halkın hem de iktidarın içinde gerilim ve huzursuzluk artırılmaktadır. İktidarın saflarında bölünme, taraftarlarında saf değiştirme hedeflenmektedir. Beşinci safhada hedef ülkede uçuşa yasak bölge ilan edilerek özel silahlı birlikler ve silahlı muhalif gruplar eş zamanlı koordineli bir şekilde devreye sokularak ortak faaliyet göstermeleri sağlanır. Bu şekilde halkta daha fazla huzursuzluk ve gerilim meydana getirilerek siyasi iktidara karşı güvensizlik oluşturulur ve halk tabanında saf değiştirmelerin olması sağlanarak siyasi iktidar yalnızlaştırılır.

Altıncı safhada, askerî harekât başlatılmaktadır. Ardından teknolojik üstünlük devreye sokularak (yedinci aşama) siyasi iktidarın ve askerî yönetimin iradesi tam çözümlenerek en kısa sürede ve en az zayıyla hedef bölge genel hatlarıyla ele geçirilmek istenmektedir. Ancak bölgenin değişik kısımlarında yerel direnişler mevcut olabilir. Bunun için sekizinci aşamaya geçilerek tüm yerel direnişler tasfiye edilip bölgede tam bir hâkimiyet sağlanması hedeflenmektedir. Böylelikle harekât tamamlanmaktadır.

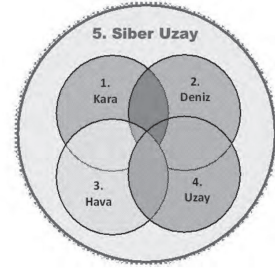

Şekil 3- Hibrit Savaş Stratejisinin Aşamaları¹⁴

Hibrit savaşta, etkili olabilecek yeni bir alan, siber uzay olacaktır (Şekil 4). Siber savaşta saldırılar uzaydan yere, yerden uzaya ve uzaydan uzaya şeklinde olabilecektir.

➤ Savaş Alanlarının Tarihi:

- Kara,
- Deniz,
- Hava (20. Yüzyıl),
- Uzay (1957'den sonra),
- **Siber Uzay (21. Yüzyıl).**

Şekil 4. Beşinci savaş alanı siber uzay¹⁵

Hibrit savaşta, muharebe sahası daralacak, fakat savaş alanı genişleyecektir. Hibrit savaşta, öncelikli strateji, savaşmadan kazanmak olacak, askerî olmayan araçlarla sonuç almak öncelenecektir. Hibrit savaşta, ülke yöneticileri (siyasetçiler ve stratejik karar vericiler) düşmanın daha çok baskılarına muhatap olacaklardır. Hibrit savaşta, büyük veri, veri mühendisliği, sosyal medya ve diğer internet araçlarının kullanımı çok etkin ve önemli olacak; ağırlık savaşının ağırlığı artacaktır. Düşman kuvvetlerinden ziyade, sistemlerin imhası daha önemli olacaktır. Karşı tarafın siyasi otoritesini yıkmak öncelenecektir.

ŞER İTTİFAKI'NIN HİBRİT SAVAŞ KAPSAMINDA SİBER SAVAŞ STRATEJİSİ: İRAN'IN LİDER KADROSUNUN TASFİYESİ

Şeytan İttifakı'nın 28 Şubat 2026 tarihli saldırıları ile hibrit savaş, çok boyutlu ve çok eksenli olarak başlamıştır. Hibrit savaşın çok önemli bir boyutu siber savaştır. Bir taraftan şehirler, sivil halk bombalanırken diğer taraftan İran'ın önde gelen lider kadrosuna siber saldırılarla suikastlar düzenlenmiştir. Bu siber saldırılar anlık, günlük bir çalışmanın eseri olmayıp yıllarca süren dijital zemin hazırlığı olan bir çalışmanın ve daha geniş bir dijital organizasyonun eseri olarak gerçekleşmiştir: "Financial Times'in birden fazla İsrail istihbarat yetkilisine dayandırdığı haberine göre Tahran'daki trafik kameralarının neredeyse tamamı yıllar önce ele geçirilmişti ve görüntüler şifrelenip Tel Aviv ve Güney İsrail'deki sunuculara aktarılmaktaydı. Bu görüntüler, Hamaney'in konutunun yakınındaki Pasteur Caddesi'ndeki güvenlik görevlilerinin araçlarını nereye park ettiğini, ne zaman

14 Ali Nedim Karabulut, "Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya'nın Yirmi Birinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi'ndeki Uygulanması", *Uluslararası İlişkiler*, cilt: 13, sayı: 49, 2016, s. 25-42.

15 Mustafa Şenol, *age.* s. 181-221.

İran Millî Güvenlik Yüksek Konseyi Genel Sekreteri Ali Laricani'nin cenaze töreni.

nöbet değiştirdiğini ve hangi üst düzey yetkiliyi koruduklarını gösteren ayrıntılı profiller oluşturmak için kullanıldı.

“İsrail istihbarat yetkililerinden biri: ‘Tahran’ı kendi büyüdüğüm sokak kadar iyi tanıyorduk. Ve bir yeri o kadar iyi tanıyınca, yerinden oynamış tek bir şeyi fark ediyorsunuz.’”¹⁶

Böyle bir sonucun elde edilmesinde etkili olan faktörlerden biri, Pentagon-OpenAI Antlaşması veya yapay zekânın askerîleşmesidir. Pentagon yapay zekâ modellerini (küresel yapay zekâ ekosistemi) savaş amaçlı kullanabilmek için yapımçı firma OpenAI şirketi ile Şubat 2026’da bir antlaşma yapmıştır. Bununla OpenAI’nin GPT modelleri gizli ortamlarda kullanılabilir hâle gelmiş, istihbarat ve hedefleme süreçlerine entegre olabilmek için elde etmiştir. Bu bağlamda Elon Musk’ın xAI şirketi de gizli sistemler için onay almıştır. Böylece istihbarat örgütleri (CIA, MOSSAD), bu firmalar üzerinden ülkelerin coğrafi konumlama verilerini çok rahat bir şekilde kullanma imkânına sahip olmuşlardır: “Anthropic CEO’su Dario Amodei, ‘yapay zekâ, devletlere kamuya açık veriyi ve coğrafi konumlama verilerini yasal görünümü ama devrimsel ölçekte analiz etme kapasitesi sunmaktadır; mevcut hukuk bu kapasiteyle yüzleşmemiştir.’ demiştir.”¹⁷

16 Ali Murat Kırık, “Amerika-İsrail-İran Savaşında Yapay Zekâ ve Dijital Cephe”, *Türkiye*, 22 Mart, 2026.

17 Ali Murat Kırık, *agy*.

Etkili faktörlerden ikincisi uydu internet sisteminin topladığı istihbarattır. Dijital teknolojinin uydular aracılığıyla kullanılabilme imkânı, hibrit savaşa ayrı bir boyut ve derinlik kazandırmıştır. Bu konuda Musk’ın SpaceX şirketi tarafından geliştirilen Starlink uydu internet sistemi, ABD-İsrail ve İran savaşında İran’ın zararına çok tehlikeli bir iletişim ağı oluşturmuş; bu ağ sayesinde İsrail, “drone operasyonlarını ve hava saldırılarını” koordine etmiştir. Böylece CIA’nın siber saldırıları için çok önemli bir alt yapı meydana getirilmiştir: “SpaceX’in ABD güvenlik kuruluşlarıyla ilişkisi köklüdür. Şirket, 2021 yılında Ulusal Keşif Ofisi (NRO) ile 1,8 milyar dolar değerinde casus uydu ağı kurulum sözleşmesi imzalamıştır. CIA’nın risk sermayesi kolu In-Q-Tel ise SpaceX’in kuruluş sürecinde kilit bir destekçi olmuştur. Daha da ileri gidildiğinde, Starlink’in askerî versiyonu olan Starshield’in, Pentagon için yüzlerce düşük yörüngeli uydu içeren özel bir ağ oluşturduğu bilinmektedir.”¹⁸

İran’da üst kadronun tasfiyesinde yukarıda ifade edilen her iki sistem birlikte kullanılmıştır. İsrail siber istihbarat ağı vasıtasıyla, Tahran’da protesto eylemlerini izlemek amacıyla kurulan kamera ağını ele geçirmiştir. İran’ın rejime karşı çıkan protestocuları izlemek için kullandığı bir araç, bu siber sızma hareketi ile Siyonist rejimce İran’ın lider kadrosunu izleyen bir araca dönüştürülmüştür: “Pasteur Caddesi yakınında-

18 Ali Murat Kırık, *agy*.

Şer İttifakı, İran'da hibrit savaşı etkin hâle getirip uygulayabilmek için 13 Haziran 2025 ve 28 Şubat 2026 saldırıları ile İran yönetimine karşı sokağa çıkan, eylem yapan örgüt ve kitlelere destek amaçlı çok yoğun bir askerî harekât başlatmıştır.

ki tek bir kamera açısı, Hamaney'in konutuna ulaşan bütün koruyucular ve araçlar hakkında kritik bir istihbarat akışı sağlamıştır. Bu veriler, milyarlarca veri noktasını işleyen algoritmik sistemlerle beslenmiştir.

Sistem; telefon ağı sinyalleri, uydu görüntüleri, insan istihbaratı ve dijital kanal verileri gibi çok sayıda kaynağı birleştirerek 'yaşam kalıbı' profillemesi yapmaktadır. Saldırı günü ise Pasteur Caddesi yakınındaki bir düzineden fazla baz istasyonu kasıtlı olarak devre dışı bırakılmış; böylece Hamaney'in korumaları uyarı almak için iletişim kurmaya çalıştığı anda yalnızca meşgul sinyaliyle karşılaşmıştır.¹⁹

Şer İttifakı, İran'da hibrit savaşı etkin hâle getirip uygulayabilmek için 13 Haziran 2025 ve 28 Şubat 2026 saldırıları ile mevcut İran yönetimine karşı sokağa çıkan, eylem yapan örgüt ve kitlelere destek amaçlı çok yoğun bir askerî harekât başlatmıştır. Bir taraftan İran'ın stratejik alanlarını bombalarken diğer taraftan yönetici kadrolara karşı yoğun saldırılarda bulunmuştur. Şer İttifakı'nın siber savaş kapsamında uyguladığı bir stratejinin sonucunda İran'ın çok önemli lider kadrosu tasfiye edilmiştir. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Nükleer fizikçi Abbasi, Azad Üniversitesi Rektörü Muhammed Mehdi Tehranchi, Beheşti Üniversitesi Nükleer Mühendislik Bölüm Başkanı Abdülhamid Manouchehr. Aynı üniversiteden nükleer mühendis Profesör Ahmet Rıza Zülfikari ile nükleer fizikçi Emir Hüseyin Feqhi, İran'ın Dinî Lideri Ayetullah Ali Hamaney, Savunma Bakanı Aziz Nasırzade, Devrim Muhafızları Komutanı Muhammet Pakpur, Savunma Konseyi Genel Sekreteri ve Hamaney'in Danışmanı Ali

19 Ali Murat Kırık, *agy*.

Şemhani, Hatemü'l-Enbiya Başkanı Salah Asadi, Genelkurmay Başkanı Abdulrahim Musavi, Hamaney'in karısı, kızı ve torunu... İran, Starlink aracılığıyla yürütülen bu siber saldırıları engelleyip yok edebilmek için Rusya'dan Krasukha-4 ve Murmansk-BN sistemlerini alarak kendi siber güvenlik sistemine entegre etmiş ve başarılı bir şekilde kullanmıştır.

ŞER İTTİFAKI'NIN HİBRİT SAVAŞ STRATEJİSİ BAŞARILI OLAMADI VE ŞER İTTİFAKI YALNIZLAŞTI

Şer İttifakı öne çıkan devlet ricalini suikastlarla öldürerek İran içinde daha önce kitlesel protesto düzenleyen gruplara cesaret verip daha büyük eylemlere girmelerini, sistemi işlemez hâle getirmelerini ve yönetimin devrilmesini sağlamak istemiştir. Hatta bu amaçla Kürt milliyetçiliğine yaslanan PJAK terör örgütünün de silahlı mücadeleyi başlatmasını bizzat Trump istemiş sonra da vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Şer İttifakı, Şekil 3'te görülen ilk yedi aşamayı uygulamasına rağmen sekizinci aşamaya gelememiştir. Altınca aşamada kullandıkları hiçbir kural tanımayan askerî harekât, Şer İttifakı'nın iç destekçilerinin, gayrimemnun kitlelerin bölünmesine, büyük çoğunluğun kendilerinden uzaklaşıp mevcut İran yönetiminin saflarında yer almasına sebebiyet vermiştir. Bir taraftan İran'ın lider kadroları suikastlarla öldürülürken diğer taraftan ilkokulların bombalanması ile çocukların öldürülmesi, mevcut yönetime muhalif grupların tavır değiştirmesinde çok etkili olmuştur. Ali Laricani'nin katledilmesinden önce düzenlenen Kudüs Günü yürüyüşünde Laricani'nin yanı sıra Mesut Pezeşkiyan, Abbas Arakçi gibi isimlerin sokaklarda birlikte görülmesi kitleler üzerinde çok olumlu bir etki meydana getirmiştir.²⁰ Böylece Şer İttifakı'nın başlattığı hibrit savaş, şeytani müttefiklerin askerî savaş boyutuna inmiş, İran kendi içerisinde bütünleşmiştir. Zalime ve emperyalizme karşı birlikte mücadele edilmiştir. İran yönetimi bu olguyu çok iyi görmeli, iyi analiz etmeli ve gayrimemnun üretecek bir kitle oluşturmamalı, kalbini kırdıklarının da bir şekilde gönüllerini kazanmalıdır. İran'ın balistik füzeler aracılığıyla Siyonist rejimin demir kubbesini kevgire

20 Turgay Yerlikaya, "Propaganda ve Savaş Karşısı Kamuoyunun Yükselişi", *Yeni Şafak*, 16 Mart 2026.

döndürmesi, İsrail'in önemli şehirlerini vurma-
sı, işgalcilerin nükleer tesislere saldırı düzen-
lemesi, İsrail halkı üzerinde çok olumsuz bir
etki meydana getirmiş ve Netanyahu'ya karşı
protestoların başlamasına vesile olmuştur.

İran'ın Hürmüz Boğazı'nı Şer İttifakı'na destek
veren ülkelerin gemilerine kapatması, enerji
ihtiyacını bu coğrafyadan karşılayan ülkelerin
karşı karşıya kalabilecekleri sıkıntılar sebebiyle
doğrudan veya dolaylı bir şekilde Şer İttifakı'na
tavır almalarını sağlamak istemiştir. İran yön-
etiminin Şer İttifakı'na destek vermeyen tüm
ülkelerin gemilerine Hürmüz Boğazı'nın açık
olduğunu ve bu konuda üzerine düşen sorumlu-
luğu yerine getireceğini açıklaması, oldukça iyi
bir psikolojik harekât olmuştur.

lerden biri de bazı iddialara göre İran tarafın-
dan vurulması sonucu gemide yangın çıkmış ve
Girit adasına çekilmek zorunda kalmıştır.²¹

İsmi geçen yerlere yapılan füze saldırılarında
asıl amaç, buraların güvenli olmadığını, her an
buraları vurabileceği imajını oluşturarak, bura-
lardaki ekonomik faaliyetlere zarar vermektir.
Böylece "Hem içerdeki sosyal fay hatlarına
enerji yüklemek hem de yabancılara buralarda
güvende değilsiniz, gidin." mesajını vermek iste-
miş olabilir. Trump Basra Körfezi'nin güvenliğini
sağlayabilmek için NATO'dan, AB ülkelerinden,
Japonya ve Çin'den yardım talep etmiştir.²²
Bu ülkelerin hiçbiri savaş bağlamında Trump'ın
yanında yer almamışlardır. Sorunun barışçıl
yollarla çözüme kavuşturulmasını istemişlerdir.

İran kendisinden beklenmeyen bir direniş
sergileyerek dünya kamuoyunu şaşırtmıştır.
Verdiği direnişle her geçen gün psikolojik üs-
tünlüğü artarken Şer İttifakı'nın itibarı gittikçe
zayıflamaktadır. Küresel düzlemde ABD-İsrail
şeytani birlikteliğine karşı açık ve kesin bir tavır
alınmaktadır. İran sahip olduğu füze sistemleri
ile ilk 14 günde ABD'nin bölgedeki radar ve er-
ken uyarı sistemlerini, Birleşik Arap Emirlikleri,
Ürdün, Katar, Kuveyt, Dubai, Bahreyn, Umman,
Güney Kıbrıs'taki İngiliz üssünü, Irak ve Suudi
Arabistan'daki ABD üslerini, CIA ofislerini vur-
muştur. ABD'nin uçak gemileri İran'ın balistik
füzelerinin menzilleri dışına çıkmışlardır. Gemi-

Şer İttifakı'nın başlattığı savaş sürerse dünya,
Hürmüz Boğazı krizi ile çok ciddi bir enerji kri-
zi dolayısıyla ekonomik bunalımla karşı karşıya
kalabilir. Bu sebeple dünya 21. asrın firavunu
Trump'ın isteklerini geri çevirmiştir. İran,
oluşan bu psikolojiyi görmeli ve iyi yönetme-
lidir. Bu gayrimemnun ülkeleri Şer İttifakı'nın
yanına itecek davranış ve uygulamalardan
kaçınmalıdır.

21 <https://www.yenisafak.com/gundem/abd-kendini-dahikoruyamiyor-kayıplari-artiyor-4806071>

22 "Trump, NATO'yu İran Konusunda Yardım Etmemesi Hâlinde 'Çok Kötü' Bir Gelecek Karşılaşacağı Konusunda Uyardı", *Şarku'l Avsat*, 16 Mart 2026.

JÜRGEN HABERMAS ÜZERİNE BİR NOT: KONUŞMANIN TEORİSİ SESSİZLİĞİN PRATIĞI

CELALETTİN VATANDAŞ

Alman filozof Jürgen Habermas 14 Mart 2026 günü öldü. Bazı meslektaşlarım ve öğrencilerim, “önemini vurgulamak” için hakkında bir şeyler yazıp yazmayacağımı sordular. Zira çağın “önemli” filozoflarından biri hayatını kaybetmişti ve ben derslerimde yahut yazılarımda onun düşüncelerine atıfta bulunan birisiyim. Bu nedenle yöneltilen soru, hatta üstü kapalı şekilde dile getirilen “serzeniş”, beni kısa süreli de olsa bir ikileme karşı karşıya bıraktı. Ancak bu ikilem uzun sürmedi; tercihim belirlemede hiç zorlanmadım. Bu bağlamda gerekçemi en başta ve açık bir şekilde ifade etmek isterim: Benim için Habermas, 14 Mart’ta değil; Firavunî zihniyetin ve uygulamalarının çağdaş versiyonu durumundaki egemen küresel sistemin Orta-doğu’daki uzantısının gerçekleştirdiği işgal-leri, yıkımları ve soykırımı desteklediği gün “ölmüştür”. Dolayısıyla 14 Mart’taki biyolojik

ölüm, benim açımdan herhangi bir şekilde de olsa belirleyici bir anlam taşımamaktadır. Zira burada söz konusu olan, bir düşünürün fiziksel varlığının sona ermesi değil; onun ahlaki ve düşünsel meşruiyetinin çok daha önce zedelenmiş olmasıdır.

AHLAKİ ÖLÜM OLARAK BİR DÜŞÜNÜRÜN ÇÖKÜŞÜ: TAVIR MI, TEORİ Mİ?

Habermas için ifade ettiğim “ölüm” kavramını biyolojik bir sonlanma olarak değil; ahlaki ve düşünsel meşruiyetin yitirilmesi anlamında kullandığımı özellikle belirtmek isterim. Bu kullanım, herhangi bir retorik abartıdan ziyade, düşünürün tarihsel konumunu belirleyen esas ölçütün ne olduğuna dair bilinçli bir tercihi yansıtmaktadır. Zira bir düşünürün değeri, yalnızca ortaya koyduğu teorilerin soyut gücüyle, kavramsal inşalarının inceliğiyle ya da entelektüel etkisinin genişliğiyle belirlenmez; aynı zamanda bu teorilerin tarihsel gerçeklik karşısında nasıl bir tavırla birleştiğiyle, hangi somut durumlarda nasıl bir duruş sergilediğiyle ölçülür. Bu nedenle mesele, bir düşünürün ölümüne kayıtsız kalmak ya da ona yönelik bir anma yazısı yazıp yazmamak değil; düşünce ile ahlak arasındaki ilişkinin mahiyetine dair daha derin, daha kurucu bir sorgulamadır.

Bugün entelektüel dünyada sıkça karşılaşılan yapısal bir sorun var: Büyük teoriler, kapsamlı açıklama modelleri, güçlü kavramlar ve etki-leyici söylemler üretmek; fakat bu söylemleri, en kritik ahlaki eşiklerde tutarlı ve ilkesel bir duruşla desteklememek. Bu durum ilk bakışta bireysel bir tutarsızlık gibi görünebilir; ancak daha yakından bakıldığında bunun, modern

düşüncenin içsel bir özelliğine işaret ettiği anlaşılıyor. Çünkü teorik düzlemde özgürlük, adalet, insan hakları, diyalog gibi evrensellik iddiası taşıyan kavramlar pratikte belirli bağlamlarda askıya alındığında, ortaya çıkan şey yalnızca bir çelişki değil; aynı zamanda düşüncenin kendisine yönelik bir güven ve meşruiyet krizidir. Bu kriz, yalnızca belirli bir düşünürün itibarını değil, aynı zamanda o düşüncenin dayandığı normatif zeminin geçerliliğini de tartışmalı hâle getirmektedir.

Daha da önemlisi, bu tür durumlarda düşünce ile eylem arasındaki bağ zayıflamakla kalmamakta; kimi zaman tamamen kopmaktadır. Teori, pratikten bağımsız, kendi içinde tutarlı ama dış dünyayla ilişkisi sorunlu bir yapı hâline gelmektedir. Bu ise düşüncenin dönüştürücü gücünü ortadan kaldırmakta ve onu yalnızca entelektüel bir söylem üretimine indirgemektedir. Oysa felsefi düşüncenin tarihsel anlamı, yalnızca dünyayı açıklamak değil; aynı zamanda belirli bir değerler ufku içinde onu anlamlandırmak ve gerektiğinde eleştirmektir. Bu bağlamda, ahlaki tutarlılık, düşüncenin dışsal bir eklentisi değil; onun kurucu ve en temel unsurudur.

Dolayısıyla burada tartışılan şey, Habermas'ın biyografisi ya da bireysel tercihleri değildir. Mesele, daha geniş anlamda entelektüel sorumluluğun sınırları ve bu sorumluluğun hangi durumlarda nasıl ihlal edildiğidir. Çünkü bir düşünür, yalnızca ne söylediğiyle değil; hangi durumda neye karşı çıktığı, hangi durumda sessiz kaldığı ve neyi görmezden geldiğiyle de değerlendirilmelidir. Hatta çoğu zaman belirleyici olan, söylenenlerden ziyade söylenmeyenlerdir. Sessizlik, özellikle açık bir adaletsizlik ve zulüm karşısında tercih edildiğinde, tarafsız bir konum değil; fiilen yanlı bir tutum hâline gelir. Tam da bu nedenle, düşünce ile ahlak arasındaki ilişki, salt teorik bir problem olmaktan çıkarak varoluşsal bir sınav niteliği kazanır. Bu sınav, düşünürün yalnızca entelektüel kapasitesini değil; aynı zamanda değerler karşısındaki konumunu, adalet duygusunu ve hakikatle kurduğu ilişkiyi de açığa çıkarır. Böyle bir sınavda başarısızlık, yalnızca belirli bir görüşün yanlışlığı anlamına gelmez; aynı zamanda düşüncenin kendisinin, kendi iddialarıyla çelişir hâle gelmesi anlamına gelir.

Jürgen Habermas, öznesi İsrail olan işgal, yıkım ve soykırımı İsrail'in 'güvenlik hakkı' gerekçesiyle meşrulaştırma çabası içerisinde olmuştur. Bu ise evrensel insan hakları söylemi ile tarihsel-siyasal pozisyonu arasında ciddi bir uyumsuzluk bulunduğunu göstermektedir.

Bu çerçevede "ahlaki ölüm" ifadesi, bir düşünürün biyolojik varlığının sona ermesinden önce, onun düşünsel ve ahlaki meşruiyetinin aşınmasını ve nihayetinde yitirilmesini ifade eder. Bu, ani bir kopuştan ziyade, çoğu zaman belirli tutumlar ve tercihler üzerinden yavaş yavaş gerçekleşen bir süreçtir. Ancak belirli tarihsel anlar vardır ki, bu süreci görünür kılar ve bir tür eşik işlevi görür. İşte tam da bu tür anlarda, bir düşünürün teorisi ile pratiği arasındaki mesafe tüm açıklığıyla ortaya çıkar ve onun entelektüel mirasının nasıl değerlendirileceğine dair nihai bir çerçeve sunar.

İLETİŞİMSEL RASYONALİTE VE MODERNLİĞİN SAVUNUSU: HABERMAS'IN TEORİK MİRASI

Hiç kuşkusuz Habermas, modern sosyal ve siyasal teorinin "yaşayan" en etkili isimlerinden biri idi. Frankfurt Okulu'nun eleştirel teori mirasını devralmış; ancak bu mirası modernitenin aleyhine olacak şekilde karamsar ve yer yer determinist bir kültür eleştirisi olmaktan çıkararak, modern demokrasinin normatif imkânlarını araştıran daha yapıcı ve yeniden kurucu bir çerçeveye dönüştürmüştür. Bu anlamda modernliğe can simidi olmaya çalıştığı söylenebilir. Adorno ve Horkheimer'in modern aklı büyük ölçüde tahakküm üretici bir mekanizma olarak ele alan yaklaşımına karşılık Habermas, modernliğin içinde hâlâ kurtarıcı bir potansiyel bulunduğunu savunmuş ve bu potansiyeli özellikle dil, iletişim ve kamusal tartışma üzerinden temellendirmeye çalışmıştır.

Özellikle kamusal alan kavramı üzerinden geliştirdiği analiz, modern demokrasinin yalnızca kurumsal bir yapı değil; aynı zamanda tartışma, eleştiri ve müzakere süreçlerine dayanan bir toplumsal form olduğunu ortaya koymuştur.

Habermas'a göre kamusal alan, bireylerin devlet otoritesinden ve ekonomik güç ilişkilerinden görece bağımsız olarak bir araya gelip ortak meseleleri tartışabildikleri bir iletişimsel zemindir. Bu bağlamda siyasal meşruiyet, yalnızca seçimler, temsil mekanizmaları ya da hukuki prosedürler aracılığıyla değil; yurttaşların kamusal tartışma süreçlerine katılımı ve bu süreçlerin niteliği üzerinden şekillenir. Bu yönüyle onun düşüncesi, demokrasiyi salt prosedürel bir mekanizma olmaktan çıkararak, ahlaki ve iletişimsel bir temele oturtma çabası içinde olmuştur.

Habermas'ın en özgün katkılarından biri olan "iletişimsel eylem kuramı", toplumu yalnızca güç, çıkar ve stratejik hesap ilişkileri üzerinden değil; anlam üretimi, karşılıklı anlama ve uzlaşma süreçleri üzerinden kavrayan kapsamlı bir teorik girişimdir. Bu kuramda temel ayırım, "iletişimsel eylem" ile "stratejik eylem" arasında yer almaktadır. Stratejik eylemde bireyler, başkalarının davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmeye çalışırken; iletişimsel eylemde amaç, karşılıklı anlayışa ulaşmaktır. Bu ayırım, modern toplumun farklı alanlarını analiz etmede merkezi bir rol oynar.

Habermas'a göre insanlar konuşurken yalnızca bilgi aktarmaz; aynı zamanda belirli geçerlilik iddialarında bulunurlar. Bir ifade dile getirildiğinde, o ifadenin doğruluğu (gerçeklikle ilişkisi), doğruluğu/uygunluğu (normatif meşruiyeti) ve içtenliği (öznel samimiyeti) eşzamanlı olarak ortaya konur. Bu üçlü yapı, iletişimi yalnızca teknik bir araç olmaktan çıkararak, rasyonel değerlendirmeye açık bir süreç hâline getirir. Böylece akıl, yalnızca araçsal başarıya indirgenmez; dilsel etkileşim içinde ortaya çıkan bir iletişimsel rasyonelite biçimi olarak yeniden tanımlanır.

Bu çerçevede Habermas'ın normatif ideali olan "tahakkümsüz tartışma", hiçbir katılımcının güç, statü, otorite ya da zor aracılığıyla üstünlük kuramadığı; yalnızca "daha iyi argüman"ın belirleyici olduğu bir iletişim durumunu ifade eder. Bu ideal durum, elbette uygulamaya yönelik gerçeklikte tam anlamıyla gerçekleşen bir durum değil; daha çok eleştirel bir ölçüt, bir normatif referans noktasıdır. Ancak tam da bu yönüyle, mevcut iletişim biçimlerinin ve siyasal süreçlerin eleştirisine imkân tanır. Habermas'ın bu teorik çerçevesi, modernliğe yönelik özgün bir savunuyu da beraberinde getirir. O, mo-

dernliği tamamlanmış ve tükenmiş bir tarihsel dönem olarak değil; "henüz tamamlanmamış bir proje" olarak tanımlar. Bu ifade, modernliğin içindeki rasyonelite, özgürlük ve eleştirel düşünme imkânlarının henüz bütünüyle gerçekleşmediğini; dolayısıyla modernliğin terk edilmesi değil, kendi iç ilkeleri doğrultusunda yeniden derinleştirilmesi gerektiğini ima eder. Bu bağlamda Habermas, modernliğin tümünü reddeden tutumlara karşı çıkar ve modernliğin eleştirisini yine modernliğin kendi rasyonel imkânları üzerinden yapmayı önerir.

Bu yönüyle Habermas, modern düşünce içerisinde nadir görülen bir iyimserliği temsil eder. Onun için toplumsal bütünleşmenin ve siyasal meşruiyetin temel kaynağı, zor, iktidar ya da salt çıkar ilişkileri değil; insanların birbirleriyle konuşma, anlama ve uzlaşma kapasitesidir. Bu nedenle Habermas'ın düşüncesi, yalnızca bir toplumsal teori değil; aynı zamanda modern toplumun geleceğine dair normatif bir öneri niteliği taşır. Ona göre toplumun geleceği, nihai olarak insanların birbirleriyle nasıl konuştuklarına, hangi koşullarda iletişim kurduklarına ve bu iletişimin ne ölçüde tahakkümden arınmış olduğuna bağlıdır.

TEORİ İLE PRATİK ARASINDA GERİLİM: DİYALOG İDDİASININ SINANDIĞI ANLAR

Ancak tam da bu noktada temel bir sorun ortaya çıkar: İletişimi, diyalogu ve karşılıklı tanımayı teorik düzeyde merkeze alan bir düşünür, somut tarihsel ve siyasal durumlarda bu ilkeleri ne ölçüde uygulamaktadır? Başka bir ifadeyle, normatif düzeyde inşa edilen bir teorinin değeri, yalnızca içsel tutarlılığıyla mı ölçülmelidir yoksa bu teorinin tarihsel gerçeklik karşısında nasıl bir tavır ürettiği de aynı derecede belirleyici midir? Bu soru, yalnızca Habermas'a yönelik bir eleştiri değil, genel hatlarıyla normatif sosyal teorinin imkân ve sınırlarına ilişkin bir sorgulamayı da içerir.

Habermas'ın bazı tutumları, bu sorunun cevabını problemleri hâle getirmektedir. Örneğin Abu Dabi'de kendisine verilen bir ödülü, gelen eleştiriler sonrasında geri çevirmesi ilk bakışta etik bir hassasiyetin ifadesi olarak yorumlanabilir. Ancak daha yakından bakıldığında bu tutum, yalnızca bireysel bir tercih değil; aynı zamanda "diyalog" fikrinin sınırlarını açığa çıkaran bir olaydır. Zira teorik olarak iletişimi ve kültürle-

rarası etkileşimi savunan bir yaklaşımın, pratikte belirli coğrafyalar ve siyasal bağlamlar söz konusu olduğunda mesafe koyması, iletişimsel rasyonalite iddiasının evrenselliğini tartışmalı hâle getirmiştir. Bu durum, “kiminle konuşulacağı” ve “hangi koşullarda diyalog kurulabileceği” sorularının, teoride öngörüldüğü kadar tarafsız ve kapsayıcı olmadığını gösterir.

Benzer bir gerilim, İsrail-Gazze bağlamındaki açıklamalarında daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Habermas, öznesi İsrail olan işgal, yıkım ve soykırımı İsrail’in ‘güvenlik hakkı’ gerekçesiyle meşrulaştırma çabası içerisinde olmuştur. Bu ise evrensel insan hakları söylemi ile tarihsel-siyasal pozisyonu arasında ciddi bir uyumsuzluk bulunduğunu göstermektedir. Burada dikkat çekici olan husus, normatif olarak savunulan insan onuru, yaşam hakkı, şiddetin reddi gibi ilkelerin somut bir bağlamda nasıl önceliklendirildiği ve hangi ölçütlere göre yorumlandığıdır. Eğer bu ilkeler, belirli aktörler söz konusu olduğunda farklı biçimde uygulanıyorsa, bu durum evrensellik iddiasını zayıflatmakla kalmaz; aynı zamanda normatif teorinin güvenilirliğini de sorgulanır hâle getirir.

Burada mesele yalnızca politik bir tercih değildir. Asıl mesele, normatif bir teorinin kendi sınırlarına çarptığı ve kendi iddialarıyla yüzleşmek zorunda kaldığı andır. Çünkü bir düşünürün gerçek sınavı, kavramlarını en çok zorlayan, onları en uç noktaya taşıyan durumlarda verdiği tepkidir. Teorik düzlemde kusursuz görünen bir kavramsal yapı, somut gerçeklik karşısında sınıandığında ya kendi ilkeleriyle uyumlu bir duruş üretir ya da bu ilkeleri askıya alarak bir tür seçici uygulamaya yönelir.

Eğer “tahakkümsüz tartışma”, “evrensel diyalog” ve “insan hakları” gibi ilkeler, belirli tarihsel ve siyasal durumlarda askıya alınıyor ya da seçici biçimde uygulanıyorsa, burada yalnızca bir tutarsızlık değil, daha derin bir ahlaki ve epistemik problem söz konusudur. Çünkü bu durumda sorun, tek tek yargıların doğruluğu ya da yanlışlığı değil, o yargıları mümkün kılan düşünsel çerçevenin kendisidir. Bu çerçeve, görünürde evrensel olan bir normatif dili kullanmakta ancak fiilen bu dili belirli sınırlar içinde işletmektedir.

Edward Said, eleştirilerini yalnızca akademik düzeyde bırakmadı, Filistin meselesi başta olmak üzere somut siyasal bağlamlarda da ABD ve İsrail eleştirilerini tutarlı bir şekilde sürdürdü.

Dolayısıyla ortaya çıkan gerilim, teori ile pratik arasındaki basit bir uyumsuzluk değil, daha köklü bir ayrışmadır. Bu ayrışma, normatif teorinin kendi iddialarını ne ölçüde taşıyabildiğini ve hangi noktada bu iddialardan geri çekildiğini açığa çıkarır. Böyle bir durumda düşünürün karşı karşıya kaldığı şey, yalnızca eleştiri değil aynı zamanda kendi teorisinin iç tutarlılığına yönelik bir sınamadır. Bu nedenle burada tartışılan mesele, Habermas’ın belirli olaylara ilişkin tutumlarının doğru ya da yanlış olması değil, bu tutumların, onun savunduğu normatif ilkelerle ne ölçüde uyumlu olduğudur. Çünkü düşünce, en çok kendi ilkeleriyle sınıandığında anlam kazanır ve tam da bu sınamada ortaya çıkan kırılma, bir düşünürün entelektüel mirasının nasıl değerlendirileceğini belirleyen en kritik unsurlardan biri hâline gelir.

EVRENSELLİK, ÇİFTE STANDART VE ENTELEKTÜEL SORUMLULUK: NİHAİ DEĞERLENDİRME

Esasen bu durum, Habermas’ın şahsını aşan daha geniş bir düşünsel geleneğe işaret etmektedir. Batı düşüncesi içerisinde evrensellik iddiası taşıyan pek çok yaklaşımın, pratikte Batı merkezli bir normatif çerçeveye dönüştüğü görülmektedir. Bu çerçevede “insan”, “hak”, “özgürlük” gibi kavramlar teorik olarak evrensel bir nitelik arz etse de fiilen belirli bir tarihsel ve kültürel öznenin -Batılı, seküler ve modern öznenin- tecrübesiyle sınırlı kalmaktadır. Habermas da Batı dışı toplumlara ve modern zihniyetin üretmediği değerlere yönelik yaklaşımı itibarıyla, bu uzun düşünsel süreklilik içinde konumlanmaktadır. Bu anlamda onun, Batı’nın üstünlüğünü ve Batılı değerlerin evrenselliğini esas alarak Batı dışı toplumların tahakküm altına alınmasını dolaylı ya da açık

biçimde meşrulaştıran Kant, Hegel, John Stuart Mill ve Marx gibi düşünürlerle aynı çizgide yer aldığı söylenebilir. Bu çizgi, yalnızca teorik bir tercih değil; aynı zamanda tarihsel olarak belirli güç ilişkilerini rasyonelleştiren bir zihniyet formudur.

Söz konusu zihniyetin temelinde, Batı'nın kendi tarihsel tecrübesini insanlığın genel gelişim çizgisi olarak sunması yatmaktadır. Böylece Batı dışı toplumlar, bu çizginin gerisinde kalan, "henüz tamamlanmamış" ya da "olgunlaşmamış" yapılar olarak konumlandırılmaktadır. Bu konumlandırma ise yalnızca tanımlayıcı değil; aynı zamanda normatif bir işlev görmektedir. Çünkü bu sayede müdahale, dönüştürme ve hatta tahakküm, "ilerletme", "medenileştirme" ve "özgürleştirme" gibi kavramlarla meşrulaştırılabilir hâle gelmektedir. Tam da bu noktada "beyaz adamın yükü" söylemi, kolonyalizmin ideolojik kılıfı olarak devreye girer. Bu anlayış, Batı'nın sömürgeci yayılmasını bir tahakküm ve çıkar ilişkisi olarak değil, geri kalmış toplumları "medenileştirme" sorumluluğu olarak sunar. Böylece sömürü, işgal ve kültürel yıkım, ahlaki bir görev ve ilerleme projesi şeklinde yeniden tanımlanarak normalleştirilir. Nitekim tarihsel süreçte Amerika kıtasındaki yerli halkların sistematik biçimde yok edilmesi, Afrika'nın sömürgeleştirilmesi, Cezayir başta olmak üzere Afrika'da gerçekleştirilen katliamlar, Hindistan'ın uzun süreli işgali... tüm bunlar çoğu zaman bu tür bir "medeniyet misyonu" söylemiyle gerekçelendirilmiştir. Bu söylem, yalnızca siyasal ve ekonomik bir araç değil; aynı zamanda ahlaki bir meşruiyet üretim mekanizması olarak işlev görmüştür. Böylece tahakküm, çıplak bir güç ilişkisi olmaktan çıkarılarak "insanlık adına" gerçekleştirilen bir eylem gibi sunulmuştur. Benzer bir zihniyetin günümüzde de farklı biçimlerde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Yakın zamandaki Irak ve Afganistan işgallerinin "demokrasi" ve "insan hakları" söylemleriyle meşrulaştırılması, bu sürekliliğin güncel tezahürleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda "evrensel insan hakları" söylemi, çoğu zaman gerçekten evrensel bir ilke olmaktan ziyade, belirli bir politik öznenin çıkarlarını ve önceliklerini yansıtan seçici bir normatif çerçeveye dönüşmektedir.

Dolayısıyla burada karşı karşıya olduğumuz şey, yalnızca teorik bir tartışma değil; aynı zamanda evrensellik iddiasının kendisine dair bir krizdir.

Eğer evrensel olduğu iddia edilen ilkeler, farklı coğrafyalarda ve farklı aktörler söz konusu olduğunda eşit biçimde uygulanmıyorsa, burada evrensellikten değil, seçici bir evrensellik iddiasından söz etmek gerekir. Habermas'ın düşüncesi de tam bu noktada eleştiriye açık hâle gelmektedir. Çünkü iletişimsel rasyonalite, tahakkümsüz tartışma ve evrensel diyalog gibi güçlü kavramlar ancak tüm özneler için eşit biçimde geçerli olduğu takdirde anlamlıdır. Aksi hâlde bu kavramlar, teorik düzlemde kapsayıcı görünürken pratikte dışlayıcı işlevler görebilir.

Bu çerçevede Edward W. Said'in entelektüel pratiği, evrensellik iddiasının nasıl somut ve ilkesel bir duruşla temellendirilebileceğini gösteren önemli bir örnek sunmaktadır. Said, *Oryantalizm* ile Batı'nın Doğu'ya ilişkin bilgi üretimini eleştiren teorik bir çerçeve geliştirmiş; ancak bu eleştiriye yalnızca akademik düzeyde bırakmayarak Filistin meselesi başta olmak üzere somut siyasal bağlamlarda da tutarlı bir şekilde sürdürmüştür. Oslo Antlaşmaları sürecine yönelik eleştirileri, ABD ve İsrail politikalarına karşı açık tutumu ve bu nedenle maruz kaldığı dışlanma riskine rağmen geri adım atmaması, onun düşünce ile eylem arasındaki bağı koruduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Said, evrensellik iddiasında bulunan bir düşüncenin, ancak farklı coğrafyalarda ve farklı özneler söz konusu olduğunda da aynı ilkesel hassasiyeti sürdürebildiği ölçüde anlamlı olacağını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Said örneği, normatif teorinin güvenilirliğinin, yalnızca kavramsal tutarlılıkla değil; aynı zamanda tarihsel adaletsizlikler karşısında sergilenen somut ve risk içeren tutumlarla ölçülmesi gerektiğini açık biçimde göstermektedir.

Kanaatime göre belirleyici olan da budur. Çünkü düşünce, ancak ahlaki bir duruşla birleştiğinde anlam kazanır. Aksi hâlde en güçlü teoriler bile, zulmü görünmez kılan veya onu meşrulaştıran birer söylem aracına dönüşebilir. Sonuçta Habermas'ın düşünsel katkılarının önemli ve etkili olduğu inkâr edilemez. Ancak onun, iletişim, diyalog ve evrensel insan hakları gibi kavramları savunurken; bu ilkelerin en açık biçimde ihlal edildiği durumlarda sergilediği tutum, hakkındaki olumsuz kanaatimin şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

REKABETİN AHLAKİ ZEMİNİ ÜZERİNE

MEHMET BEYHAN

Türkiye'nin düşünce ve siyaset hayatına dair gözlemler, maalesef iç açıcı görünmemektedir. İktidarın yaptığı bunca hizmetin muhalif kesimlerce görülmemesi, muhalefetin her eleştirisinin hainlikle suçlanması bir gerçeğe işaret etmektedir: Kutuplaşmak! Farklı fikirler arasındaki karşılaşmalar, çoğu durumda bir rekabetten ziyade bir gerilim alanına dönüşmektedir. Hâlbuki düşünce, tabiatı gereği çatışmadan değil, karşılaşmadan, kırılmadan değil, olgunlaşmadan beslenir.

Farklılıklara rağmen ortak bir zeminde yürüyebilen, akıl ile beslenen ve ilke ile sınırlandırılan bir rekabet kültürü hem fikrî derinliği hem de toplumsal olgunluğu besleyen en önemli imkânlardan biridir. Bu metin tam da bu eksiklik hissinden doğmuştur. Akıllı ve ilkeli bir rakip, yalnızca bireysel gelişimi değil, aynı zamanda toplumsal düşünme biçimini de dönüştürebilir. Amerika'ya yerleştikten sonra, bu konudaki kişisel tecrübemi kısaca şöyle özetleyebilirim: İnsan, kendisini en çok karşılaştığı başkası üzerinden tanır. Tek başına kalan zihin veya sadece kendisi gibi düşünen insanlarla oturup kalkmak, zamanla kendi doğrularını mutlaklaştırmaya sevk eder. Hâlbuki bir başkasıyla kurulan fikrî temas, insanı kendi sınırlarıyla yüzleştirir ve düşünceyi yeniden kurmaya zorlar.

Bu anlamda rekabeti, sadece bir mücadele değil, bir yüzleşme alanı olarak görüyorum. İnsan, zeki ve tutarlı bir muhatapla karşılaştığında, kendi düşüncelerini yeniden tartmak zorunda kalır. Bu tartma süreci, düşüncenin zayıf yönlerini açığa çıkarır ve onu daha da sağlam bir zemine taşır. Dolayısıyla zeki bir rakip, insanı huzursuz eden değil, düşünceyi derinleştiren bir etkidir. Başka bir ifadeyle onun varlığı,

kişinin kendisini tekrar üretmesini sağlar. Bu yönüyle rakip, düşmanlık nesnesi değil, zihinsel gelişimin doğal bir parçasıdır.

AKIL VE İLKENİN BELİRLEYİCİ ROLÜ

Rekabetin geliştirici olabilmesi için, yalnızca akli yetkinliğe değil, aynı zamanda ahlaki ilkeye de bağlı olması gerekir. Zira akıl, düşüncenin yönünü tayin ederken, ilke de bu yönün hangi sınırlar içinde kalacağını belirler. Bence bu oldukça önemli bir husustur. Bunu yine kendi kişisel tecrübeme dayandırarak söylemek istiyorum:

ABD'ye gelmeden önce İstanbul'dayken, Türk edebiyatının yaşayan klasiklerinden Mustafa Kutlu ve düşünce kitaplarıyla bilinen Temel Hazıroğlu ile sık görüşürdük. Hatta Mustafa Abi, Hollywood yapımı olan bir filme atıf yaparak bize, "üç silahşor" diye takılırdı. Mustafa Kutlu ile Temel Hazıroğlu bazı meselelerde farklı düşünürlerdi. Ancak bu farklılık genelde bir gerilime, bir kırgınlığa dönüşmezdi. Aksine o farklılıklar sohbetin derinliğini artıran bir imkâna dönüşürdü. Hatta bazen Mustafa Abi,

bilerek Temel Bey'in itiraz edeceğini düşündüğü sorular sorar, âdeta onu kışkırtırdı. Temel Bey ise, kendine has üslubuyla, "Yav Mustafa Abi..." diye söze girer, ardından uzun uzun anlatırdı. Böylece sohbet derinleşirdi. Genelde benim dinleyici olduğum bu sahne, bir tartışmadan ziyade hakikatin birlikte arandığı bir yolculuğu andırırdı.

Tabi Mustafa Kutlu, benim için asla mezun olmayacağım bir mektep gibiydi. Her ikisinden yaş itibarıyla daha genç olduğum için, genelde dinleyici konumundaydım ama o, sırf beni konuşturmak için, o hafta dış gelişmelerle ilgili önemli bir olay hakkında fikrimi sorar ve dikkatle dinlerdi. Böylece beni daha ciddi okumaya teşvik ve motive ederdi. Bazen elinde bir kitapla gelir "Mehmet'çiğim bunu senin için getirdim!" derdi. Verdiği her kitap zihnimde farklı ufuklar açardı.

Geriye dönüp baktığımda, o sohbetlerin sadece birer muhabbet değil, aynı zamanda birer ders olduğunu daha iyi anlıyorum. Orada gördüğüm şey, farklı düşünmenin ayrıştırma-dığı, bilakis olgunlaştırdığı bir fikrî ahlaktı. Mustafa Kutlu'nun bilinçli soruları, Temel Hazıroğlu'nun sabırlı ve derinlikli cevapları, bana yalnızca düşünmeyi değil, düşünceye nasıl yaklaşılması gerektiğini de öğretiyordu.

Şu var ki ilkesiz bir akıl, kolaylıkla yıkıcı bir araca dönüşebilir. Bu durumda rekabet, hakikati açığa çıkarmak için değil, karşı tarafı bastırmak için kullanılan bir güce evrilir. Oysa ilke ile dengelenmiş akıl, rekabeti bir tasfiye alanı olmaktan çıkararak müşterek bir arayışa dönüştürür. Akıllı ve ilkeli bir rakip, hatayı teşhir etmeyi bir galibiyet aracı görmez. Onun için hata, karşı tarafı yenmek için değil, hakikatin açığa çıkmasına yol açan bir imkândır. Bu sebeple böyle bir rekabet anlayışı, tarafları birbirine düşüren değil, onları birlikte yükselten bir zemin oluşturur.

TARİHİ TECRÜBELERDEN DÜŞÜNCE DERİNLİĞİNE

Düşünce tarihine bakıldığında çoğu zaman farklı fikirlerle karşılaşmalar ve ihtilaflar üzerinden berraklaştığı görülür. Örneğin, Antik Yunan'da Sokrates'in sofistlerle yürüttüğü tartışmalar, yalnızca bir bilgi mücadelesi değil, aynı zaman-

da hakikatin mahiyetine dair bir sorgulama alanı oluşturmuştur. Sokrates'in yöntemi, karşısındakini susturmaktan ziyade düşünmeyi derinleştirmeye yöneliktir. Bu yönüyle tartışma, bir yenme veya yenilme alanı olmaktan çıkıp müşterek bir arayışa dönüşmüştür.

Benzer bir ilmî olgunluk, İslâm düşünce geleneğinde de görülür. İmam Şafii ile İmam Malik arasında cereyan eden ilmî farklılıklar, ihtilafın düşmanlığa dönüşmediği bir düşünce ikliminin mümkün olduğunu göstermiştir. Görüş ayrılıkları, ilmî zenginliğin bir parçası kabul edilmiş ve farklılıklar, ilmin gelişimine katkı sunan bir unsur görülmüştür.

ABD'de -yönetimlerin konumu ne olursa olsun rekabetin yalnızca ekonomik ve teknolojik alanda değil, düşünce ve akademik dünyada da derin etkiler ürettiği görülmektedir. Özellikle üniversiteler ve düşünce kuruluşları arasındaki entelektüel rekabet, fikir üretimini sürekli canlı tutan bir zemin oluşturmuştur. Örneğin Harvard Üniversitesi, Stanford Üniversitesi gibi kurumlar arasındaki akademik rekabet, yalnızca bilimsel üretimi artırmakla kalmamış, aynı zamanda düşünce dünyasında metodolojik derinliği de geliştirmiştir.

Bunun yanında Brookings Institution ve Heritage Foundation gibi farklı ideolojik çizgilere sahip düşünce kuruluşları arasındaki entelektüel rekabet, kamu politikalarının daha güçlü tartışmalar üzerinden şekillenmesine katkı sağlamaktadır. Bu yapı, rekabetin yalnızca maddi üretim alanında değil, fikrî üretim sahasında da gelişmeyi hızlandıran bir dinamizm olduğunu gösterir. Ancak özellikle Amerika örneği, aynı zamanda, rekabetin yalnızca zekâ üzerine kurulduğunda ahlaki ve toplumsal dengeler açısından bazı sorunlar ürettiğini de göstermiştir. Bu husus oldukça dikkat çekicidir. Zira Amerika'da teknoloji, ekonomi ve akademi alanındaki yoğun rekabet büyük bir üretkenlik ve yenilik kapasitesi doğurdu. Fakat bu rekabet, ortak bir ahlaki ilke etrafında şekillenmedi. İşte bu durum, güçlü bir rekabet kültürünün tek başına yeterli olmadığının en somut kanıtıdır. Amerikan örneğini bu sebeple özellikle verdim.

Rekabeti anlamlı ve sürdürülebilir kılan unsurun akıl ile birlikte ahlaki ilke mutlaka ama mutlaka olması gerekir. Zira ilkenin geri plana

düştüğü bir rekabet ortamının yüksek üretkenlik gösterse bile, toplumsal huzur ve küresel adalet açısından kalıcı bir denge kuramadığını görüyoruz. Dolayısıyla akıllı ama ilkeli bir rekabet ile ancak düşünce insanlığın hayrına hizmet edebilir.

Günümüzün en önemli zihinsel risklerinden biri, yankı odaları olarak adlandırılan düşünsel kapanmalardır. Bu yapılarda birey, yalnızca kendi kanaatini doğrulayan seslerle çevrilir ve farklı bakış açılarına kapalı bir zihinsel atmosfer içinde yaşar. Bu durum, kısa vadede bir güven ve doğrulanma hissi üretse de uzun vadede düşüncenin yenilenme kapasitesini zayıflatır. Zihin, karşıt fikirlerle sınanmadıkça derinleşmez. Aksine kendi içinde tekrar eden bir yapıya dönüşür.

Hâlbuki akıllı ve ilkeli bir muhatap bu kapalı yapıyı kırar. Farklı düşünce, insanı rahatsız etse bile onu geliştiren temel unsurdur. Bu sebeple düşüncenin canlı kalabilmesi, karşıt seslerin yokluğuna değil, varlığına bağlıdır.

KURUCU REKABET

Rekabet etmek ile rezil etmeye çalışmak aynı şey değildir. İlkesiz bir mücadelede amaç, karşı tarafı aşmak değil, onu küçültmektir. Bu durumda rekabet, bir gelişim süreci olmaktan çıkar; bir tahakküm aracına dönüşür. Oysa hakiki rekabet, rakibi ortadan kaldırmayı değil, ondan daha iyisini ortaya koymayı hedefler. Bu anlayışta başarı, karşı tarafın zayıflığı üzerinden değil, kendi yetkinliğinin artışı üzerinden anlam kazanır. Böylece rekabet, yıkıcı bir süreç değil, inşa edici bir alan hâline gelir.

Akıllı ve ilkeli bir rakip, hatayı ifşa etmez, hakikati ortaya çıkarmayı amaçlar. Onun eleştirisi yıkma amacı taşımaz, düzeltmek içindir. Bu sebeple böyle bir rekabet anlayışı hem bireyi hem de toplumu olgunlaştıran bir işlev görür. Özellikle İslâm düşünce geleneği açısından bakıldığında, rekabetin ahlaki çerçevesi çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Zira Müslümanlar, yalnızca dünyevi başarıda değil, “hayırda ve takvada yarışma” ilkesini merkeze alan bir kitabın mensuplarıdır.

Nitekim Kur’ân-ı Kerim bu yönüyle rekabeti, yıkıcı bir üstünlük mücadelesi olarak değil, iyiliği çoğaltan ve insanı kemale taşıyan bir tekâmül zemini olarak tarif eder. Buna göre yarış, başkasını geride bırakma arzusu değildir. Bilakis daha iyi olma, doğruyu arama ve daha erdemli olma çabasıdır. Dolayısıyla İslâm düşüncesinde rekabet, fertleri birbirine karşı konumlandırarak bir çatışma değildir. Tam aksine hedefe yönelmiş ahlaki bir yükseliş hareketidir.

Türkiye’de siyasal ve fikrî rekabetin akıl ve ilke zemini üzerinde yükseldiği bir toplumsal iklim, yalnızca teorik bir temenni değil, gerçekleşmesi mümkün tarihsel bir imkândır. Bugün farklı düşünce gelenekleri ve siyasal yaklaşımlar çoğu zaman birbirini aşmaya değil, etkisizleştirmeye odaklanan bir mücadele içine sürüklenmektedir. Hâlbuki yukarıda da belirttiğimiz gibi, rekabetin özü, karşı tarafı küçültmek değil, daha doğruyu, daha isabetli olanı ve daha adil olanı birlikte aramaktır. Bu anlayış yerleştiğinde, fikirler çatışmadan doğan bir yıkım değil, birbirini besleyen bir gelişim sürecine dönüşür.

Böylesi bir zeminde Türkiye’nin tüm alanlarda kayda değer bir sıçrama gerçekleştirmemesi için hiçbir sebep yoktur. Ekonomiden siyasete, güvenlikten kültür ve sanata, bilimden toplumsal kurumlara kadar her sahada daha üretken, daha nitelikli ve daha sürdürülebilir bir ilerleme mümkün hâle gelir. Çünkü ilke temelli rekabet, enerjiyi tüketen bir çatışma değil, enerjiyi üretime dönüştüren bir dinamiktir. Bu dinamizm, toplumun bütün katmanlarında daha güçlü bir özgüven ve daha yüksek bir kalite standardı doğurur.

Bu çerçevede Türkiye, yalnızca kendi iç sorunlarını daha sağlıklı bir biçimde yönetebilen bir ülke olmakla kalmaz; aynı zamanda farklı coğrafyalar için de örnek teşkil eden bir düşünce ve yönetim modeli ortaya koyabilir. Nitekim bu ideal, ulaşılamaz bir ütopya değil, insan aklının ve iradesinin doğru yönlendirilmesiyle gerçeğe dönüşebilecek makul bir hedeftir. Asıl mesele imkânsızlık değil, rekabetin ahlakını inşa edecek zihinsel ve kültürel iradenin var olup olmamasıdır.

LÜBNAN DEVLETİNİN TABİATININ YENİDEN TANIMLANMASINA DOĞRU

Emel SAAD

İran ve Hizbullah'ın yüzleştiği savaş, bölgeyi yeni bir aşamaya taşımıştır. Bu aşama, Lübnan'ı bu ülkede uzun zaman önce tesis edilmiş siyasi düzeni ortadan kaldırma tehdidiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Ahlaki boyutu hiç nazarı itibara almasak bile, hukuk düzleminde, ülkedeki hâkim güçler, devlete pratikte yeni bir şekil kazandırmışlardır. Bu güçler, bir yandan İsrail'i resmî düzlemde düşman kategorisine yerleştirenler de hakikatte ABD ve İsrail yanında savaşmakta, içeride ise kendi ülkesine ve halkına karşı beşinci kol faaliyeti yürütmektedirler. Hâlihazırda Lübnan'da devlet, kendisiyle savaşmaktadır.

Hizbullah açısından bu çatışma, kimsenin içinden zaferle çıkamayacağı bir muharebedir. Oluşan ayırım çizgileri, bugün sahada hâkimiyeti savunan ve maddi düzlemde onu üreten güçlerle, o egemenliğin altını oyan, nihayetinde onu ortadan kaldıran devlet yetkililerini birbirinden ayırmaktadır. Karşımızda, eylemsiz kaldığı için egemenliğini tesis edemeyen bir devlet değil, esasında onu yok etmeye çalışan bir devlet durmaktadır. Bugün egemenliğe karşı çıkan her kamp, egemenliği kasten ve bilerek silip atma sürecinin parçasıdır, bu anlamda doğrudan ABD stratejisinin emirlerine uygun hareket etmektedir.

Bu durum, Lübnan devlet kurumlarının tepkilerinde açıkça görülmektedir: İsrail'in bombardımanına, etnik temizlik operasyonlarına ve karadan gerçekleş-

tirdiği müdahalelerine devam ettiği süreçte cumhurbaşkanı, orduya Lübnan toprağını savunma iznini vermedi. İsrail'in işgal harekâtının kapsamını genişletme yönünde ortaya koyduğu başarısız girişimlere şahit olduğumuz gerçeklikte ordu, silah ve cephane bulundurma suçuyla insanları tutuklamakta, direnişin iradesini kırmaktadır. Bunlar olurken dışişleri bakanlığı, bölgesel operasyonlara katılan İngiliz askerî uçaklarının Lübnan hava sahasından geçmesine izin vermeyi teklif etmiştir. Bu şartlarda Lübnan devleti, artık sadece kendi topraklarını savunmadığı gibi, bir yandan da ülke topraklarında hâlen süren etnik temizlik de dâhil olmak üzere, savaşın tüm sonuçları açısından, eylemleriyle suç ortaklığı yapmaktadır.

Mevcutta öncekilerden farklı bir durumla karşı karşıyayız. Burada artık eskiden görülen, hasımla iş birliği pratiklerinden farklı bir pratiğe şahitlik ediyoruz. İş birliği, genelde toprakların işgal edilip kontrol altına alınması sonrası iktidarla birlikte çalışmayı belirtir. Hâlihazırda şahitlik ettiğimiz durum farklıdır: Lübnan devletinin ne toprağı işgal edilmiştir ne de bu devlet askerî düzlemde yenilmiştir. Devletin kurumlarına dokunulmamış, işleyişinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Buna karşın devlet, yabancı saldırgan güçle stratejik uzlaşmayı, yan yana gelmeyi seçmiş, kendi halkına ve ülkesine karşı yürütülen bir savaşta düşmanın safına geçmiştir. Aynı zamanda bu devlet, kendi kurumlarını ülke içinde

aynı saldırgan gücün hedef aldığı direnişi ezmek için kullanmaktadır. Bu anlamda Lübnan devleti, kendi toplumunun savunma becerilerine karşı bir tür beşinci kol faaliyeti yürütmekte, ordusunu içeride düşmanın gücünü arttıracak bir unsur, bir güç çarpanı hâline getirmektedir. Görülüyor ki şekli egemenlik denilen şalı silah hâline getiren muktedir sınıf, hayalet devlet fikrini gerçek manada egemen bir gücün tesisine mâni olmak için bir tür bahane olarak kullanmaktadır. Bunların egemenlik anlayışı, direnişin Lübnan'ı savunmasına veya kurtarmasına mâni olmakla tanımlıdır. Bu sebeple egemenliği siyasi bir öğretilen ziyade boş bir slogana dönüştürmüşlerdir.

Yıllardır süregelen, savaş ve barış kararının yalnızca devletin elinde kalması gerektiğiyle ilgili ısrar, bu çerçevede, egemenliğin bir ifadesi olmadığı gibi Lübnan'ın ne bugünde bir savunmaya ne de egemen bir geleceğe sahip olmasını sağlamaya yönelik bir mekanizmadır. Hizbullah liderliğinin verdiği cevap, çatışmanın mevcut siyasi sistemin sınırlarını çoktan aştığının anlaşıldığını ortaya koyuyor. Şeyh Naim Kasım şunu söyledi: "Bizimle İsrail arasında bir güç dengesi yok, ancak biz, tarih için savaşacağız." Bu beyan, savaşın doğrudan askerî denklik kıstaslarıyla değil, egemen bir geleceği koruma kıstasıyla ölçüldüğünü gösteriyor. Sözlerinin tonu da dikkat çekiciydi: İsrail'in kendi anlatısına göre zaten gerçekleşecek olan, ancak İsrail'in şartları uyarınca yaşanacak savaşa girmek gibi bir niyet yoktu ortada. Mevcut yetkililerin meşruiyeti hakkında da herhangi bir tartışma yapılmıyordu, çünkü bu kadar açık bir şekilde tüm sınırları aşan bir hükûmetin, bu savaşın sonuçları sahada siyasi

gerçekliğe dönüştüğünde, ele alınmaya değer bir siyasi geleceği kalmamıştır. Direnişe karşı çıkanlara, “çatışma sırasında direnişi arkadan bıçaklamadıkları” sürece “birlikte yeni bir sayfa açma fırsatı” olduğu yönündeki teklifi açık bir ima içermektedir. “Fırsatlar”dan söz eden dil, savaştan sonra siyasi denklemin değişeceğini varsaymaktadır.

Bu duruş, Hizbullah'ın askerî liderliğinin savaşçılarına yayımladığı, daha önce eşine rastlamadığımız mektupla da pekiştirildi: “Direnişi bırakmayacağız, silahlarımızı bırakmayacağız, sahadan ayrılmayacağız!” Bu mektup, hareketin onu suçlu ilan etmeye çalışan bir devlet veya teslim olmaya zorlamayı amaçlayan dış girişimler tarafından kısıtlanmadığını ortaya koyuyor. An itibarıyla yaşananlar, başlangıçta mezhebî ve siyasi bileşenlerinin toplamından ibaret bir devleti yöneten siyasi sistem için son bir buhrana işaret etmektedir. Savaşın ardından bu bileşenlerin yeniden şekillenmesiyle, mevcut düzenlemenin, Lübnan devletinin tabiatını yeniden tanımlayan yeni bir toplumsal ve siyasi mutabakata yol açması muhtemeldir.

(Cardiff Üniversitesi öğretim üyesi, 7 Mart 2026, <https://x.com/amalsaad> *Çeviren:* Ali Aktar)

LÜBNAN'IN VE FİLİSTİN'İN SESİ: AHMET KA'BÛR

Semir ATAULLAH

Kişinin yasının tutulduğu bir zamanda -hele ki toplu cenazelerin çağında- bir tür mahcubiyet, çekingenlik, hatta tereddüt var. Ahmet Ka'bûr [1955-2026] sıradan biri değildi.¹ O, Beyrut'un şarkı söyleyen çocuklarındandı; hafifçe öne eğdiği zarif fesiyle,² musikinin bu mahalleden henüz ayrılmadığını ima ederdi. Bir yanılla eski Mısır'ın neşesini, bir yanılla da ince ruhlu Beyrut'un, Ebu'l-Abd'in latifelerini, şakalarını ve mütevazılığını taşırdı. O hep şakaların konusu olurdu; incitmeyen, hafifçe uzatılmış bir lehçeyle, harfleri yumuşatarak anlatılan şakaların... Tadı kaçmasın diye tuza dengeli katılmış baharat gibi...

Beyrut çok sayıda musikişinas yetiştirmemi. Ama kıvrık bıyıklı, iyi yürekli “sert adamlar” çıkardı; meseleleri zorla değil incelikle çözen, korku değil saygı uyandıran adamlar. Onlar sevildi, kendilerinden çekinilmezdi.

Ahmet Ka'bûr, Beyrut karakterine oğulca bir incelik kattı: biraz yumuşatılmış bir aksan, içinde saklı sevdâ dizeleri ve “Göz kapağı sevdâyı öğretir!” türünden bir lirizm... Son derece moderndi; ama küçük fesinin altında her zaman yüzündeki gülümseme, metinlerindeki ustalık, halk ezgilerinin sadeliği ve içlerindeki hiciv ona eşlik ederdi. Beyrut'ta doğdu; salıncakların, çocukluğun Beyrut'unda yaşadı. O zamanlar yoksulluğun ve kanaatin cennetinde neşeli çocukla-

rın şehriydi Beyrut. Daha geniş bir şöhret dünyasına açılmak istemedi; eski dostlarının arasında mutlu kaldı. Onların yıldızıydı; hayatın zorluklarını da onların arasında eleştiren, onlara gülen biriydi. Dertlerini değiştirmeyi, onlardan kaçmayı reddetti ve onları seyredip gülümseyerek kabullendi.

Metin, melodi, ses, fes ve biraz da Arap ya da Araplaşmış bir Charlie Chaplin dokunuşu. Günlere, siyasete ve siyasetçilerin boşluğuna yöneltilmiş ince bir alay. Ahmet Ka'bûr, mahalli ve mütevazı bir ismin hayatını yaşadı; “Bu Gece” şarkısını şikâyetsiz, alçakgönüllü ve büyük bir neşeyle söyledi. Söyledi, oymadı ve fesini sanki onun ayrılmaz bir parçasıymış gibi, sert adamların şövalyelik ve yiğitliğinin bir yansımasıymış gibi salladı. Ahmet Ka'bûr kendi hikâyesinin kahramanı, dost meclislerinin şairiydi. Gülümseyen bir fes, küçük bir bıyık... Ve udunu konuşurarak hikâyeler dillendiren bir anlatıcıydı. Udunun sesi, “Senin udun gibi ey Ali!” dedirtecek kadar berraktı. Allah rahmet eylesin.

(Lübnanlı gazeteci, *Eş-Şarku'l-Avsat*, النشرة التاسعة 28 Mart 2026, *Çeviren:* Mehmet Yiğit)

¹ Ahmet Ka'bûr, Lübnan'ın kültürel hayatında önemli bir figürdü. Gençliği Lübnan İç Savaşı yıllarında geçti, bu dönem sanatçının hem sanatsal dilini hem de siyasi bakışım şekillendirdi. 1975 tarihli en bilinen eseri “Unadikum’un (Size Sesleniyorum) sözleri Filistinli şair Tefik Ziyad’a aittir. Eser kısa sürede Filistin’in dört bir yanına yayılarak güçlü bir sembol hâline geldi. Ka'bûr, sanat hayatı boyunca Filistin’e ve Filistin davasına adanmış eserler üretti, bu sebeple çoğu zaman Filistinli sanıldı. [çev.]

² Burada sanatçısının oynadığı oyunlarda giydiği fes kastedilmektedir. [çev.]

İRAN'A SALDIRI VE GÖREVİMİZ

Muhsin KEDİVER

Son zamanlarda yaşanan hızlı gelişmeler ve zaman kısıtlamaları nedeniyle, bu kısa metinde ana noktaları gözden geçirmekle yetinecek, ayrıntılı açıklamayı sonra yapacağım.* Geçen haziran ayındaki 12 Gün Savaşı'nın ardından, yetkililer İran halkının çoğunluğunun kanuni ve meşru taleplerini karşılamak için tek bir adım bile atmadılar, bırakın yapısal yüzeysel reformlar yapmaktan bile geri durdular.

Geçen ocak ayında yas tutan ve hayal kırıklığı içindeki halkın protestoları bastırıldı. Yetkililerin herhangi bir siyasi veya sosyal reform karşısında gösterdiği uzlaşmaz tavra körü körüne tepki olarak, yurt içinde ve yurt dışında bazı vatandaşlarımızın, İslâm Cumhuriyeti'nden kurtulmak için dış saldırıyı memnuniyetle karşılayan ve Netanyahu'nun piyonunu -Şah'ın oğlunu- destekleyen bilinçsiz sloganlar attığını gördük ki bu son derece üzücüdür!

* İranlı entelektüeller gerek ortak gerekse tek tek yayımladıkları bildirimlerde Şer İttifakı'nın İran'a saldırısını 12 Gün Savaşı'nda olduğu gibi kınadılar. Rejime yönelik ve esas itibarıyla velâyet-i fakih doktrinine dönük eleştirileri ile bilinen Muhsin Kediver, Ramazan ayı boyunca hem İran'a dönük saldırıları hem de gelecek üzerine düşüncelerini konuşma ve yazılarıyla açıkladı. Kediver'in velâyet-i fakih sistemi başta olmak üzere İran rejimine eleştirileri ve diğer düşünceleri için bk. Asiye Tıgılı, *İran'da Entelektüel Dini Düşünce Hareketi*, Mana Yayınları, İstanbul, 2018, s. 196-219. [çev.]

İran ile ABD arasında süren müzakereler esnasında İsrail'in kışkırttığı ABD'nin askerî saldırısı, bir yıl içinde ikinci kez, Trump yönetiminin diplomasi ve uluslararası hukuk ilkelerine ihanet ettiği kanıtıdır. ABD ve İsrail'in İran'a yönelik yasa dışı askerî saldırısı, uluslararası hukukun ve Birleşmiş Milletler belgelerinin tüm kurallarını çiğnemekte hatta ABD Anayasası'nı da ihlal etmektedir.

Saldırının ilk saatlerinde İslâm Cumhuriyeti rehberinin, bir dizi aile üyesinin ve ülkenin düzinelerce üst düzey askerî liderinin öldürülmesi, 12 günlük savaşın ilk günündeki olayların daha şiddetli ve acı verici bir tekrarı olmuştur. Ne yazık ki henüz ortaya çıkarılmamış ve yargılanmamış MOSSAD casuslarının askerî güçlerin derinliklerine sızması, İran'a acı darbeler vurdu. Keşke rejim, barışçıl eleştirileri bastırmaya odaklanmak yerine, düşman casuslarını ortaya çıkarmak için bir program geliştirseydi.

ABD ve İsrail, komutan ve üst düzey askerî liderlere düzenlediği suikastların ardından rejimin düşeceğini, gayri memnun halkın sokaklara döküleceğini, İslâm Cumhuriyeti'nin sona ereceğini ve İran'ın diz çökeceğini düşünüyordu ancak bu olmadı. İran füzeleri İsrail ve bölgedeki Amerikan üslerini ağır ve güçlü şekilde vurdu. İran silahlı kuvvetleri, ülkenin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını cesurca savundu.

Buna karşılık, saldırganlar da etkili hava savunması olmayan Tahran ve birçok İran şehrini hedef aldı, sivilleri katletti, çok sayıda kişiyi yaraladı ve diğerlerini yerinden etti. Konutlar, okullar, hastaneler, acil durum merkezleri, tarihî eserler/mekânlar ve stadyumlar ile alt yapı, güvenlik ve askerî merkezler yoğun bombardımana maruz kaldı.

İlk gün, Minab'daki kız ilkokulu iki kez bombalandı, bu da insani hukukun tüm kurallarının ayaklar altına alındığını ama aynı zamanda Amerikan ve İsraili saldırganların suçlarını kanıtladı. Trump ve Netanyahu, İran'ın kayıtsız şartsız teslim olacağı ya da parçalanarak iç savaşa sürükleneceği gibi nahif hayallerinden vazgeçecekler.

İran'a, Gazze'ye yaptıklarını ve şu anda Güney Lübnan'a yaptıklarını yapmak istiyorlar: İsrail'in başına bela olan herkesin ülkesini yok etmek. İran'ın ABD-İsrail saldırganlığına karşı gösterdiği olağanüstü direnişle geçen her gün, saldırganları yenilgiye uğratmaya doğru atılmış bir adımdır. Ancak, insan kayıpları ve ülkenin alt yapısına verilen zarar göz ardı edilemez ki bu alınacak herhangi bir kararda mutlaka dikkate alınmalıdır.

Millî talep, İran'a yönelik bu acımasız saldırganlığın derhal sona erdirilmesidir. Bu eşitsiz ve adaletsiz savaş, İran halkının millî çıkarları ve haysiyeti göz önünde bulundurularak bir an önce durdurulmalıdır. Dünya kamuoyu, saldırganlara savaşı sona erdirmeleri için baskı yapıyor. Ne yazık ki tüm kurumları tek bir partinin elinde olduğunda iki ana partiden oluşan Amerikan siyasi sistemi, İsrail'e kayıtsız şartsız

destek konusunda büyük bir fark göstermiyorsa da durumu son derece kırılğan hâle geliyor.

Trump'ın başkanlığı otoriter, faşist, ırkçı, antidemokratik ve yeni sömürgeci bir yönetimi temsil etmektedir. Saldırganlık, apartheid, terörizm, soykırım, etnik temizlik ve toplu katliam üzerine kurulan İsrail, tüm Ortadoğu'yu kontrol etmeyi hedeflemektedir. Amerika'yı fiilen yöneten İsrail lobisidir, tersi değil. Trump görevine "Amerika'yı yeniden muhteşem kılalım!" şiarıyla başladı ancak gerçekte "Önce İsrail!" yaklaşımını benimsedi.

Şu var ki İranlıların ülkelerinin toprak bütünlüğünü meşru bir şekilde savunmaları, İslâm Cumhuriyeti rejiminin tüm yaptıklarının meşru olduğu anlamına gelmez. İran, İslâm Cumhuriyeti rejiminden farklı bir gerçekliktir. İran, tüm gücümüzle savunulmalıdır, ancak İslâm Cumhuriyeti "reform tabi tutulamaz" olduğunu kanıtlamıştır. Rejim, halkın kendi kaderini özgürce belirlemesine müsaade etmeli ve gayrimemnun çoğunluk üzerinde tekeli bir azınlığın egemenliğine son vermelidir. Savaşın tırmanmasına izin verilmemeli ve "geçmişteki başarısız maceralı politikalar" sürdürülmemelidir. İran, bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve topraklarını meşru savunmasıyla korurken, her şeyden önce halkının sesini dinlemeye çalışmalıdır.

Bu savaşın kendisi, "İran'ın velâyet-i fakîhe ihtiyaç duymadığını" ve ülkenin bir dinî rehber olmadan da iyi yönetilebileceğini göstermektedir. Bu çok önemli bir noktadır. İran'daki mevcut sorun, bir sonraki dinî rehberin seçilmesi değil, İslâm Cumhuriyeti'ne alternatif bir

ABD-İsrail'in 28 Şubat 2026'da İran Minab'taki Kız İlkokuluna hava saldırısında 165 kız öğrenci şehit edildi.

sistemin seçilmesidir. Uzmanlar Konseyi (Meclis-i Hubregan), içsel kusurlarına rağmen, öldürülen dinî rehber tarafından atanan Koruyucu Konsey'ce (Şûrayı Nigehban) oluşturulmuş ve düzenlenmiştir ve halkın tek bir gerçek temsilcisini bile içermemektedir, bu sebeple uygun bir dinî lider seçmesi beklenemez. Velâyet-i fakîhin mutlak otoritesine dayanan sistem temelden kusurluydu ve yapısal hasara yol açtı. Bu sistemin ikinci dinî liderinin hayatının sona ermesiyle birlikte, tüm felaketlerin ana-sı olan "velâyet-i fakîhin mutlak otoritesi"ne dayanan sistem için de Fatiha okunmalıdır.

İslâm Cumhuriyeti'nin ikinci dinî lideri 37 yıl boyunca otokratik bir yönetimle, anayasayı fiilen askıya alarak, hukukun üstünlüğü yerine hükûmet talimatlarıyla ülkeyi yönetti. Son ana kadar halkın sesini dinlemedi, protestocuları sert bir şekilde bastırды, millî menfaatlere aykırı, düşünülmemiş kararlar aldı. Yaşananları, dünyayı ve düşmanları yanlış değerlendirerek İran'a, İslâm'a ve Şiiliğe telafisi mümkün olmayan

zararlar verdi. İnsanların adil bir mahkemede yargılanması konusunda başarısızlığa uğradı. Onun iyi ve kötü eylemlerinin tümünü ve devrimin başlangıçta karşı çıktığı "saltanat sistemi"ni yeniden üretmek konusunu ileride ele alacağım.

Çektiğimiz tüm acılara ve yaptığımız fedakârlıklara rağmen, gelecekte ümitvarım. İç baskılar ve dış saldırganlar er ya da geç tarihin çöp sepetine atılacak. Vietnam ve Afganistan Amerika'yı yendi; İran neden ayınsını yapmasın? Direnen halkın iradesi galip gelecek ve özgür, müreffeh, bağımsız ve güçlü bir İran, Allah'ın izniyle, halkın çoğunluğunun iradesine göre yönetilecektir. Yüce Allah'tan, dış saldırganların ve iç baskıcıların kötülüklerini ortadan kaldırmasını ve İran, Filistin ve Lübnan'ın ezilen halklarına zafer bahşetmesini diliyorum.

(İranlı muhalif entelektüel. Müellifin 11 Mart 2026 tarihinde <https://kadivar.com/22050/> sitesinde yayımlanan metnin bir bölümüdür.

Çeviren: Yalçın Çapan)

HEYKELLER VE HALİDİLER, ARAPLAR VE İRAN

Rıdvan SEYYİD

Amr Musa ve Abdurrahman el-Raşid arasında Filistin ve İran üzerine bir tartışma dönerken, Velid Halidi [1925-2026] ABD’de vefat etti. Kudüs’ün önde gelen ailelerinden birine mensup olan Halidi, Filistin davası üzerine kapsamlı yazılar yazdı, önde gelen üniversitelerde ders verdi ve araştırma kurumlarının kurulmasına katkıda bulundu. Mümtaz akademik kariyerine rağmen, 1970’lerden beri Filistin için ve Ortadoğu’daki Amerikan politikalarına karşı yılmaz bir aktivist olarak kaldı.

Velid Halidi, on yıllarca Araplara karşı bir kampta yer aldı ve “dava için çalışan” İran olmasaydı, Amerikan desteğiyle İsrail’in bölgeye hâkim olacağına ve Filistin sorununu ortadan kaldıracığına inanıyordu. Son savaş sırasında şuuru yerinde olmasa da 2023’teki HAMAS savaşı sırasında İran ve vekillerinin hadiselerin seyri Filistin davası lehine değiştirebileceğine, ABD’yi bölgeden kovabileceğine ve İsrail’in gücünü sınırlayabileceğine dair umudu yeniden canlanmıştı.

Mısır’daki takipçilerinin “Üstat” diye adlandırdığı Muhammed Hasaneyn Heykel [1923-2016] de İran’a âşikti. Devrim sırasında ülkeyi ziyaret etmiş ve *Bir Devrimin Anlatılmamış Öyküsü** kitabını yazmıştı. Halidi gibi, Arapların Filistin davasından vazgeçtiğine ve İranlıların onların yerini aldığına inanıyordu. Ancak, gerekçeleri Halidi’den farklıydı. Cemal Abdunnasır dönemindeki Mısır’ın

* Türkçesi için bk. Muhammed Hasaneyn Heykel, *Bir Devrimin Anlatılmamış Öyküsü*, çev. Bedirhan Muhip, Nehir, İstanbul, 1988. [çev.]

Araplara önderlik etmesinin adil bir çözüme giden tek yol olduğuna, Nasır’dan sonra gelenlerin ise Ekim 1973 Savaşı’nın idaresinde ve neticelerini hesaplamada hata yaptıklarına inanıyordu. Ayrıca, Camp David’in bir “komplo” yoluyla Mısır’ı çatışmanın dışına ittiğine ve Humeyni devriminin de bu çatışmaya katılarak kendisini sürdürdüğüne inanıyordu.

Peki, bu iki düşünce ekolüne göre İran’ın Filistin davasına bu bağlılığının sebebi nedir? Velid Halidi, bunun sebebinin ABD’ye karşı emperyalist baskıdan kurtulma mücadelesi ve İsrail bölgedeki emperyalizmin ajanı olduğu için de Filistin davasını bu kurtuluş sürecinin bir parçası olarak görmesi olduğuna inanıyor. Ancak HAMAS ve İslâmî Cihad gibi İslâmcı hareketlerin yükselişiyle birlikte Halidi, ideolojik faktörü devreye sokmaktan geri durmadı. Heykel’e gelince, bu faktör başından beri mevcuttu ve İran anayasası, devrimi öncelikle emperyalizmle mücadele anlamında değil, dinî nedenlerle ihraç etmekten bahsediyordu.

Görüşleri Arap dünyasında düşünce ekolleri hâline gelen her iki simada bu küçümseme, bu hor görme ve komplo teorilerine inanç vardı. Her ikisi de Türkiye’ye ve İran’a, özellikle de Velid Halidi İran’a bir hayranlık duyuyordu. Halidi’ye “Ama Türkiye NATO üyesi ve İsrail ile ilişkileri var!” denildiğinde, o, Kemalist veya İslâmcı Türkiye ile iyi geçinemedikleri için Arapları suçlu bulurdu. 2010 yılında Libya’daki Sirte Zirvesi’nde, dönemin Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa, Türkiye ve İran’a gözlemci statüsü verilmesini teklif etmişti. Suud el-Faysal buna şiddetle itiraz ederek, “Şüphesiz

stratejik bir boşluktan mustaribiz, ancak bize saldırmaya ve menfaatlerimizi hiçe saymaya devam ederken, kurdu bağımıza sokacak kadar da alçalmadık!” demişti.

İsrail dışında hiç kimse ABD ile ilişkisiyle övünemez. Ama dedikleri gibi, zarar görmemek için “Bütün dünya ile eşit durumdayız.” Yine hiçbir rasyonel Arap velâyet-i fakih yönetimi altındaki İran ile ilişki kurmakla övünemez. Bu İran, dört Arap ülkesini yerle bir etti ve dört Arap başkentini kontrol etmekle övündü. Ve şimdi son savaşta, kötü niyet, kibir ve haksız bir nefretle altı Körfez ülkesine saldırılar düzenliyor.

Bahsettiğim kurnaz entelektüel çevrelere şimdi Netanyahu’nun savaşları ile Ortadoğu’nun çehresini değiştireceği yönündeki söylemi hâkim. İsrail’in Ortadoğu’da ABD’nin vekili olmasından ve Filistin davasını bitirmesinden korkuyorlar. Elbette bu olmayacak ve Filistin davası sona ermeyecek. Ancak Filistin’i özgürleştirmesini istedikleri İran’ın neden sürekli Arap ülkelerine saldırdığını bize anlatsınlar bakalım? Irak’taki İran yanlıları şimdi de İran savaşlarından zar zor kurtulan ama İsrail savaşından henüz kurtulamayan Suriye’yi tehdit ediyorlar.

Zor zamanlarda, mağlubiyetleri açıklamak için kurnazlık, entelektüel kibir ve özgüven eksikliğini temsil eden ekoller doğar. Halidi ve Heykel’in yazdıklarıyla teşekkül eden ekoller bu türdendir. Ne yapmamız gerektiğini bilmek için ne onlara ne de öğretilerine muhtaç değiliz. Biz Arap’tık ve öyle kalacağız! Arap kimliğimizden veya ülkelerimizden utanmayacağız: Biz oranın asil sakini olan Kureyş’tik. Ve Kureyş, orada toplandığımız için Kureyş adını aldı

(Lübnanlı akademisyen, 20 Mart 2026, *Şarku’l-Avsat*, [النشر في الأوساط](#) *Çeviren: Volkan Akalın*)

MÜCTEBA HAMANEY'E MEKTUPTAN

Abdülkerim SURUŞ

Muhterem Hamaney,* bu mektubu gizlice gönderip, rüzgâr hışırtısının bile duyulmadığı bir yalnızlıkta size ulaşmasını sağlayabilirdim. Fakat herkesin haber alabileceği şekilde duyurmak, herkese bildirmek, yaymak, ilan etmek istedim. Samimiyeti gizlememeyi daha doğru gördüm; sözümü açıkça ve apaçık söylemek istedim. Gücüm yettiğince öfkemi yutuyor, ülkenin geleceği ve yıkıcı beceriksizliklerin İran'ı yakıp kavurması karşısındaki derin endişeyle kalemin taşkınlığını sabırla dizginliyorum.

Hakikati dile getirmeyi sertliğe dönüştürmeden, sözümü yumuşaklık ve edep içinde söylüyorum ki bir gönüllü nasihatle ısıtabileyim ve bir lideri kötü siyasetin felaketinden kurtarabilelim. Milletten tenkitlerini dinlemek sizin vazifenizdir hem de gizlice değil, açıkça. Velâyet-i fakîhi methetmek için yüz toplantı düzenliyorsunuz,

* Mücteba Hamaney'in göreve gelmesinin ardından, ülkenin önde gelen muhalif entelektüellerinden Abdülkerim Suruş doğrudan Hamaney'i muhatap aldığı mektubunda, ülkenin içinde bulunduğu duruma dair eleştirilerini dile getirirken, yönetime şeffaflık, adalet ve eleştiriye tahammül çağrısında bulundu. İran'daki iç tartışmalar açısından velâyet-i fakîh sisteminin merkezi rolünü gösteren bu metin mektubun basına yansıyan kısımlarının çevirisinden oluşmaktadır. [çev.]

bir tane de onu tenkit ve hatalarını incelemek için düzenleyin. Gazetelerde ve televizyonlarda yüz övgücü var, bir eleştirmeni de müsamaha ile karşılayın. Sadece müsamaha göstermekle kalmayın, teşvik edin ki kusurlarınızı çekinmeden söyleyebilsin. Eleştirinin sertliğini tatmanız size zarar vermez; bunun faydaları vardır. Üniversiteleri gerçekten üniversite yapın ve ilim yuvası hüviyetiyle bırakın. Öğrencilerin susturulmasına rıza göstermeyin; kudreti delille karşı karşıya getirmeyin. Bırakın fikirler birbiriyle mücadele etsin. Gençlerin imanının zayıflamasından korkmayın. İmanın en büyük düşmanları eleştirilenler değil, despotlardır. Batı'ya bakın; üç asırdır dine karşı en sert ve yıkıcı çeşitli muhalefetler yapıldı ve yapılmaya devam ediyor. Ancak şu hakikat ortadadır; bilgiye dayalı dindarlık hâlâ capcanlıdır ve kiliselerin ışıkları sönmemiştir. Unutmayın ki nerede adalet, yaratıcılık, merhamet ve özgürlük varsa orada Tanrı da vardır. Bizim tanıdığımız ve ibadet ettiğimiz Allah bu vasıflarla anılır. Şayet toplumu adalet, merhamet ve yaratıcılıkla doldurursanız, o toplum ilahi bir nitelik kazanır. Zahiri görünlümlere aldanmayın, hakikati mecaza satmayın.

Muhterem Hamaney, Ben de siz de bir gün bu dünyadan göçüp gideceğiz fakat bu mektuplar kalıcıdır. Çünkü onlar geleceğe açılan bir pencere ve gelecek nesiller için bir aynadır; sizin yönetiminizin yüzünü gösterir ve liderliğinizin hikâyesini anlatır. İlk adımı atın, bu mektubun herkes tarafından okunmasına izin verin. Hem de telaşa kapılarak değil, rahatça. Gece dağıtılan bildirimlerde değil gazetelerde, gizli değil açık bir şekilde. Halkla konuşmanın kapısını açın ve onlara açık cevaplar verin. Bu tür eleştirilerin ve mektupların çokluğundan korkmayın. Eğer adalet bağı sağlamlaşırsa bu mektupların sayısı da azalır. Azalmazsa bile hesabı temiz olanın hesap vermekten korkusu olur mu? Milletten haklarına gösterilecek en küçük hürmet, sözlerine kulak verilmesi ve değerlendirilmesidir. Bu kapıyı açık tutun, çünkü onda yüzlerce açılım vardır. Menfaat beklemeyen bu kalemlerin kıymetini bilin ve zamanın tokadını yemeden önce çıkar gözetmeyen eleştirinin nimetini tadın. Nasihat edenlerin güvende olmaması ne İslâm Cumhuriyeti için bir övünçtür ne de sizin adınız için iyi bir hatıra. Yiğitliği gençlerin ölümüne çevirmeyin. Son olarak Sadî'nin o zarif sözlerine başvuruyorum; onun nasihat kapısını liderlere açan sözleriyle:

“Bir idareci halkını gözetirse aldığı vergi helaldir, çünkü bu çobanlığın ücretidir. Ama halkın çobanı olmazsa zehir olsun ona, çünkü yediği her lokma Müslümanlardan alınmış bir cizyedir.”

(İranlı düşünür, 11 Mart 2026, <https://964media.com/660743/> Çeviren: Yalçın Çapan)

JÜRGEN HABERMAS: FELSEFESİNİN ÖLÜMÜNE ŞAHİT OLAN DİYALOG KÂHİNİ

Said MUHAMMED

Alman düşünür ve siyaset kuramcısı Jürgen Habermas'ın (1929-2026) ölümüyle birlikte Batı, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde liberalizmin meşrulaşmasını sağlayan yapının baş mimarını yitirdi. Modernite projesini Frankfurt Okulu'ndaki üstatlarında -Horkheimer ile Adorno'da- gördüğümüz kötümserlikten kurtarma görevini üstlenen, "iletişimsel eylem" teorisini hegemonyaya yönelik radikal eleştirilerle ikame eden felsefeci, ömrü hayatını kapitalist sistemin istikrarlı seyrini güvence altına alacak "rasyonalite"yi formüle etmek için canını dişine takarak geçirdi. Habermas, felsefeyi dünyayı değiştirmek için kullanılacak devrimci araç olmaktan çıkartıp, "diyalog" ve "mutabakat" mekanizmaları aracılığıyla sınıfsal çelişkileri yumuşatmayı amaçlayan bakım onarım aracına indirgedi. Habermas, kitleleri eyleme geçme hakkından mahrum bırakan ama bir yandan da ona konuşma hakkı bahşeden "müzakereli demokrasi"nin kâhiniydi. Eleştirel teorisinin son temsilcisi, 14 Mart 2026'da aramızdan ayrıldı. Geride, evrensellik iddiasını Gazze'de girdiği ilk sınavda ahlaken intihar etmiş bir düşünce sistemi bıraktı.

BİR KAMU HİZMETİ OLARAK FELSEFE: ÇATIŞMANIN EVCİLLEŞTİRİLMESİ

Eleştirel süzgeçten geçmiş yeni bir aydınlanmanın değerlerini ve fikirlerini dillendiren

Habermas'ın düşüncesi, özünde devrimci eğilimi evcilleştirme ve onu idari usullere dönüştürme çabasını temsil eder. Piyasanın ve devletin "üzerinde yaşadığımız dünyayı sömürgeleştirdiğini" kabul ediyordu ancak bu istilaya karşı tek çare olarak "diyalog"u öneriyordu. Maddi eşitliğin olmadığı bir ortamda diyalogun, retorikle süslenmiş bir teslimiyet olduğunu göz ardı eder.

Sonuçta Habermas, Frankfurt Okulu'nun mirasçısına yakışır bir şekilde, Marksizm'i sınıf çatışmasının siperlerinden tamamen kibar tartışma salonlarına taşımak için çok çalıştı. Dilin özgürlüğün anahtarı olduğunu düşündü. Bunun yanı sıra sömürüyü müşahhas maddi bir gerçeklik olmaktan çıkarıp "söylem etiği" yoluyla tedavi edilebilecek "iletişim bozukluğu" biçiminde tarif etti.

Yayımlanmış eserlerinin tamamı, tam anlamıyla "uzlaşmacı felsefe"nin tezahürüdür. Bürokratik devlet yapısı ve kapitalist piyasanın egemenliğiyle uyuşur, bunlardan sadece bir parça şeffaflık talep etmekle yetinir.

Habermas'ın devlet, hukuk ve anayasa hakkındaki çalışmalarının, Alman siyasal kültürünün liberal-demokratik bir modele doğru evrilmesinde kritik bir rolü olmuştur. Kendisi Batı'nın liberal rejimlerine af belgesi dağıtmış, kılıçların yerini kelimelerin aldığı bir "tarih sonrası" dönemde yaşadığımız fikrini yaymıştır. Hâlbuki kapitalist baskı meka-

Jürgen
Habermas

nizması, Batı dışındaki halkların kemiklerini öğütmeye devam etmektedir. Modernitenin "henüz tamamlanmamış bir proje" olduğu konusundaki ısrarı, gerçekte Batı hâkimiyetinin insanlık için tek, yegâne ve nihai model olarak kalması konusundaki ısrarının bir sonucudur.

AVRUPAMERKEZCİLİK: "SADECE BEYAZLAR" İÇİN EVRENSELLİK

Habermas'ın düşüncesinde emperyal iktidarlardan ve sömürgecilik tarihiyle bağlantılı olan Avrupamerkezcilik, bir düzenleyici unsur hüviyetiyle tereddüde mahal bırakmayacak biçimde karşımıza çıkar. Rasyonalitenin kıstaslarını 18. yüzyılın Paris kafelerinin ve İngiliz kulüplerinin tarihinden yola çıkarak belirleyen Habermas, bu modeli tüm dünyaya bir akli kıstas biçiminde dayatır.

Habermas, dünyanın "diyalog kurabilen özneler", yani Avrupalılar ve onlara benzeyenlerle "entegrasyona" veya "rasyonalizasyona" ihtiyaç duyan "geleneksel dünya" şeklinde ikiye ayrıldığını iddia eder. Önerdiği evrensellik, dışlayıcı bir evrenselliştir. Maskesinin

ardında başkalarının tarihlerini ve trajedilerini, Batı'nın "iletişim" dilinde ifade edilmiyorlarsa kabul etmeyen bir sömürgeci yüz saklar.

Eleştirel bir gözle bakıldığında Habermas, Alman devletinin resmî felsefecisi kimliğiyle yaşadı. Holokost'u küresel vicdanın başlangıç ve bitiş noktası hâline getiren "kurucu kimlik" anlatısını benimsedi. Kurbanı Avrupa sınırlarına hapseden Habermas, sömürgecilik suçlarına karşı ahlaken körleşilmesine yol açtı. Filistin'deki başka bir sömürgecilik projesini destekleyen felsefeci, Almanların kendilerini arındırma politikasına felsefi kılıf sundu, bir yandan da Yahudi celladın güvenliğini "iletişimsel ahlakın en yüksek standardı" olarak tasvir etti.

GAZZE: "İLETİŞİMSSEL EYLEMİN" YANIP KÜL OLDUĞU AN

Siyonist İsrail ordusunun Gazze'de gerçekleştirdiği soykırım, Habermas'ın felsefesinin son mezarı oldu. Kasım 2023'te "dayanışma" adı altında İsrail saldırısını destekleyen meşhur açıklamasını yayımladığında, geçici bir siyasi hata yapmamış, bilakis, teorisinin baskıcı özünü ortaya koymuştu. Gazze'de, "iletişimsel eylem", askerî eylemin karşısında diz çöktü. "En iyi argüman"ın F-16 ve Merkava'dan başka bir şey olmadığı ortaya çıktı. Sözde Marksist felsefeci, bu tutumuyla, uzun süredir vazettiği "kamusal alan"ın, ezilenlerin çığlıklarına kapalı, sadece katillerin gerekçelerini dinlemeye açık bir alan olduğunu kanıtladı.

Habermas, kitaplarını doldurduğu tüm "insan haysiyeti" iddialarını feda ederek iktidara, paraya ve sömürgeci yapıya taraf olma-

yı seçti. Böylece onun "söylem etiği"nin, işkenceciler için bir etik olduğunun ortaya çıktığı görüldü.

"Meşru karşılık" bahanesiyle soykırımı meşrulaştırması, düşünsel projesinin temellerini dinamitledi. Dilin amacının anlaşma olduğunu iddia eden felsefeci, dili cinayeti gizlemek, imha sürecini meşrulaştırmak maksadıyla bir araç olarak kullandı. Gazze, Habermas'ın bir özgürlük felsefecisi değil, felsefi bir dille imparatorluğun güvenliğini savunan bir teorisyen olduğunu kanıtlayan bir laboratuvarıdır.

YAPISAL SUÇ ORTAKLIĞI: SOYKIRIMA HİZMET EDEN FELSEFE

Habermasçı rasyonalite, eylemi kurbanlarından yoğun bir hukuki gerekçeler perdesi aracılığıyla ayıran "soğuk" bir rasyonalitedir. Habermas, "antisemitizm" kavramını eleştirenleri susturmak için ahlaki bir sopa olarak kullanmış, Almanlardaki psikolojik kompleks, kurbanın katledilirken sessiz kalmasını zorunlu kılan evrensel bir yasaya dönüştürmüştür. Bu açık taraf tutma, onun düşüncesindeki "egemenlik" kavramının yalnızca beyazın egemenliği ile ilgili olduğunu ortaya çıkardı; "insan"ın ve "terörist projenin" kim olduğunu belirleme hakkını tek başına o tekelinde tutuyordu. "İletişimsel rasyonalite" denilen helvadan put, soykırımın maddi gerçekliği karşısında yerle yeksan olmuştur.

FİKRÎ CESEDİN DEFNİ: "SÖYLEMSEL ALDATMA" DÖNEMİNİN SONU

Habermas ile birlikte tüm bir neslin [Kantçı dünya politikasına dair umudu canlandıran] akade-

mik hayallerini de toprağa gömüyoruz. Habermas, önce Gazze'de öldü. Bu ölüm, dökülen kanı görmezden gelerek soyut kavramlar aracılığıyla dünyayı yönetebileceğini sanan Batı felsefesinin çöktüğünün deliliydi. Düşünsel projesinin, Avrupa (Batı) denilen bahçenin sınırlarını korumak için bir dil oyunundan ibaret olduğunu, evrenselliğinin Refah Kapısı'nın eşliğinde sona erdiğini ortaya koydu.

Artık kaba güç siyaseti yerine teklif edilen "iletişimsel eylem teorisi"ni felahın vasıtası şeklinde ele alamayız. Sömürgeci modernitenin son bekçilerinin fikrî mirası, Doğu'da yıkılan evlerin, hastanelerin ve okulların enkazı altında tuz buz olup dağıldıktan sonra bu teori, halkların boyunları ve ayaklarındaki zincirleri kabullenmelerinin nasıl sağlanacağını, şuurlu birilerinin çıkarı için nasıl yönlendirileceğini gösteren bir kullanım kılavuzu olarak okunmalıdır.

Filistinlilerin, Lübnanlıların, Iraklıların, İranlıların ve Sudanlıların hayatına kör ve sağır kalan bir felsefe, eleştirilmeye bile değmeyecek ölü bir felsefedir.

Normatif otoritesi harap olmuş vaziyetteki Habermas'a, insanlıkla olan felsefi sözleşmesinin geçersiz olduğunu ilan ederek veda ediyoruz. Çünkü felaha muhtaç olan dünya, imparatorluğun küstahlığına karşı koyan bir "devrimci eylem"e ihtiyaç duyar, katili kutsayan ve kurbandan ölümünü "rasyonel" bir şekilde kabullenmesini isteyen bir "iletişimsel eylem"e değil.

(Lübnanlı yazar, 17 Mart 2026, *El-Ahbâr*, **الخبير** Çeviren: Mehmet Yiğit)

ÜÇÜNCÜ DÜNYA SAVAŞI YOK ÇAĞDAŞ HAÇLI SEFERLERİ VAR

— MUSTAFA AYDIN —

Cevaplandırmamız gereken asıl soru, “kimin kiminle ve ne için savaştığı?”dır. İlk bakışta böylesi bir soru abes karşılanabilir, çünkü sorunun cevabı bellidir, ABD-İsrail ikilisi İran’a bir saldırıda bulunmuş ve bir aydır iki taraf arasında karşılıklı atışmalar devam etmektedir. Hatta saldırgan taraf, yürüttüğü savaşı Ortadoğu’ya yaymak ve bir Üçüncü Dünya Savaşı hâline getirmek istemektedir. ABD’nin amacı, sözüm ona radyoaktif maddeler geliştirmekle sırf kendisi için değil, bütün dünya için bir tehdit oluşturan bu silahı İran’ın elinden almak ve yapımına engel olmaktır. Ama kendi elindeki maddelerle insanlık için ne yapabileceğinin ve bunu onun elinden kimin nasıl alacağını sözünü dahi edilmemektedir. Yani onun elindekiler sanki tüm dünya insanlığının hayat sigortasıdır.

Ne var ki ABD saldırganlığının sebebinin bu olmadığı kısa sürede anlaşıldı. İşe, mesela kritik atom enerjisi tesislerini vurmakla değil, çok sayıda İran üst düzey yetkililerini vurmakla başladı, büyük çapta dünyanın petrol tedarik yolu olan Hürmüz Boğazı’nu kontrole kalkışmakla devam etti. İşin daha ilginç başındaki adam tam bir küstahlıkla İran’daki rejimin değiştirilmesi gerektiğini ve bunun için mücadele ettiğini ilan etti. İktidar gücünü elinde tuttuğu için dünyanın akıllısı zannedilen ABD başkanı (ki zengin delisi belli olmazmış) her gün bir değil daha fazla yalan ve yanlış beyanlarla tüm dünyayı aptal yerine koymaya devam ediyor. İran ise başlangıçta saldırıya cevap verme konumunda

idi, sonra işi bir savunma stratejisi içinde sürdürmeye çalışıyor ve beklenenden fazla başarılı da görünüyor.

Şüphesiz bunlar bizzat savaş aktörlerinin kendi beyanları ve imajlarıdır. Aslında olaylar, aktörlerinin görünen ve ifade edilenlerin ötesinde anlamlar taşırlar. Bu okunamadığı zaman gelişmeler üzerine söylenenler gerçek olsalar bile birer laf yığıntısından ibaret kalır. Başka bir ifadeyle gerçek değerlendirme aktörlerin ideolojilerine göre yapılandır. Esasen bunun dışında sıkça kullanılan kavramlar bile anlamlarını büyük çapta yitirmiş bulunuyor. Mesela artık o hayli yapay da olsa “küresel düzen” kavramı yok, çünkü unsurları çökmüş bulunuyor. BM, uluslararası hukuk kurumları, insan hakları bildirgeleri hatta ABD’nin dümen suyundan ne kadar çıkabileceği belli olmayan NATO vb. işlevsiz hâle gelmektedirler.

Özellikle modern dönemlerin hukuku, yerine göre güçsüzler de yararlansa da mutlak bir adalet aracı değil, ulusçuluk iddiasındaki bir seçkinci yapıdır. Eğer bundan sonra da bir uluslararası hukuk olacaksa bu, gücün ötesinde ahlaka dayanmadığı sürece ciddi bir anlam taşımayacak, küresel boyuttaki güç sahiplerinin aşağıdakileri oyalamak ve susturmak için kullandıkları yeni bir güç kurgusu olacak demektir. Güç, ahlakı kendisi için bir zaaf görür; insani, adaletçi bir hukuk, güce değil siyasal bir üretim olmayan yüksek değerlere dayanır. Hele bu güç ABD’nin sağlamak için uğraştığı tek kutuplu dünyada ise uluslararası hukuk bir zorbalık aracı hâline gelir.

ABD'NİN TUTUMU

Bu genel açıklamalardan sonra ABD'nin İran ile ilgili gerekçelerine daha yakından bakabiliriz. ABD de küresel düzenin hızla bozulduğu ve yeniden dizayn edilmesi gerektiği inancındadır. Filistin işgali ve katliamı, Venezüella'ya yapılan yüzüstü operasyonun yanında bazı Güney Amerika ülkelerini tehdit, Meksika'ya gözdağı verme, Grönland'ı işgal planı ve nihayet İran'a saldırı bu planın bazı maddeleri şeklinde gözükmektedir.

Bazı yorumcular bu gelişmeyi borç batağındaki ABD'nin bir çırpınışı olarak değerlendiriyorlarsa da bunun gerçekte bir ilgili yoktur. Çünkü borç ABD için bir sorun değildir. 1974 yılında, banknotların ülkelerin altın stokları çerçevesinde basılabileceği kuralının kaldırılmasıyla dolar istenildiği kadar basılabilmekte, daha da daralırsa parası bol, siyasi gücü kıt ülkelere "salma" yapmaktadır. Yani bir liste yaparak, "Suudi Arabistan sen şu kadar!", "Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn vb. sen bu kadar para getireceksin!" demekte ve bunu sorunsuz bir şekilde toplamaktadır. Aslında bu icbari görünen ödemeler pek de bir yolsuzluk sayılmaz, aşağıda

söz konusu edeceğimiz üzere normalde ABD'ye ödenmesi gereken zorunlu koruma ücretlerdir. Tabii bu doğal görünen gelişmenin arkasında "İslâm dünyasının hâli" dendiği zaman içimizi kaplayan bir sorunun nedenleri yatmaktadır; İslâm ümmeti olgusu yıkılıp yerine oluşturulan tabir caizse bir Amerikan ümmeti varlığını sürdürmektedir.

ABD'nin görünen güncel politikasının ve gelişmelerinin gerisinde daha derin bir strateji yatmaktadır. Günümüzde, Batı dünyasının asıl temsilcisi ABD'nin şahsında düzenlenmiş yeni bir "Haçlı Seferi" sürdürülmektedir. Görünüşte ABD, güncel politikasıyla çok kutupluluğa doğru giden dünyayı tek kutuplu hâle getirmeye çalışmaktadır. Ama arka planda siyasetin ana konularından birisi İslâm dünyasını zapturapt altında tutmaktır. Bu çerçevede tek kutupluluktan beklenti müdahale edilemezliği sağlamaktır. Tabii bu işe dünyanın öncelikli petrol yatağı Ortadoğu'dan başlamanın kârlı bir tarafı da vardır. Ne var ki niçin Gazze'den sonra İran'ın tercih edildiği ayrıca açıklama gerektirir.

İslâm ümmetinin asıl trajedisi Osmanlı yıkılınca başladı. Batı'nın tam da istediği şekilde Müslüman Ortadoğu başsız kaldı. Onun yerine ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 1918 yılında deklare ettiği ünlü 14 maddelik bildiriye de uygun olarak burada iki düzine civarında, devlet nitelermeli siyasal organizasyon oluşturuldu ve bunlara zımnen "Kimse ile dostane ilişkileri girmeyin, ilk elde düşmanınız en yakınınızdaki komşu ülkedir, kendinizi en yakınınızdaki ülkeye karşı savunmasını bilin, gerektiğinde biz de yardımda bulunuruz!" dediler.

Bu çemberden çıkmaya çalışan bu alanın en güçlü ülkeleri konumunda olan, başta Türkiye olmak üzere İran, Suudi Arabistan, Mısır vb. dâhil, kendi başlarına var olma fırsatı verilmeyen bu ülkeler, ayakta durabilmek için ABD gibi Batılı güçlere dayanmak zorunda bırakıldılar. İşin daha ilginç tarafı hepsini birbirine rakip hâle getirdiler. Bir eleştiri ve sızlanma malzemesi olarak kullandığımız "İslâm ülkeleri adam olmaz" retoriği bu ortamın ürünüdür. Mesela iyi konumda gözükken Atatürk Türkiye'sinde, 1923'ten 1938'e kadar 15 yıl, Türkiye 911 kilometre kara sınırı bulunan komşusu Suriye ile ciddi hiçbir siyasal ilişkide bulunamamıştır.

Görünüşte ABD güncel politikasıyla çok kutupluluğa doğru giden dünyayı tek kutupla hâle getirmeye çalışmaktadır.

Ama arka planda siyasetin ana konularından birisi İslâm dünyasını zapturapt altında tutmaktır. Bu çerçevede tek kutupluluktan beklenti müdahale edilemezliği sağlamaktır.

Çünkü Suriye'nin vesayetçisi Fransa'dan izin alması gerekiyordu, Türkiye'yi 'kuran' Lozan metni de bunu gerektiriyordu.

1950'lerin başında Avrupa'nın mandacı ülkeleri Ortadoğu'yu ABD'ye devrettiler ve asıl yeniden bir yapılanma dönemi başladı. ABD, bu ülkeleri askerî üslerle donattı. İddiaya göre bu üslerin var sayılan görevi bu ülkeleri düşmana karşı korumaktı. Ama gerçek bu değildi (ki hâlâ bu değil). Çünkü bu düşmanın kim olduğu belli değildi, iki kutuplu dünya döneminde bu düşman Sovyetler Birliği şeklinde ifade edildi, ne var ki Mısır, Suriye ve Irak düşman olarak gösterilen kutba resmî üye verildiler. Söz konusu yapının yıkılmasından sonra ortalıkta bir düşmanın gözükmemesi de bu iddianın gerçekçi olmadığını gösterdi. Çünkü asıl düşman tarihî ümmet yapısı idi.

İRAN ÜZERİNE

Batı politikasının önemli ilkelerinden birisi, büyük İslâm ülkelerini parçalamak veya bir rejim dikte ederek etkisiz hâle getirmektir. Bu ülkelerin en önemlileri 120 milyonluk nüfusuyla Mısır, 90 milyonluk nüfusuyla İran, bütün çabalarına rağmen hâlâ İslâm ümmetinin en önemli bakiyesi ve hâlâ etkin, 86 milyon nüfusuyla Türkiye idi. Demokrasi maskeli çirkin bir darbeye sağlanan rejimle Mısır işini en azından şimdilik halletmiş saydılar. Türkiye'de ümmet olgusunun altyapısı yok edildi. Yüzyıldır üçe dörde bölmeye çalışıyorlar ama Türkiye bütün bu oyunlara rağmen kendisini hızla toplamaya ve güçlenmeye çalışıyor. Tarihsel misyonuna uygun olarak sözü dinlenir, kendisinden istifade edilebilir saygın bir ülke olma sürecini yaşıyor. ABD'nin güven vermeyen politikası karşısın-

da denklemin öbür yanında yer alan Avrupa ülkeleri bile ilişkilerini ihtiyatla sürdürmeye çalışıyorlar. Tabi Türkiye'nin önünde uzun bir yol var.

Bu süreçte asıl aktör ABD'nin önündeki öncelikle çözülmesi gerekli sorun İran'dır. Anladığımız kadarıyla ABD, İran sorununun daha önceki Şah dönemi gibi bir iktidar ve nihayetinde rejim değişikliği ile çözülebileceği inancındadırlar. Çünkü İran'da pek çok grup var ama bunların hiçbirisinin desteğiyle iktidarı ele geçirmek mümkün görünmüyor. Esasen İran'daki mevcut (velâyet-i fakîhe ait) yönetim de etnik bir grup üzerine değil, dinî anlayış üzerine kurulmuş bir yönetimdir. Halkın geniş bir kesiminde modern hayata bir eğilim var ve mevcut yönetimi değişik açılardan eleştiriyorlar ise de dini göz ardı etmemekte, hep göz önünde bulundurmaktadırlar. Rasyonalist ABD stratejistlerinin akledemedikleri konu, kendi dünyalarında olduğu gibi halkın dini hesap dışı tutarak yönetime başkaldıracağı varsayımı idi. Dolayısıyla bu konudaki umutları boşa çıktı.

İran uzun ve geleneksel bir tarihe sahiptir. 20. yüzyılda Batı'nın etkisiyle pek çok yerde olduğu gibi burada da önemli bir değişiklik yaşandı. Bir tuğgeneral olan Rıza Han, 1925 yılında Batı'nın da desteğiyle, İran'ın yönetimini elinde bulunduran Kaçar hanedanı hükümdarı Ahmet Şah'ı tahttan indirerek kendisini şah ilan etti. Böylece bu kadim ülke bir mutemet adama teslim edildi. 1925'te krallık yeminini edip Kaçar İran'ına son verdi. Kendini güçlendirmek için Atatürk örneğindeki gibi daha önce bir hanedanın adı olan Pehlevi adını da ismine ekleyerek hem Şah hem Pehlevi oldu. Rıza Şah Pehlevi başlangıçta, çağdaşı ve iyi dostu M. Kemal'in Türkiye'de yaptığı hemen her şeyi yapmayı planlamıştı. Ama toplumun muhalefeti karşısında bu fikirden vazgeçmek zorunda kaldı. 1941 yılında kendi isteğiyle tahttan çekildi ve 21 yaşındaki oğlu Muhammed Rıza Pehlevi iktidara geçti, 1979 yılındaki İslâm devrimine kadar koltukta oturdu.

İran halkı 1979'da Humeyni iktidarını büyük bir coşku ile karşıladı. Ama bu hesap dışı gelişme Amerika'nın moralini çok bozdu, yarım yüzyıla yakın bir zamandır ABD İran'a korsan helikopter indirmek dâhil planlar kurup uygulamaya koydu ama bir türlü başarılı olamadı.

Mart 2026'da Tahran'da düzenlenen ABD ve İsrail karşıtı bir mitingden.

Nihayet Gazze'de ayağını basacağı bir yer belirleyip İran'a fiilen müdahale etmeyi kurdu. İran'ı dize getirmeyi ve aynı zamanda çöken küresel düzeni yeniden inşa etmeyi amaçlamıştı. İran'ı dizayn etmek ve Ortadoğu'ya egemen olmak, ABD etkinliğinde tek kutuplu küresel düzenin yeniden inşası demekti ama bu olmadı. İran büyük zayıflar verse de bu hedef gerçekleşmeyecek olarak gözüküyor.

İSLÂM ÜMMETİNE KARŞI ÇAĞDAŞ HAÇLI SEFERİ

Şüphesiz ABD'nin derin Ortadoğu politikası Trump'a bağlı olmadığı gibi şahsında gerçekleşebilecek bir başarısızlık da bu işin sonu demek değildir. Yüzyılı aşkın bir zamandır bazı rizikolara rağmen izlediği İsrail'i koruma politikası bunun açık bir delilidir. Bu politika İsrail'i çok sevmesinden kaynaklanmaz. Burada İsrail, ABD'nin Ortadoğu'da tutunacağı bir iptir, bu ip koptuğunda tutunma şansı çok zayıf hâle gelir. Onun için ne kadar riziko getirir ve ne kadar zarara uğrattırsa uğratsın İsrail'i savunmak zorundadır.

ABD, İran'a açtığı savaşı da ABD-İsrail cephesi olarak nitelendirmiş, yani İsrail cephe olarak gösterilmiş, tabii ki İsrail buna itiraz etmemiştir. Hâlbuki İsrail bir başka ülke (Lübnan) ile savaşmaktadır. Burada asıl karşı cephe ABD'dir ve İsrail'den daha fazlasıyla adım başına İslâm ülkelerine yerleştirdiği üslerden ateş etmektedir. Görünüşte İslâm ülkelerinden birisi olan

İran'a savaş açılmıştır. Esasen üsler kurulurken de hedef bu idi; mesela Bahreyn herhangi bir ülkeyle anlaşmazlığa düşerse, bu bir İslâm ülkesi bile olsa söz konusu üslerin hedefi olacak ve mesela Birleşik Arap Emirlikleri'ne karşı bu üsler kullanılabilir. Şimdi planda bir yanlışlık yoktu, ABD bunu başarıyla uyguluyor; pek çok İslâm ülkesinde mevzilenmiş ABD üslerinden İran'a füze yağıyordu. Aslında örneğimizdeki Bahreyn veya Birleşik Arap Emirlikleri İran ile resmen savaşmıyordu.

Peki, bu durumda İran ne yapacaktı, "Bunlar Müslüman kardeşlerimizden geliyor, yıkıcı füze değil, bunlar çiçek buketi sayılır!" mı diyecekti? Elbette cevap verecekti, ama sırf üsleri hedef alarak ateş etse de din kardeşi ülkeleri yayılım ateşine tutacaktı. Yani bu ülkelerin önlerinde iki zorunlu yol vardı: İran'ı sineye çekmek, Amerikan hegemonisine teslim olmak. Yine önlerinde iki ümmet olgusu var: Edilgin İslâm ümmeti ve etkin çağdaş Batı ümmeti.

Ümmet bazılarının sandığı gibi birincil ilişkiler içerisinde bir Müslüman cemaati demek olmadığı gibi her hâliyle katı bir ırk topluluğu veya bir ulus devletin baskısı yoluyla bir arada tutulmaya çalışılan ulus etiketli bir topluluk demek de değildir. Ümmet veya aynı anlamda kullanılagelen millet, bir temel etkene bağlı mensubiyet duygusu etrafında oluşmuş kategorik bir birlikteliktir. Burada önemli olan mensubiyet duygusuna denk düşen ilkedir. Ben Osmanlı milletindenim, diyen Ermeni bu ümmetten

birisi idi. Tıpkı Hz. Peygamber (s.) döneminde Medine Sözleşmesi gereğince dışarıya karşı gerektiğinde “Ben Medine ümmetinin bir mensubuyum!” diyen bir Müslüman veya bir Yahudi gibi. Ancak ünlü sosyolog Max Weber, dünden bugüne hemen bütün toplumlarda millet kelimesinin bir kültüre özellikle dine göre oluşmuş insan topluluğu demek olduğunu söylemektedir. Yani ümmet veya millet, *race* (ırk) değil, bir *nation* (ümmet) anlamında kullanılmıştır.

Tabii bu temel etken Müslümanlık ise bu ümmet İslâm ümmetidir ve bu çerçevede kendine ait öncelikleri vardır. Osmanlı devletinin sınırları içinde yaşamayan yani siyaseten Osmanlı olmayan (mesela) Hindistan, Çin ve Japonya Müslümanları da bu İslâm ümmetinin bir mensubuydular ve kendilerini de böyle konumlandırıyorlardı. Kendilerini savunmalarının yanında İslâm ümmetine karşı yapılan bir saldırıya karşı da ellerinden gelen tepkiyi gösteriyorlardı. İslâm ümmetinin merkezi olan Osmanlı'nın işgali sırasında, yakın yerlerdeki Müslümanlar asker göndererek, uzak yerlerdeki para toplayıp göndererek yardım etmişler, ama bu paralar tabii caizse ümmetin ayağa kaldırılması için kullanılmamış, bu işe karşı duran CHP'nin hesabına yatırılmıştır.

Haçlı Batı'nın, elbirliği ile Osmanlı'ya son vermesinin nedeni yalnızca bir siyasi yapıyı ortadan kaldırmak değildi. Merkez başta olmak üzere Osmanlı toprakları üzerinde var olan ümmet yapısını yok etmek, bir daha oluşmasının önüne geçmekti. Bunun için pek çok tedbir aldılar. İşin kontrolü için Türkiye'de köklü rejim değişikliğine sahip yeni bir devletin kurulması

ve sırf bu merkezin kontrol altına alınmasını yeterli bulmadılar. Türkiye artık bu tarihsel misyonu üstlenemeyebilirdi ama Ortadoğu fiili olmasa da hep bir potansiyel tehlike taşıyordu. Onun için tedbirli olmak, Ortadoğu'da bir İslâm ümmet yapısının oluşmasını önlemek gerekiyordu. Lozan'la da altyapısını oluşturdukları bu mücadele çizgisini başarı ile sürdürdüler. Burada bir atlama taşı konumundaki İsrail her geçen gün daha muhkem hâle getirildi. ABD mevcut saldırılarını bunun üzerinden yapmaktadır.

SAVAŞIN TARAFLARI AÇISINDAN SONUÇLAR

Göründüğü kadarıyla bu düzmece savaştan İran önemli kayıplarla çıkacak, ama ABD kazanmış olamayacak. Mesela büyük mali kayıplarına rağmen tek kutuplu bir küresel düzen ve onun başında herkesin hiza aldığı bir ABD olmayacak. Güce dayalı organizasyonlardan tabii caizse hevesini alan dünya şimdilik kendisini savunacak kadar bir güç olmaya, bunun için en makul yerlerle ittifaklar kurmaya çalışacaktır. Bu ise çok kutuplu bir dünyanın altyapısını oluşturacaktır. ABD'nin, iki kutupluluğun yıkıldığı 1990'lı yıllardan beri kurmaya çalıştığı tek kutupluluğun yerini çok kutuplu bir dünya alacaktır.

ABD, kendi kısa geçmişinden tarihsel misyon taşıyan bir ideoloji çıkaramadığından kendisi için zararsız ve saldırganlığına en uygun ideoloji olan Siyonizm'i seçmiştir. Nasıl İsrail, fiziksel bir atlama kaşısı ise, ideoloji bağlamında da Siyonizm bir atlama taşıdır. Demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi, bir ideoloji olmaktan uzak, yapay, dayanaksız değerlerdir ve çok kısa bir zamanda dökülüp inmişlerdir. ABD Başkanı G. W. Bush 1992'de, liberalizmi tarihin son sistemi, bu üç ilkeyi de bu sistemin değişmez kuralları olarak ilan etmişti. Ama söz konusu sistem ancak yarım yüzyıl yaşayabildi. Şu anda üzerinde durduğumuz savaş bu boşluğu bir giderme çabasıdır.

Aslında ABD, Siyonizm'e göre kurulmuş bir ülke değildir. Esasen Siyonizm ABD'den ortalama 200 yıl sonra oluşturulmuş faşist bir ideolojidir. Daha sonrası için de ne devletin bir varlık ve ne de farklı grupların birlik sebebidir. Siyonizm, 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da dünya çapındaki yurtsuz yuvasız Yahudilere bir yurt bulma özlemini ifade eden bir ideoloji

Avrupa’da ABD’ye güvensizlik başladı. Türkiye ile ilişkileri geliştirerek sürdürmenin gereğine inanıyor. Ahlaki davranan ve sözünde duran Türkiye’ye ihtiyaç duyduğuna şüphe yok. Türkiye tarihsel kültürü itibarıyla asimileci bir *birlikten* değil, dostça yaşanan bir *beraberlikten* yanadır. Esasen bu söz konusu kültürün içeriğini oluşturan tarihsel misyonun gereği de budur.

olarak ortaya çıkmıştı. Önceleri Güney Amerika falan düşünülüyordu idiye de daha sonra Theodor Herzl’in başkanlığında kurumsallaşan bu hareket, Siyon ülkesinin, Yahudilerin yaşadığı yer anlamının ötesinde bazı yanlış genellemeli bilgilere de dayanarak Filistin olduğuna karar verdi. Daha sonra 1948 yılında İsrail’de siyasi bir yapı kazanarak amacına ulaştı.

Her ne kadar Batı, Filistin’de bir Siyonist ülke olgusunu Yahudi belasını üzerinden atmak, Avrupa’yı onlardan temizlemek için düşünmüş ise de daha sonra onları orada tutmak için her türlü çabayı harcama gelmiştir. Kendisi açısından bu çaba boşa da gitmemektedir. Bugün Amerika örneğinde olduğu gibi (yukarıda da söz konusu ettiğimiz üzere) eylemlerinde üzerine oturulacak bir kaide olarak gönlünce kullanmaktadır. Siyonizm faşist, saldırgan ve ahlaksız bir ideoloji olarak bu sömürgeci toplumun işine de yaramaktadır. Eş deyişle ABD’nin asıl iktidarı Amerikan halkına zarar verme pahasına da olsa bunu kendi dünya diktatörlüğü için kullanmaktadır. Umarız sömürülen ABD halkı uyanıp karşı çıkar. MHP genel başkanı Devlet Bahçeli gayet yerinde bir söyleyişle “Rejim değişikliği İran’da değil, her şeyden önce İsrail’de olmalıdır!” diyordu. Biz bunu biraz daha ileriye götürelim “Asıl rejimi değişmesi gereken ülke ABD’dir!” İsrail’deki rejim değişikliğiyle sırf Ortadoğu ülkeleri rahatlar, ABD’deki değişikliklerle bütün dünya rahatlar.

ABD artık iyiden alerjik hâle gelen dünya jandarmalığından vazgeçmek zorundadır. Böylesi ahlak dışı bir ‘hizmete’ İsrail’in dışında hiçbir ülkenin ihtiyacı yoktur. ABD faşist, Siyonist nitelikli, bütün ülkeler üzerinde baskı ve tehdit ile yürütülen Truman ve Trump doktrinlerini bırakmalı, insanca bir politikaya yönelmelidir. Bunun için de bir başlangıç olarak acilen en azından Monroe doktrinine dönmelidir. ABD başkanlarından J. Monroe’nin 200 yıl önce,

kendi adıyla anılan doktrine göre ABD’nin ilk başkanı olan George Washington’un “Yurtta sulh cihanda sulh!” doktrininin bu aşamada artık geçerliliğini yitirdiğini, ABD politikasının artık milli sınırların ötesinde ama kıta sınırlarıyla sınırlı olması ve yine buna göre ülkesinin, artık Avrupa başta olmak üzere diğer ülkelerin iç işlerine karışmaması gerektiğini ileri sürmüştü. ABD’nin asgari bir saygınlık taşıyabilmesi için “millî” olarak nitelenebilecek bu politikaya dönmesi gerekir. Ülkelerin başkentlerini işgale, rejim belirlemeye kalkışmak düpedüz haddini bilmezliktir!

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki izlediği bu süreçte İsrail’in sağlıklı bir geleceği yoktur. Sorun sadece patolojik bir yayılcılık ideolojisi değil, sürekli düşmanlarla çevrili olduğu düşüncesi, daha doğrusu korkusu, toplumu oluşturan İsrail insanının normal bir insan olarak davranmasına fırsat vermemektedir. Kronikleşmiş anormal bir hâletiruhiye çevresiyle sağlıklı bir sosyal ilişki kurmaya imkân tanımamaktadır. Bir İsrail askerinin arama yaptığı bir Filistinli elini hareket ettirince silahını çekip öldürmesi kendisine güvenden değil, aşırı güvensizlikten ve tarifi imkânsız bir korkudan kaynaklanmaktadır. Ciddi sorunlar yaşayan İsrail’in geleceğinin çok daha da sorunlu olabileceğinden kimsenin şüphesi olmamalıdır. Kanaatimce bir süper İsrail beyni yok, ABD’nin Ortadoğu’yu kontrol için kullandığı, bunun için de kendini gönlünce kullanan Amerika’nın İsrail’e hep borçlu olduğunu düşünen haddini bilmez robot bir İsrail vardır. Tarihte bir gayrimenkul ile ilişkileri olmadığı için düşünce üreten Yahudiler çıkmıştır. Ancak sağa sola saldırmaktan öte bir asıl devlet tecrübeleri bulunmamaktadır.

İlk bakışta İran bu işi başarıyla götürüyor görünüyor. Yani ciddi kayıpları olsa da önemli bir konuma sahiptir. Bu durum öncelikle, İran’ın, nevezhur/köksüz denebilecek ABD karşısında

sosyal, coğrafi ve tarihî konumuyla ilgilidir. Şimdi genel olarak dünya kamuoyunda bir yakınlık ve sempati gösteriliyor. Başka bir ifadeyle stratejik bakımdan kendi sınırları içinde bir derinliğe sahiptir. İran platosunun coğrafyası, kilit deniz geçiş noktalarının kontrolü, medeniyet direnci, sıkıntılı zamanlarda toplumsal dayanışma, yönetimden memnun olmadığı dönemlerde bile devletine güvenme konusunda sırf Amerika'dan değil, diğer pek çok ülkeden farklı bir konumdadır.

Bu durum son olaylarda İran'a şartlı bakan hemen pek çok kesim üzerinde olumlu bir etki bırakmıştır. İslâm dünyası için bile kaygılar eksik değildi. Bütün hatalarına rağmen bu kitlenin eğilimi şartsız İran'dan yanadır. Tabii İran bu duygusal dönüşümü iyi değerlendirmeli, savaş öncesi tavrını sürdürmemelidir. Yoksa bu ona bir şey kazandırmayacak, savaştan arta kalan fırsatlar heba edilmiş olacaktır. Umarız İran, ayrılıkçı grup düşüncesi içinde hareket etmek yerine Şiilik bir alt kimlik olsa da bunun üstünde bir İslâm ümmet yapısının etkin bir parçası olmayı gerçekleştirecektir.

DEĞERLENDİRME

Burada önemli bir noktanın altını çizmemiz gerekir. Topluluklar herhangi bir ilkeyi, bağlı oldukları düşünülen ümmetin üzerinde öncelemedikleri zaman o millettendirler. Mesela pratikte Amerikan yandaşlığı Müslüman topluluğun önüne geçiyorsa burada asıl ümmet Amerikancılıktır. Şiilik veya Sünniliğin öncelendiği kitlelerin ana ümmet yapısı İslâm ümmeti değildir. Maalesef Sünni kesimde de ihlaller görülmüş ama Şii kesimde bu daha fazlasıyla yaşanagelmiştir. Hatta bu durum bazen din sosyolojisindeki ifadesiyle bir ayrılıkçı grup davranışı hâline gelebilmiştir. Her şeye rağmen iktidarına omuz veren İran'ın sağduyulu halkını eleştiriyor değilim.

Ama maalesef son zamanlarda yönetim, açık bir eleştiri konusu edilmese de ayrılıkçı davranışlar sergilemişlerdir. Suriye, Yemen, Somali, Lübnan gibi yerlerde açık fetsolar verilmiş, ümmet sıkıntıları yaşamış, İran'ın en tepesindeki kişi Suriye'de genel olarak Müslümanların bir diktatörden kurtuluşunu "kabul edilemeyecek bir oldubitti ve mutlaka geri döndürülmesi gere-

ken bir iş" şeklinde nitelendirebilmiştir. Ama şimdi sadece Türkiye değil, Suriye bile böyle düşünmemektedir. Mesela şu anda Türkiye, devletiyle ve halkıyla İran'a destek vermektedir. Daha açık bir ifadeyle İslâm ümmetinin Sünni parçası olan halkımız, ümmetin Şii kesimi olan İran'ın yanındadır. Belirsizlik taşımaya devam eden bu savaşın sonucu ne olursa olsun bundan sonra İran'ın daha sağduyulu hareket edeceğine inanıyorum.

Umarız bu çağdaş hatta postmodern Haçlı Seferi fiyasko ile bitecektir. Saldırının hiçbir iddiası gerçek değildir. Başlangıçtaki İran'ın nükleer silah yapımına karşı olmak iddiası bile ciddiyetten uzaktır. İmkân bulan herkesin nükleer silah yapabildiği bir dünyada İran'ın yapamazlığının anlamı nedir? Sonra niçin Dünya Atom Enerjisi Kurumu'nun vereceği bir rapordan hareket edilmiyor. Dünyanın en fanatik, en gaddar insanlarının yaşadığı İsrail bağınazlığından dünya nasıl emin olacak?

Avrupa'da ABD'ye güvensizlik başladı. Türkiye ile ilişkileri geliştirerek sürdürmenin gereğine inanıyor. Ahlaki davranan ve sözünde duran Türkiye'ye ihtiyaç duyduğuna şüphe yok. Türkiye tarihsel kültürü itibarıyla asimileci bir *birlikten* değil, dostça yaşanan bir *beraberlikten* yanadır. Esasen bu söz konusu kültürün içeriğini oluşturan tarihsel misyonun gereği de budur. Yine bu kültüre göre diğer Müslüman olmayan ülkeler de diğer toplumlar üzerinde baskı kurup sömürgeci davranmadıkça Türkiye'den tepki görecektir de değillerdir. Dünya kamuoyunun genelde İran'ın yanında olması insan fitratının bir yansımasıdır

Artık aptalca bir Üçüncü Dünya Savaşı bekleminin anlamı yok. Tüfek icat edilmiş mertlik bozulmuştu. Atom bombalarının pusuda beklediği bir dünyada, insanlığın geneline hiçbir olumlu sonuç vermeyecek bir savaş düşünmenin anlamı yok. Meğerki ilahi kökenle bir yüksek değer adına olsun. Yani sırf güce dayalı hareketlerin daha da bozabileceği değerler var ise de inşa edeceği hiçbir değer de bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle bundan sonra yapılacak taarruzlar, dünya magandalığının veya kullandığı piyonun bir saldırısından ve mazlum ve mağdur ülkelerin ona karşı bir savunmasından ibarettir.

ABD-İSRAİL VE İRAN SAVAŞI'NIN BÖLGESEL VE KÜRESEL ETKİLERİ

— METİN ALPASLAN —

İran'da, evvela 28 Aralık 2025'te ekonomik sıkıntılar ileri sürülerek Tahran'da rejimi protesto eden gösteriler başladı. Pişdarlığı/öncülüğünü ABD ve İsrail'in üstlendiği gösteriler üniversitelere ve ülkenin diğer şehirlerine de yayıldı. Gösterilerde çok sayıda insan hayatını kaybetti. ABD ve İsrail'i İran'a saldırmaya heveslendiren saldırı öncesi patlak veren kitlesel protestolardı hiç şüphesiz. Ama Trump ve Netanyahu, gösterilerden umdukları neticeleri alamayınca savaş çıkartmak için bahaneler üretmeye başladılar. Trump, "İran ABD'yi vuracak füzeler yapıyor, ABD'ye saldıracak, ABD İran tehdidi altında!" palavrasıyla işin içinden çıkabileceğini sandı. Hâlbuki savaştan bir gün önce CIA ve Pentagon, İran'ın ABD'ye saldıracığına dair ellerinde hiçbir istihbaratın bulunmadığını bildirmişti. Ne var ki buna rağmen "İran nükleer silah yapıyor!" palavrasını sıkmaya devam ettiler.

Tahran ile Washington yönetimleri arasında müzakereler sürerken, İsrail ve ABD, 28 Şubat'ta İran'a ani bir şekilde saldırı başlattı. Siyonist şebeke büyük çapta bir hava saldırısı ile ilk vuruşu yaparak İran'ı başsız bırakma ve yönetimi felç ederek rejimi düşürmeyi amaçladı. İran ise hem Siyonist oluşuma hem de ABD üslerinin bulunduğu Suudi Arabistan, Irak, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn gibi bölge ülkelerinde belirlediği, menzildeki askerî ve petrol tesislerine asimetrik saldırılarla

karşılık verdi. ABD-İsrail saldırılarında, İran lideri Ayetullah Ali Hamaney'in yanı sıra çok sayıda üst düzey yetkili ve komutan hayatını kaybetti.

ABD'nin İran'a saldırısı büyük ölçüde İsrail'in stratejik önceliklerini ve güvenlik çıkarılarını korumak, İsrail hegemonyasında yeni bir Ortadoğu düzeni kurmak içindir. Semalarını yabancı güçlerin kontrol ettiği bir güvenlik kuşağına teslim olan Ortadoğu, balistik füzelerin, kırılğan ittifakların ve hızla değişen güç dengelerinin damgasını vurduğu bir dönemden geçmektedir.

Savaşlarda okullar ve hastanelerin vurulması uluslararası hukuka aykırı ve suç sayılmasına rağmen savaşın başladığı gün zalimler gözlerini kırpmadan bir okulu vurdu. Onlarca kız öğrenci öldürüldü. Saldırıların, okullardaki çocuklarla başlatılması da ancak soykırımcı İsrail'in baş vuracağı bir yöntemdi. Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından hakkında tutuklama kararı çıkarılan Netanyahu, utanmadan İran'ı sivilleri hedef almakla suçlama hayâsızlığını sergiledi. Öldüren, sivillerin kaldığı çadırları, okul, hastane hiçbir hedef gözetmeden bombalayan, kuşatma altındaki bebeklerin donarak hayatını kaybetmesine sebep olan, Gazze'de 50 bin çocuğu katleden Netanyahu 168 çocuğu öldürmekten dolayı en ufak bir nedamet duymadı. Her geçen gün kendi yarattığı 'değerlerden' koparak bir "savaş makinesi"ne dönüşen ve sadece ABD'nin askerî hâkimiyet alanını ifade eden Batı'nın, İslâm dünyasındaki kimi ufak hadiselerde yeri göğü inletirken, bombalanan kız çocukları karşısında suspus olması kimseyi şaşırtmadı.

NE UMDULAR, NE BULDULAR?

ABD'nin sürekli olarak silah ve mühimmat kapasitesinin bittiğini söylediği İran, en ağır saldırısını 21 Mart Cumartesi gecesi yaptı. Füzeye yağmuruna tutulan İsrail şehirleri Dimona, Arad, Birüssebi, Eilat, Kiryat Gat'ta büyük yıkım meydana getirdi. Hava savunma sistemi kevgire dönen Siyonist oluşumun özellikle en büyük nükleer tesisine ev sahipliği yapan Dimona'yı koruyamaması terör devletini panikletti. Hedef alınan şehirlerde büyük yıkım yaşandığı ve bazı mahallelerin tamamen tahrip olduğu görüldü.

Şurası açıktır ki İslâm âleminde emperyalizmin oyununu bozacak önemli iki ülke Türkiye ve İran'dır. Devlet gelenekleri olan, zorlukların üstesinden gelebilecek birlik ruhuna sahip halkları vardır. Liderleri öldürülünce gerilemeyen, devletleri çözülmeyen, boşluğu anında dolduran, direniş azmi daha da artan bir yapıları vardır. Ortadoğu'nun en etkili devletlerinden İran Ortadoğu'da sadece bir devlet değil, aynı zamanda bir jeopolitik ağın merkezi sayılır. Bu ağ; devletler, milis güçler ve ideolojik etki alanlarından oluşur. İran'ın etki alanı, Irak, Suriye, Lübnan, Yemen'i kapsamaktadır. İranlılar, dünyanın en eski ve kesintisiz tarihsel ve politik bir derinliği olan millî kimliğe sahip bir halk. Bombalar yağarken ve hava savunma sistemleri çalışırken bile meydanları terk etmiyorlar. Şer İttifakı'nın hesabı, İran'da iç savaş çıkarıp ülke yönetimine el koymaktı. İran'ı ve halkını hiç tanımadıkları anlaşılıyor. Siren sesi duyan Siyonist çete halkı sığınaklara sığınırken, aynı tehlike altındaki İran halkı yüz binlerin katılımıyla miting düzenliyor. Devleti savunmak için kenetlenen bir halk var karşımızda. Savaş başlayınca büyük bir göç yaşanacağı düşünülüyordu. Oysa tam tersi vuku buldu, memleketine dönen daha çok. İşte emperyalist ve Siyonist saldırganların göremediği, anlayamadığı sosyoloji bu!

Herhâlde 12 Gün Savaşı'nda İran'ın gerçek gücünü göstermemesi, anlaşılın bunları fazla heveslendirmiş. Muhtemelen ABD Başkanı Trump, Venezüella Devlet Başkanı Maduro'yu yatağından alarak kaçırdığı gibi dinî lider Ali Hameney'i öldürerek işi bitireceğini ve ülkeyi teslim alacağını hesaplamıştı. Kendisine minnettar rejim karşıtlarının sokaklara dökülüp ABD'ye teşekkür edeceklerini umuyordu. Ama evdeki hesap çarşıya uymadı. Haçlı-Siyonist ittifakı, işlerinin hesapladıkları ve planladıkları

ları gibi gitmediğini gördüler. Kongreyi devre dışı bırakarak ve ciddi bir kamuoyu tartışması yapmadan İsrail'in kuyruğuna takılarak ABD'yi savaşa sürükledi. Trump, İran'ın, Gerçek Vaat-4 Operasyonu'yla İsrail'e ve bölgedeki Amerikan varlığına ağır darbeler indirmeye başlaması karşısında ülkesinin başına açtığı bu rezillikten nasıl kurtulacağını hesabını yapıyor. Bu yüzden de her gün başka konuşan, bir önceki açıklamasını yalanlayan, dünyaya barış getireceğim vaadiyle oturduğu koltukta daha çok savaşı konuşan tavriyle bütün inandırıcılığını yitirmiş durumda. Trump, daha önce söylediklerinin tam aksini yapıyor. Bir söylediği diğerini tutmuyor.

Bir gün "İran'ı tümünden yok ederek haritadan sileceğiz!" şeklinde açıklamalar yapıyor, bir başka gün "Üst düzey faydalı görüşmeler yapıyoruz, anlaşmaya yakınız!" benzeri ifadeler kullanıyor. İran'da çaresizliğe düşen Trump, Hürmüz Boğazı'nı açabilmek için NATO ve Asya'daki müttefiklerden destek istedi ama pek müspet cevap alamadı. Bu defa abes laflar ederek NATO üzerinden devletleri tehdit etti. Siyonistlerin Epstein tuzağına düştüğü için köşeye sıkışan Trump, İsrail'in şantajıyla girdiği bu savaştan ABD'deki ara seçimlere muzaffer bir komutan edasıyla girmek istiyordu ama Hürmüz Boğazı kriziyle bir anda kendini bir ölüm kalım savaşında buldu. İran savaşı geldiği nokta itibarıyla karizması iyice çizilen Trump açısından da bir siyasi var olma mücadelesine dönüşmüş durumdadır.

ABD Ulusal İstihbarat Terörle Mücadele Merkezi Başkanı Joe Kent, izlenen İran politikasının bölgeyi daha fazla kaosa sürükleyeceğini öne sürerek eleştirdi. Kongre'den yetki almadan girilen savaşa karşı çıktı ve istifa etti. Amerikalı birçok yetkili, yürütülen savaşın ABD dış politikasından ziyade, doğrudan "Büyük İsrail" projesine hizmet ettiğini söylüyorlar. Savaşın yüksek maliyetleri görünür hâle geldikçe, ABD'nin kendi çıkarlarını gözetmek yerine İsrail lobisinin etkisiyle savaşa müdahil olması açık bir şekilde eleştirilmektedir. Büyük çoğunluk "İsrail için savaşmayacağız!" diye haykırıyor. Kongreye yapılan sunumdan sonra ABD Temsilciler Meclisi üyesi Nancy Mace, "İran'la ilgili Temsilciler Meclisi Silahlı Hizmetler Komitesi brifinginden yeni çıktım. Tekrar ediyorum:

İran'da sahaya asker gönderilmesini desteklemeyeceğim; bu brifingden sonra bunu daha da net söylüyorum!" dedi.

ORTADOĞU'DA VE DÜNYADA YENİ BİR KIRILMA YAŞANIR MI?

ABD'nin İran'a saldırısı büyük ölçüde İsrail'in stratejik önceliklerini ve güvenlik çıkarlarını korumak, İsrail hegemonyasında yeni bir Ortadoğu düzeni kurmak içindir. Semalarını yabancı güçlerin kontrol ettiği bir güvenlik kuşağına teslim olan Ortadoğu, balistik füzelerin, kırılğan ittifakların ve hızla değişen güç dengelerinin damgasını vurduğu bir dönemden geçmektedir.

Ortadoğu'da durum iki eksen etrafında şekilleniyor. Birincisi başını İran'ın çektiği ve kendisini Siyonist İsrail ve Batı hegemonyasına karşı "Direniş Cephesi" şeklinde tanımlayan eksendir. İkinci eksen ise "Statüko Ekseni"dir. Burada Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve Ürdün bulunmaktadır. Bu ilkeler daha çok devlet güvenliği ve mevcut düzenin korunmasına odaklanır. Seçimlerin doğru dürüst yapılmadığı, muhalefetin ezildiği, diktatörlük, krallık ve emirlikler Batı hegemonyasına uyum sağladıkları ölçüde ayakta durabiliyorlar.

Şu an için en büyük kaybeden konumuna yerleşen Körfez ülkelerinde zenginliğin getirdiği huzur ve konfor bitti. ABD-İsrail karşısında yıkılmadığını göstermiş bir İran bölge ülkeleriyle baş başa kalacak. Her şeyini ABD'ye teslim etmiş olan bölge ülkeleri kendilerini, yaralanmış ve hınçlanmış bir İran'ın baskısı altında bulabilirler. Hürmüz Boğazı kalıcı bir soruna dönüşüp onların kâbusu olabilir. Körfez devletlerinde ABD ile ittifakın maliyetlerine dair yeni tartışmalar başlamıştır. ABD'nin bölgesel istikrarsızlığı yönetmedeki yetersizliği ve onları yeterince savunamaması Çin ve Rusya gibi rakip güçlerin bölgede nüfuzlarını artırmalarına zemin hazırlayabilir.

Ortadoğu'da yeni bir kırılma kaçınılmaz görünüyor. Savaşın etkisi yalnızca çatışma alanıyla sınırlı kalmayacak, önümüzdeki yıllarda bölgesel jeopolitiği derinden dönüştürecektir. Bölgede siyasi düzenler, güç dengeleri, fiili kontrol ve nüfuz alanları değişip dönüşmeye gebe. Bu çatışma sonrası İran, güvenlik elitlerinin hâkim

Şi Ceping

Trump

olduğu daha milliyetçi ve askerleşmiş bir devlete evrilebilir. ABD'nin kara harekâtı için bölgeye asker sevk ettiği söyleniyor. Suriye'den İran'a sevk edilen PKK unsurlarıyla İran içinde hazırlanan PJAK ve diğer muhalif gruplar İran'ın başını ağrıtabilir. Bölgede birçok ülkeyi dolaylı veya doğrudan etkileyen niteliğiyle Ortadoğu çok cepheli bir savaş alanına dönüşebilir. Lübnan, Irak, Suriye gibi kırılgan devletleri sarsabilir. Bu durum Ortadoğu'da uzun süreli istikrarsızlık yaratabilir.

Haçlı-Siyonist ittifakı yıllardır Ortadoğu'yu kan gölüne çevirmektedir. İran'da, Irak'ta, Suriye'de, Filistin'de ve Yemen'de yaşanan trajediler bunun en acı örnekleridir. 1979'daki İran devriminden sonra Irak, İran'a saldırtılıp birbirine kırdırılarak ikisi de zayıflatıldı. Önce güçten düşürülen Irak, işgal, gasp ve katledildi. Şimdi de onun devamı olarak İran için benzer senaryo uygulanmaktadır. Malum İran'la başlayan çatışma, Körfez ülkeleri ve bölgedeki diğer yerlere yayıldı. Bir tezgâh da Türkiye'ye kuruldu. Bu saldırılardan Türkiye de nasibini aldı, şu ana kadar dört füze düştü. Türkiye'ye fırlatılan füzeler ülkeyi savaşa çekme gayretleriydi. Ne var

ki devlet aklı tuzağa gelmedi. Böyle bir oyuna karşı dikkatli, vakur ve kararlı çıkışlar yaparak hainlerin heveslerini kursağında bıraktı. İran, füzeleri kendisinin atmadığını beyan ediyor. O zaman, yapacağı iş soruşturma açmak, bizi kışkırtıp savaşa sokmak için tuzak kuran failleri yakalamak ve İsrail ile İran paralel yapısını ortaya çıkarmaktır.

Bölgesel tartışmalarda ortaya çıkan bir diğer unsur Türkiye'yle ilgilidir. İsrail'de bazı güvenlik çevreleri giderek daha fazla Türkiye'yi gelecekteki stratejik rakip olarak görmeye başlamışlardır. İran meselesi bertaraf edildikten sonra Ankara'yı "bir sonraki İran" şeklinde nitelendirmektedir.

ABD-İsrail ikilisinin başlattığı bu savaş, İslâm dünyası için modern tarihin en büyük imtihanlarından birine dönüşmüş vaziyettedir. Bu savaş, Müslüman coğrafyasını sadece askerî değil; zihinsel, kurumsal ve sosyolojik açıdan derin bir dönüşüme zorluyor. Küresel güçlerin ve onların yerli iş birlikçilerinin Müslüman beldelelerinde gerçekleştirdiği müdahaleler, işgaller ve katliamlar büyük yaralar açmıştır. Filistin'den

Gazze'ye, Kudüs'ten Lübnan'a, İran'dan Yemen'e, Pakistan'dan Afganistan'a, oradan Sudan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada kadın, çocuk, sivil ayırt etmeden Müslümanların kanı akmakta, şehirleri harabeye dönmekte, toprakları işgal edilmekte, malları talan edilmekte, haysiyeti ile oynanmaktadır. İslâm beldeleri Siyonizm ve emperyalizmin ayakları altında inim inim inlemede, milyonlarca insan acı ve gözyaşı içinde hayata tutunmaya çalışmaktadır.

İslâm ülkeleri yönetimleri ABD ve İsrail'in İran'a haksız, hukuksuz ve gerekçesiz saldırısına destek verdiler. Hatta bazı ülkelerin, NATO'nun bile isteksiz davrandığı şeyi yaparak İran'a karşı koalisyona katılmayı planladığı haberleri dolaşiyor. Ya da İran'a daha sert ve yoğun şekilde vurması için Trump'ı teşvik ediyorlar. İslâm İş Birliği Teşkilatı gibi kurumların hiçbir işe yaramadığı anlaşılmıştır. Dahası, geçen ay içinde Türkiye'nin de bulunduğu 12 İslâm ülkesi saldırganları görmezden gelip İran'ı kınayan bildiri dahi yayımladı. Buna karşılık, ne Gazze katliamı boyunca ne de İran saldırısı süresince tek bir lider Trump'a gerçek anlamda baskı kurmaya cesaret edemedi. Kimse onu karşısına alamadı, canını sıkacak bir şey diyemedi. Tek bir İslâm ülkesi ve lideri İran için Trump'ı suçlamadı, suç ortaklığını dile getiremedi. ABD üzerindeki siyasi veya ekonomik nüfuzlarını kullansalar pekâlâ önleyebilecekleri bir insanlık dramına kayıtsız kalıyorlar. Hiç olmazsa en az İspanya Başbakanı Sanchez kadar cesaretli olsalardı.

DİJİTAL SAVAŞ VE MEZHEPÇİLİK

Bu savaş, yapay zekâ güdümlü mühimmatların ve devlet destekli siber saldırıların kitlesel ölçekte kullanıldığı ilk büyük ölçekli çatışma oldu. Modern savaşın artık sadece fiziksel değil, dijital ve bilişsel bir alanda yürütüldüğü gerçeği tescillendi. Fiziksel savaşın siber alana kayması, dijital güvenliğin en az fiziksel güvenlik kadar önemli olduğunu gösterdi. Savaş, yapay zekâ, siber harp, hassas mühimmat vb. teknolojik üstünlüğün önemini ortaya koydu. Bu gerçek, İslâm dünyasını eğitim sisteminde ezberci modelden ziyade bir zihinsel devrime gitmeye zorlayacaktır.

İran savaşı, İslâm dünyası için bir yıkım olabileceği gibi, tam tersine köhnemiş yapıların temizlendiği ve liyakate dayalı, teknolojiyle barışık, rasyonel bir toplumsal modelin doğduğu bir uyanış noktasına da dönüşebilir. Bu dönüşümün hızı, İslâm toplumlarının zihinsel olgunluğa ne zaman erişeceğine bağlıdır. Umulur ki bölgedeki güç dengelerini sarsan emperyalist saldırganlık bu toplumlarda da antiemperyalist duyguları güçlendirir. Mezhep gerilimini azaltıp, ümmet bilincini güçlendirir. Ümmet için de bir ışık, darmadağın edilmiş gücünün toparlanması ve ayağa kalkması için güçlü bir adım olur.

İran, 1979'dan hemen sonra ümmet söylemi kullansa da zamanla politika daha çok Şii jeopolitiği etrafında şekillendi. İran'ın mezhep merkezli siyaseti Sünni dünyada güven kaybına yol açtı. Bölgede büyük gerilimler yaratan İran'ın "Şii Hilali" politikasına karşı Sünni eksenli bir güç oluşturma senaryoları son derece tehlikeli bir tuzaktır. İran ve Filistin'de bombalar düşerken, Gazze'de kuşatma ve katliam devam ederken, Kudüs işgal altındayken; Şii-Sünni kavgası yapmak ümmetin yarasını daha da büyütmeden başka bir işe yaramayacaktır. Suudi Arabistan'daki ARAMCO petrol tesislerinde çalışanların neredeyse üçte ikisi Şii'dir. Bahreyn yüzde 70'i Şii nüfusa sahiptir. Büyük oranda Şii kimliği üzerinden konsolide olmuş İran'la ilişkili grupların Sünni nüfusun yoğunlaştığı bölgelerde operasyonlarını artırması, mahalli mezhepsel gerilimleri patlatabilir. Tarihî tecrübenin bize gösterdiği hakikat, etnik ve mezhebî kavgaların, ümmeti zayıflatmaktan, düşmanları güçlendirmekten ve Müslümanların yarasını büyütmeden başka bir işe yaramadığıdır.

Ateş hattının bölge genelinde enerji tesislerine, su kaynaklarına, arıtma tesislerine, nükleer alanların yakınlarına kadar uzaması, bu gerilimin olduğu yerde kalmayacağını, kontrolden çıkarak Sünni-Şii çatışması riskini büyütebileceği gözlemleniyor. Siyonistler, Ortadoğu'nun en eski ve en riskli fay hatlarını, Sünni bloğu, Şii İran'a karşı savaşa sokmak gibi şeytanca bir oyun içerisindedir. Mezhepçilik fitnessi, Siyonist katillerin en büyük cephanesidir. Müslümanlar arasındaki uhuvveti, muhabbeti zedeleyen bir fitne olduğu kadar müstemlekeçilerin Müslümanları zayıflatmak, mukavemetlerini kırmak için en çok kullandığı yöntemdir. Siyonist

İran savaşı, İslâm dünyası için bir yıkım olabileceği gibi, tam tersine köhnemiş yapıların temizlendiği ve liyakate dayalı, teknolojiyle barışık, rasyonel bir toplumsal modelin doğduğu bir uyanış noktasına da dönüşebilir. Bu dönüşümün hızı, İslâm toplumlarının zihinsel olgunluğa ne zaman erişeceğine bağlıdır.

Oded Yinon tarafından 1982'de kaleme alınan "1980'lerde İsrail İçin Bir Strateji" başlıklı makalede; İsrail'in Ortadoğu'daki mutlak hegemonyasını güvence altına alma hedefine ulaşması için çevresindeki Arap ve Müslüman devletlerin mevcut yapılarının etnik ve mezhepsel fay hatları üzerinden parçalanmasını salık veriyor. Görüldüğü gibi zalimlerin en büyük silahu füzeleri değil, bizlerin dağınıklığı ve birbirimize düşmemizdir. Bugün yapılması gereken şey, yeni tartışmalar üretmek değil, ümmet bilincini yeniden diriltmek, ümmetin yaralarını sarmaktır.

EKONOMİ VE PETRO-DOLAR SİSTEMİNİN BOZULMASI

Savaş uzadıkça deniz yollarındaki belirsizliklerin artmasıyla ve Körfez bölgesindeki üretim kapasitelerinin tehdit altına girmesiyle dünya diken üstünde. Yükselen enerji fiyatları, sıradan bir maliyet artışının çok ötesinde, birbirini besleyen zincirleme etkilere sahip bir ekonomik şok mekanizmasıdır. Hürmüz Boğazı'nın kapatılması küresel enflasyona yüzde 1-1,5'lük etki ve 1,7 trilyon dolarlık devasa bir yük getiriyor.

İran'daki savaşın gerçek etkisi yalnızca enerji krizi değil küresel gıda krizine de yol açıyor. Çünkü tarım üç kritik girdiye dayanıyor: enerji, gübre ve lojistik. Hepsi petrol ve doğal gazla bağlı kalemler. Neredeyse tüm üretim süreçlerinin temel girdisi olan enerjide fiyat yükselmesi enflasyon dalgası oluşturur. Elektrik, ısıtma, ulaşım ve hammadde işleme maliyetlerinin yük-

selmesi üretimi sıkıştırır, yatırımlar ertelenir ve arz zincirinde kırılma riskleri derinleştirir. Gübre kıtlığı ürün verimini olumsuz etkiler.

Enerji fiyatları yükseldiğinde gübre üretim maliyetleri de hızla artıyor. Doğal gazdan üretilen azotlu gübrede ciddi bir açık oluşuyor. Basra Körfezi, dünya gübre üretiminin merkezi konumundadır. Üre ticaretinin üçte biri Hürmüz Boğazı'ndan geçiyor. Küresel pazara ulaştırılmayan ürenin fiyatları hızla artıyor. Amonyak üretimi de İran'ın doğalgazına bağımlı. Boğazın kapanmasıyla amonyak, üre ve LNG sevkiyatlarında yaşanacak aksaklıklar, başta Türkiye olmak üzere birçok ülkedeki tarımsal verimi doğrudan etkileyecektir. Hürmüz Boğazı küresel ekonominin nefes borusu mesabesinde bir geçiş yoludur. Küresel petrol arzının yaklaşık yüzde yirmisinin geçtiği Hürmüz Boğazı, piyasaları etkileyen stratejik bir silaha dönüştü. Hürmüz'den gemilerin geçişi sağlanamazsa pek çok ülkede ekonomik büyümenin ve enflasyon verilerinin tepetaklak olabileceği belirtiliyor.

Savaşın Türkiye'yi de olumsuz etkileme riski var. Enerjide büyük ölçüde dışa bağımlı olan Türkiye, enerji ithalatında yapısal bir bağımlılık sorunuyla karşı karşıyadır ve ekonomimiz oldukça kırılgandır. Artan enerji maliyetleri, cari açık ve enflasyon üzerinde ciddi bir baskı oluşturacaktır. Her yıl yaklaşık 50-60 milyar dolar enerji ithalatı faturası ödeyen Türkiye, petrol fiyatlarındaki her büyük sıçramada hem döviz rezervleri hem de cari açık üzerinden ağır bir fatura ödeyecektir. Enerji bakanı Alparslan Bayraktar, petrol fiyatlarındaki bir dolarlık artışın ülkemiz ekonomisine 400 milyon dolar ek yük getirdiğini açıkladı. Diğer taraftan, petrol gelirlerine dayalı ekonomilerin kırılganlığı bu savaşla tescillendi. Körfez ülkeleri, enerji güvenliği ve gıda egemenliği için daha yerli ve sürdürülebilir bağımsız ekonomik modeller geliştirmek zorunda olduklarını anlamışlardır herhâlde.

Bu savaş küresel düzlemde ABD'nin Çin'e karşı yaptığı mücadelenin bir aşamasıdır. Çin lojistiğini ve finansal kaldıraç gücünü kapsayan Kuşak ve Yol projesini sekteye uğratma ve dolardan çıkma eğilimini durdurma amacı var. ABD hegemonyası silah ve dolar üzerinden yürüyor. Doların gücü, arkasındaki silahtan ve

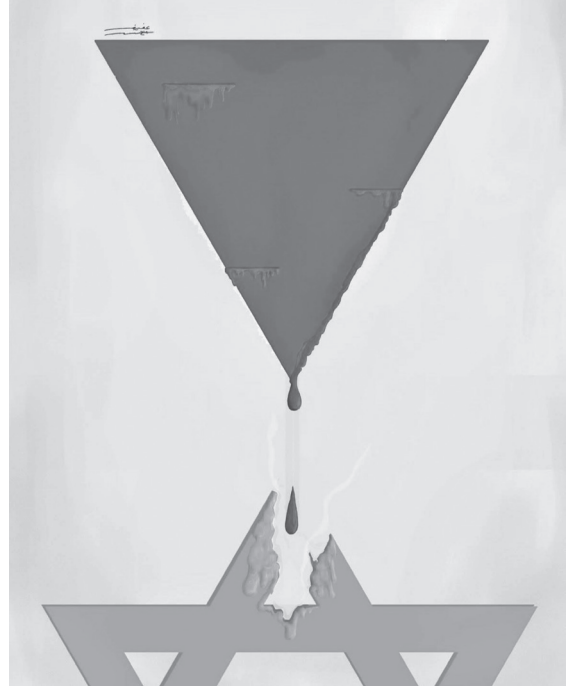
petrol satışında para birimi olmasından kaynaklanıyor. Dünyanın en büyük petrol ithalatçısı Çin, petrolü dolar yerine kendi ulusal parası Yuan ile almaya başladı. Çin'in Rusya, Venezuela ve İran'la yaptığı dolar dışı alışverişe Suudi Arabistan da dâhil olmuştu. Çin bu dönüşümle güçlenmeye başladı.

Dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip olan Venezuela üzerinde hâkimiyet kuran ABD, ülkenin en büyük petrol müşterisi olan Çin'in bu kaynaklara erişimini engellemiş oldu. Bu defa İran'a saldırarak Ortadoğu'daki petrol ve doğalgaz kaynakları ile stratejik enerji rotalarını kendi kontrolü altına alıp, Çin'e giden petrolün akışını durdurma çabasındadır. Çünkü Çin, petrol ithalatının yaklaşık yüzde kırkını Hürmüz Boğazı üzerinden gerçekleştirmektedir. ABD, Çin'in enerji arz güvenliğini ve yükselişini engelleme amacıyla Hürmüz Boğazı'nı kontrol altında tutarak Çin'e petrol satışını denetlemeyi hedefliyor.

TERÖRSÜZ TÜRKİYE HEDEFİNİN ÖNEMİ

Bölgesel ve küresel krizlerin giderek arttığı, büyük bir savaşın yaklaşmakta olduğu böyle bir konjonktürde Türkiye'nin güvenlik ve iç bütünlüğü için yürütülen Terörsüz Türkiye sürecinin önemi ortaya çıkmaktadır. ABD-İsrail ve İran savaşı öncesinde PKK'nın silah bırakması ve Türkiye'den çekilmesinin, SDG'nin Suriye devletiyle bütünleşme sürecine girmesinin ne kadar önemli bir hamle olduğu şimdi daha iyi anlaşılmaktadır. Millî birlik ve kardeşlik projesinin hayatiyeti bugün çok daha berrak bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

ABD ve İsrail'in, İran'a saldırımları için altı Kürt grubu bir araya getirdiği, Kürt gruplara para teklif ettiği, Trump'ın Barzanilerle, Bafil ve Kubat Talabani ile telefonla görüşüp İran'a karadan girmelerini istediği yazılıp çizildi. ABD ve İsrail silahları ile donatılmış PKK/PJAK unsurlarının İran sınırında güçlenmesi, SDG'nin 60 bin civarındaki silahlı grubunun İran'a sevk edilmesi Türkiye için tehdit oluşturmaktaydı. Geçmişte Suriye'de yapıldığı gibi, Kürt aktörlere "Bakın, yeni bir tablo var, silahlarınızı bırakmayın, İran'da bir Kürdistan kurulabilir!" türü telkinler yapıldığını ama Türkiye'nin oynanan oyunu önceden görerek bunu engelleme çaba-

larının sonuç verdiğini görüyoruz. Öcalan'ın da PKK'nın kollarının İran'a karşı yapılacak bir kara harekâtına girmemeleri yönünde mesaj gönderdiği, İran'a yapılacak kara saldırısında PKK'yla irtibatlı grupların yer almasının tarihî bir hata olacağını belirttiği söyleniyor. PKK'nın İran kolu olan PJAK'ın herhangi bir eylemde bulunmamasında Öcalan'ın çağrısının etkili olduğu kaydediliyor.

Bölgemizdeki ülkelerin askerî kapasiteleri, savunma becerileri, ekonomik kaynakları birer birer zayıflatılıyor, daraltılıyor. Türkiye, bir an önce Terörsüz Türkiye sürecini tamama erdirerek toplumsal direnci artırmalı, iç cepheyi güçlendirmeli, kırılganlıkları azaltmalıdır. İktidarıyla muhalefetiyle herkes bu sürece stratejik bir değerlendirme ve ortak bir söylemle destek vermeli, iç meselelerimiz bir an önce halledilmeli, gecikmeden sonuç odaklı adımlar atılmalıdır. Toplumsal mutabakat sağlanmadan, iç cephe tahkim edilmeden dış cephe korunamaz. İçerde birlik ve kardeşlik güç ve caydırıcılık üretir. Çatışma ve çözülme ise dışarının iştahını kabartır.

Türkiye'nin dış baskılara karşı direncinin artırılması için, içerde güçlü bir koordinasyon ve istişare mekanizması kurulması gerekmektedir.

Bu ise, Türkiye'nin etnik ve mezhebi fay hatlarıyla, siyasi kutuplaşmayla ve laikçi ayrıştırmalarla zayıflatılmasıyla değil, içerideki yaraları sarmakla mümkündür. Kimsenin ötekileştirilmemesi, toplumsal gerilimin büyütülmemesi, savaş riski kapıdayken içeride ortak aklın güçlendirilmesi stratejik bir gerekliliktir. Dışta sağlam olmak için içte birliğin sağlanması vaz geçilmez bir gerekliliktir.

YENİ DÜZEN SAVAŞLA KURULUYOR

13-15 Şubat 2026 tarihleri arasında yapılan 62. Münih Güvenlik Konferansı'nda Almanya Başbakanı Merz, kurallara dayalı liberal dünya düzeninin ortadan kalktığını ve büyük güç siyasetinin yaşandığını dile getirmişti. ABD Dışişleri Bakanı Marco Rubio ise "Eski dünya artık yok ve biz yeni bir jeopolitik çağda yaşıyoruz!" sözleriyle benzer bir tespitte bulunmuştu. Küresel ölçekte büyük siyasal değişimlerin yaşandığı günümüzde norm temelli uluslararası sistemin ciddi bir krizde olduğu artık bir gerçektir. Yeni krizlerin eşiğindeki dünya sistemi dramatik bir dönüşüm geçiriyor. ABD ve İsrail'in, diplomatik görüşmeler henüz devam ederken İran'a saldırması uluslararası düzenin temellerini sarsan son darbe oldu. İran'a yapılan; gücü merkeze alan, istediğini şiddet yoluyla elde edeceğini zanneden ve coğrafyayı bu amaç doğrultusunda kullanan bir zihniyetin eseridir.

Büyük savaşlar çoğu zaman yeni siyasi haritalar üretir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu yıkıldı ve Ortadoğu yapay sınırlar çizilerek paramparça edildi. İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya düzeni köklü biçimde değişti. Yalta Konferansı ile dünya egemenlik alanlarına ayrılarak paylaşıldı. Türkiye ABD'nin ve dolayısıyla NATO'nun nüfuz alanına bırakıldı. 1991'e kadar sürecek olan Soğuk Savaş başladı ve ABD bu dönemde Batı dünyasının liderliğini üstlendi.

Soğuk Savaş sonrası kurulan uluslararası sistemde kırılmalar yaşanması, Yalta sisteminin yıkılması ve blok sistemlerinin dağılmasıyla eski dünya düzeni ortadan kalktı. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle önce ABD'nin küresel hegemonyasını pekiştiren tek kutuplu bir dünya oluştu. Ama Çin ve Rusya gibi güçlerin yükselişiyle BRICS, Şanghay İş Birliği Örgütü gibi yeni

bloklar oluştu. Çok kutuplu bir düzene doğru evrilmeye başlayan yeni dünya düzeninde güç dengeleri değişmekte, ekonomik dönüşümler yaşanmakta, jeopolitik yapılanmalar yeniden şekillenmektedir.

İtalyan düşünür Antonia Gramsci yıllar önce, içinden geçtiğimiz dönemde hissettiklerimizi, yaşadıklarımızı şu sözleriyle ifade etmişti: "Eski dünya ölüyor, yeni dünya doğmak için çabalıyor. Şimdi canavarların zamanı." Onun zamanındaki canavarlar Mussolini idi, Hitler idi, Stalin idi. Emperyalist saldırganlıkların yaşandığı bu dönemde ise ahlak yoksunu Trump, soykırımcı katil Netanyahu gibiler, canavarlar var. Tarih tekerrür ediyor. Bugünkü dünya düzeninin çarpıklığı sebebiyle, Trump ve Netanyahu suratlarında Nemrut ve Firavun kibriyle sırtıp, pervasızca her türlü haydutluğu yapıyorlar. Bunlara baktığımızda gördüklerimiz Hitler ve Mussolini'de gördüklerimizle benzeşiyor. Eli kanlı Netanyahu ve ölümcül saldırıları "eğlence" olarak ifade eden Trump, yıkım için bilhassa başa geçirilmiş iki akıl yoksunu.

Artık uluslararası düzen diye bir şey kalmadı, orman kanunu hâkim. Dünyadaki güç dengeleri değişmedikçe uluslararası hukuk bugün yaşanan adaletsiz uygulamaları çözemez. Asıl mesele şudur: İran savaşı Ortadoğu'da bir yıkım dönemi mi başlatacak yoksa yeni bir İslâmî uyanışa mı vesile olacak? Günümüzde İslâm dünyasında büyük bir boşluk var. Ne hazindir ki güçlü bir medeniyet fikri, güven veren bir siyasi model ve birleştirici bir ümmet vizyonu henüz yoktur. Farklı aktörler bu boşluğu doldurmaya çalışıyor ama Türkiye dâhil henüz hiçbiri ikna edici bir merkez hâline gelemedi. Temennimiz, İslâm dünyasının bu krizi fırsata çevirmesidir. Tarih bize göstermiştir ki büyük krizler bazen çöküş değil uyanış doğurur. Moğol istilası sonrası İslâm dünyasında yeni ilim merkezleri doğdu. Haçlı Seferleri sonrasında Müslüman dünyada siyasi birlik güçlendi. Ama bunun gerçekleşmesi için gerekli olan şartlar; ahlaki yenilenme, eğitim reformu, adalet merkezli yönetim ve adalet üreten, ilim üreten, ekonomik refah üreten, ahlaki örneklik üreten bir medeniyet tasavvurudur. Bu açıdan bakıldığında henüz böyle bir model oluşturamayan İslâm dünyasının katetmesi gereken yolun uzun olduğunu söyleyebiliriz.

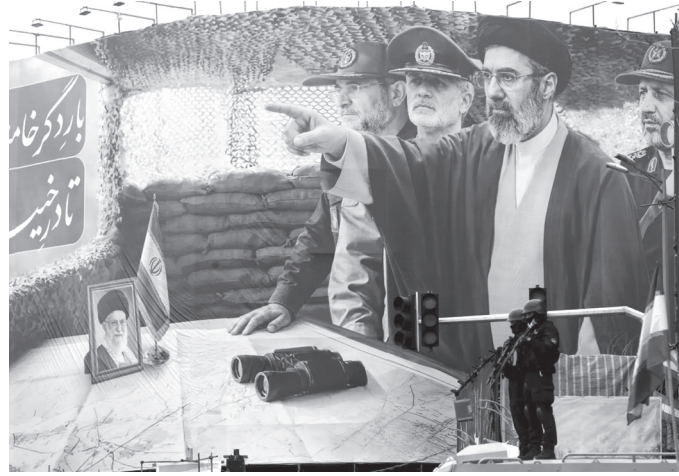
ABD-İSRAİL İRAN'A KARŞI: ŞİMDİ NE OLACAK?

— KÜRŞAD ATALAR —

G eçen yıl haziran ayında İsrail ve ABD'nin İran'a karşı gerçekleştirdikleri ve 12 gün süren saldırıların¹ üzerinden sekiz ay geçti. ABD ve İsrail, İran'a karşı ortak bir saldırı başlattılar. Acaba rejim değişikliğini gerçekleştirme noktasında yeni bir "fırsat" yakaladıklarını mı düşündüler yoksa bu gelişmenin arkasında başka sebepler mi var? Savaşın sonunda ne olacak?

Bu sorulara cevap verebilmek için gelişmeleri kısaca özetlememiz yararlı olacaktır: 28 Şubat 2026'da Ramazan ayında başlayan ve ABD'nin Destansı Gazap Operasyonu adını verdiği saldırılar neredeyse bir aydır sürüyor.² İran, yine 12 Gün Savaşı'ndaki gibi, bu savaşta da beklenmedik bir direniş gösterdi ve bir süre sonra dengeyi sağladı. Füze stokları azalmasına rağmen ne rejimi çöktü ne de nükleer programından vazgececeği taahhüdünde bulundu. Küresel enerji arzındaki sıkıntılarının artması üzerine, savaşın 24. gününde Trump ateşkes için İran'a 15 maddelik bir teklifte bulundu. İran, önceleri ihtiyatla yaklaşırsa da bir süre sonra teklifi değerlendireceği açıklaması yaptı. İran'ın resmî cevabı henüz gelmedi ama ABD bir yandan bölgeye asker sevkiyatına devam ederken İran ve İsrail'in karşılıklı saldırıları da sürüyor. Trump'un sunduğu teklife İran'ın ne cevap vereceği henüz belli

- 1 O günlerde kaleme aldığım "Gazze, İran... Sonrası?" başlıklı yazıda konuyla ilgili bir durum değerlendirmesi yapmaya çalışmış ve muhtemel gelişmeler üzerine yorumlarda bulunmuşum. Bk. Kürşad Atalar, *Umran*, 2025, sayı: 371, s. 34-40.
- 2 Bu yazı 28 Mart 2026'da kaleme alınmıştır.

İran'ın başkenti Tahran'da, Mart 2026'da Mücteba Hameney ve öldürülen babasının tasvir edildiği bir pankartın önünde nöbet tutan bir kişi.

değil, ama bir antlaşma olsa bile, şu an itibarıyla İsrail ve İran arasındaki çatışmaların bir süre daha devam edeceği, özellikle de İsrail'in Gazze örneğinde görüldüğü gibi ilk günlerde ateşkes şartlarına uymayacağı söylenebilir. Ama ABD bu konuda sahici ve ısrarlı bir tutum takınırsa, Netanyahu hükümetinin de bir süre sonra ateşkes şartlarına uymak durumunda kalacağı da düşünülebilir.

ABD-İSRAİL NİÇİN İRAN'A TEKRAR SALDIRDI?

Burada, evveleminde cevabı aranması gereken soru şudur: ABD ve İsrail, niçin 12 Gün Savaşı'ndan 8 ay sonra İran'a saldırdı? Ka-naatimce bunun birkaç sebebi bulunuyor. Bunlardan biri, süreç içerisinde yaşanan bazı

İran'ın bu savaştan 'başarılı' çıkmasının tek şartı rejimin düşmemesidir. Nükleer programdan tümünden vazgeçse, tüm donanmasını kaybetse, elinde atacak hiç füzesi kalmasa bile, eğer rejim bir şekilde ayakta kalırsa, İran'ın bu savaştan 'başarılı' çıktığını düşünmek mümkündür.

gelişmelerdi. Bunu şöyle izah edebiliriz: Ekim 2023'ten sonra başlayan süreçte Gazze, Lübnan ve Suriye cepheleri zaten ya zayıflatılmış ya da tasfiye edilmişti. Esed rejiminin düşüşü, İran için başlı başına büyük bir kayıptı. Vekil güçler olarak Hizbullah ve HAMAS da ciddi yaralar almıştı. Bunların hepsinden önemlisi şuydu: İranlı muhaliflerin ülke içerisinde gerçekleştirdikleri gösterilere katılım artıyordu. Aralık 2025'te başlayıp birkaç hafta süren eylemlerde, 47 yıllık İslâm Cumhuriyeti tarihinde benzeri görülmemiş kanlı olaylara tanık olunmuştu. Bu ay içinde yapılan devalüasyonun da etkisiyle ülke içerisindeki huzursuzluklar artmıştı. Öyle zannediyorum ki, Trump-Netanyahu yönetimleri, bu durumu rejim değişikliği için "yeni bir fırsat" gördüler ve 28 Şubat tarihinde İran'a yoğun bir saldırı gerçekleştirdiler.

Burada şu hususu belirtmekte fayda görüyorum: Eğer ABD'de yönetim Demokratlar'ın elinde olsaydı, bütün diğer şartlar uygun olsa bile İran'a yönelik böyle bir operasyon yapılmazdı. Ama Trump yönetimi içerisinde, hâlihazırda "savaş"ı muhalif yönetimlere diz çöktürmek için bir seçenek olarak gören "şahin" bir ekip var.³ Kısacası, Trump "sopa" kullanmayı seviyor! Dünyanın en büyük askerî gücü olduğu için (kendisi de popülist ve megaloman bir politikacı olduğundan) ihtiyaç duyduğunda kaba kuvvete başvurmaktan çekinmiyor. "Savaşları bitirme" sözüyle seçimi kazanmasına rağmen, askerî gücü "ikna enstrümanı" olarak kullanmaktan hoşlanıyor. Savaşın ilk gününde birçok üst düzey yönetici ve komutanla birlikte Hamaney'in, hatta çoğunluğu kız öğrencilerden oluşan 180

3 Eskiden Savunma Bakanlığı olan kurumun adının "Savaş Bakanlığı" şeklinde değiştirilmesi boşuna değil!

civarındaki sivilin Tomahawk füzeleriyle öldürülmesinin ABD yönetiminin bilinçli bir tercihi olduğunu düşünüyorum. Burada amacın, İran'ın direncini kırmak olduğu açıktır. İlk gün hem yönetim kadrolarına hem de sivil hedeflere yapılan yoğun saldırılarla İran'a verilmek istenen mesaj aslında şuydu: "Direnmeye çalışsanız, ayırım gözetmeden her hedefi vururuz." Ama öyle görünüyor ki, evdeki hesap çarşıya uymamıştır. Hamaney'in ölümü, yönetimin çökmesini bırakın, ülkenin birleşmesine sebep olmuş, sivillerin öldürülmesi de ABD-İsrail'in uluslararası arenada zaten iyi olmayan imajının daha da kötüleşmesini beraberinde getirmiştir.

Zamanla yönetim ve ordu kademesindeki birçok İranlı üst düzey isme suikast düzenlenmesine rağmen, idari kadrolarda bir çözülme yaşanmamış ve İranlı yöneticiler bir şekilde birlik görüntüsü vermeye devam etmişlerdir. Ayrıca rejim değişikliği sürecinde rol almaları beklenen muhaliflerin sesi de savaş sırasında iyice kesilmiş, hatta kimi muhalif gruplar "Saldırıları karşı vatanımızı savunuyoruz!" diyerek yönetime destek vermeye dahi başlamışlardır. Ancak bu noktada şu hususların altını çizmek yararlı olacaktır: İran'ın bu savaşta askerî bakımdan "zafer" kazanması zordur. Çünkü nükleer silahları dâhil edilmese bile ABD-İsrail kampı kıyas kabul etmez bir silah üstünlüğüne sahiptir. Bu şartlar altında İran sadece füze vs. saldırılarıyla zafer kazanamaz. Fakat İran'ın direndiği her gün onun başarı hanesine yazılacaktır. İran'ın bu savaştan "başarılı" çıkmasının tek şartı rejimin düşmemesidir. Nükleer programdan tümünden vazgeçse, tüm donanmasını kaybetse, elinde atacak hiç füzesi kalmasa bile, eğer rejim bir şekilde ayakta kalırsa, İran'ın bu savaştan "başarılı" çıktığını düşünmek mümkündür. Fakat "cebren ve hile ile" Rıza Şah'ın oğlu veya muhalif grupların desteklediği isimlerden birisi iktidara getirilirse, o zaman da ABD-İsrail saldırılarının amacına ulaştığı söylenebilir.

ABD-İSRAİL CEPHESİNDE DURUM

Sebepler üzerinde düşünürken, şu hususu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir: Bilindiği üzere bu yılın sonunda hem Amerika'da hem de İsrail'de seçimler var. Gerek Trump gerekse Netanyahu iç politikada zor günler yaşıyorlar. Trump'ın oy oranı son aylarda epeyce

düştü. Ekonomide işler pek yolunda gitmiyor. Uygulanan tarifelerden milyarlarca dolar gelir elde edilmesine rağmen, ekonomik veriler risklerin hâlâ sürdüğünü gösteriyor. Ayrıca Epstein dosyalarının yayımlanması da Trump'ın kamuoyu desteğinin azalmasına neden oldu. Bu şartlar altında, daha önceki başkanların yapmadığı bir operasyonla Trump'ın 'küresel terörün başı' ilan ettiği İran'ı dize getirmeyi ve buradan oy devşirmeyi düşündüğü rahatlıkla söylenebilir. Aynı durum, Netenyahu için de söz konusudur. Yolsuzluk dosyalarıyla zaten başı dertte olan Netenyahu'nun, Gazze hadisesinde olduğu gibi, İran savaşını da iç politikanın bir malzemesi olarak kullanmak istediği bellidir. İran'da rejim değişikliği olması durumunda, doğal olarak, İsrail kamuoyunda ibre Netenyahu lehine dönecektir.

Savaşın dördüncü haftasında Trump yönetimi İran'a 15 maddelik bir teklif sundu ama görüyoruz ki, bir yandan da bölgeye asker yığıyor. Ayrıca rejim değişikliği hedefinden vazgeçildiğine dair ABD-İsrail cephesinden resmî bir açıklama henüz yapılmış değil. Fakat ilerleyen süreçte bu amaca ulaşamayacağına dair kanaat güçlenirse neler olabilir? Örneğin, hâlihazırdaki yönetim kademesinde bulunan (Pezeşkiyan veya Arakçi gibi) "ılımlı" isimlerin idarede etkin olması için ABD bir angajmana girer mi? Trump yönetimi böyle bir seçeneği belki en son aşamada düşünür. Çünkü bu türden ılımlıların desteklenmesi durumunda rejimin değiştiğine dair söylem pek inandırıcı olmaz. Söz konusu isimler hâlihazırdaki savaşın içerisinde direniş sergiledikleri için, savaş bittiğinde yönetim kademesinde daha etkili pozisyonlara gelirlerse, bu, ABD'nin değil, "direniş cephesi"nin başarısı görülür. O yüzden, eğer ABD İran'da rejimi değiştirmek istiyorsa, "yeni" ılımlı isimler bulmak zorunda. Savaş devam ederken bunu başarabilir mi? Zor görünüyor. Çünkü savaş şartlarında ılımlılar da görece sertleşirler. ABD böyle bir şeyi ancak "dayatarak" yapabilir ki, bu da bütün sertlik yanlılarının tasfiyesiyle mümkün olur. O yüzden, eğer bir süre sonra bir ateşkes antlaşması veya kapsamlı bir barış antlaşması imzalanacaksa, bu, mevcut sertlik yanlılarının buna "mecbur kalmaları" durumunda söz konusu olabilir. Bunun bir benzerini Humeyni'nin Irak-İran Savaşı'nı bitirmek için imzalamak zorunda

kaldığı ateşkes antlaşması örneğinde görmüştük. Bu antlaşmaya imza atmak Humeyni için "zehir içmekten beter"di ama yine de o imzayı atmak durumunda kalmıştı. Çünkü direktip savaş devam etseydi, ABD, yıkıcı silahlarla İran'ın sivil hedeflerini de vuracaktı. Bu da bütün bir ülke için felaket anlamına gelecekti.

Vurgulanması gereken bir diğer husus da taktik bir tutum olarak, ABD'nin, barış müzakereleri devam ederken bir yandan da savaş hazırlıklarını sürdürmesidir. Bunu yakın zamanda Venezuela örneğinde görmüştük. Aslında İran'la son savaşta da benzeri bir şey yaşandı. Umman'ın aracı olduğu girişimde sona yaklaşıldığı açıklanmışken, ABD aniden İran'a saldırdı. Peki, Trump'ın 15 maddelik son teklifinde de benzeri bir durum söz konusu olabilir mi? Bu mümkün. Çünkü Trump baştan beri çelişkili açıklamalar yapıyor. Bir yandan sopa gösterirken öte yandan havuç uzatıyor! O yüzden, İranlı yöneticilerin bu son teklife cevap verirken ABD'nin bu taktik tutumunu göz önünde tutmaları gerekiyor.

İRAN'IN DİRENİŞİ VE İHTİMALLER

Peki, nükleer zenginleştirme programı üzerine görüşmeler sürerken ABD'nin İran'a saldırması, İranlıların "gafil avlandıkları" anlamına mı geliyor? Pek öyle düşünmüyorum. Zannımca onlar da bu hususun farkındalar, ama sadece "barışa yanaşmayan taraf" görüntüsü vermek istemiyorlar. Bunu nereden anlıyoruz? Geçen yıl gerçekleşen 12 Gün Savaşları'ndan sonra İran'ın yaptığı füze tahkimatından. Başka bir ifadeyle İran, o tarihten sonra boş durmadı ve ülkeye yönelik saldırı olabileceği ihtimalini güçlü göreyerek hazırlık yaptı. Yaklaşık bir aydır İsrail'e veya Körfez ülkelerindeki Amerikan tesislerine yıkıcı füzeler gönderebilmesi bunu gösteriyor. Fakat bu durum, nereye kadar böyle devam edebilir? Örneğin, eğer Trump'ın önerisini kabul etmeyip direnmeye devam ederse, ABD-İsrail cephesinden gelebilecek daha yıkıcı saldırılara karşı İran ne yapabilecektir? Onu da geçelim, eğer ABD veya İsrail, İran'ı dize getirmek için son çare olarak nükleer silaha başvururlarsa İran ne yapacaktır?

Nükleer bomba kullanma ihtimalini yüksek görmüyorum ama tümünden reddedemiyorum da. Çünkü ABD bu bombayı İkinci Dünya

İran İslâm Devrim Muhafızları Birliği üyesinin Tahran'daki cenaze töreni, Mart 2026.

Savaşı'nda Japonya'ya karşı kullandı. Ne zaman? Japon direnişini başka türlü kıramayacağına gördüğü zaman! Benzeri bir şeyi “şahin” Trump yönetiminin İran'a yapmayacağını garanti yok. İran, eğer bu yönde birtakım sinyaller alırsa, savaşı sürdürme kabiliyetini önemli ölçüde yitirebilir. Her ne kadar İran, Japonya değilse de bu tür “zorlu” durumlarda yönetimin ve halkın ciddi baskı altında kalacağı aşikârdır. Kimileri bu noktada Rusya veya Çin'in devreye girebileceğini iddia ediyorlar ama bence bu ihtimal de güçlü değil. Çünkü her iki ülke de geçen bir aylık süre zarfında savaşa bir şekilde dâhil olmamayı tercih ettiler. İran'ı desteklemek adına Rusya'nın veya Çin'in İsrail'e nükleer bomba kullanması durumunda savaş “küresel” bir mahiyet kazanacağı için, bu iki ülkenin, böyle bir tercihte bulunması hayli zordur. Ama İran'ın direnişi devam ederse, bu iki ülkenin İran'a verdikleri “dolaylı” desteğin süreceği söylenebilir.

Peki, İran, yıkıcı silahlarla vurulur veya nükleer bomba atma tehdidinde maruz kaldığı için yahut da bizzat bu bombanın atılması sonucunda direnemeyip yenilgiyi kabul ederse ne olur? Bu, bütün İslâm âlemi ve ‘Üçüncü Dünya’ ülkeleri için siyaseten iyi olmaz. ABD hegemonyası eskisi gibi devam eder, İsrail de bölgede konumunu güçlendirir. Kısa vadede küresel emperyalizme karşı fiilen direnen güçler psikolojik açıdan vs. olumsuz etkilenirler. Fakat bu durumun, İslâm âleminde İslâmcılık akımına ideolojik açıdan çok zarar vereceğini sanmıyorum. Çünkü Batılılar İslâm âleminde bu alanda üstünlüklerini zaten kaybettiler. Modernite iflas etti, postmodernite ise derde deva olamıyor.

İslâmcılık, yetkin bir ideoloji olarak henüz dünyanın gündemine giremedi ama mevcut hâliyle bile yeni taraftarlar bulmaya devam ediyor. Bu şartlar altında bu akımın siyaset alanında yeni girişimlerde bulunması gayet de mümkündür. Zira İslâm âleminde bu işi yapabilecek başka bir ideoloji artık kalmadı. İslâmcılık tabiri caizse boş sahada top koşturuyor. İllâki onun oyununu izleyenler (ve beğenenler) olacaktır. Fakat bu akım “yetkinlik” veya “okullaşma” düzeyine ulaşırsa işte o zaman önünde kimsecikler duramaz. İran'ın bu savaşı kaybetmesi bile bu noktada çok ciddi bir olumsuzluk doğurmaz, çünkü İran aslında bir devrim yapmakla ve 47 yıldır varlığını sürdürmekle “görevini bir şekilde yapmış bulunuyor.”

İRAN, İSLÂM ÂLEMİ/‘ÜÇÜNCÜ DÜNYA’ VE EMPERYALİZME DİRENİŞ

İslâm'ın tarih sahnesinden silindiğine inanılan bir dönemde gerçekleşen devrim ve akabinde devletin kurumsal yapısını sürdürmesi, İslâm âleminde özellikle de psikolojik yönden olumlu etkilerde bulunmuştur. Fakat devrim bir süre sonra “geleneğe” yaslanma eğilimleri göstermiş ve çağdaş dünya için düşünsel cazibe merkezi olma şansını yitirmiştir. Bununla birlikte hem İran'da hem de İslâm âleminin diğer bölgelerinde “düşünce” gelişmeye devam etmektedir. Bilmeliyiz ki, “ne kadar düşünüyorsak o kadar var olabiliriz.” Bu yüzden, İran İslâm Devrimi, o zamana dek İslâm âleminin biriktirdiği “düşünce hâsılası”nın bir ürünü görülmelidir. Başka bir ifadeyle bu, sadece Şia dünyasına özgü bir devrim değildir. Bu tecrübe, İran'da değil, örneğin Türkiye gibi bir Sünni ülkede gerçekleşseydi, benzeri bir süreç yine yaşanabilir ve o tecrübe de Sünni “geleneğe” yaslanmak durumunda kalabilirdi. Çünkü gelenek, az değil, bin küsur yıllık bir tecrübeye sahiptir. İslâmcılık ise, geleneğe göre hayli yeni bir akımdır ve tecrübe yönünden de eksikliği çoktur. Bu akım, bu tecrübeyi zamanla kazanacaktır. Çağdaş dönemde üretilen düşünce belirli bir yetkinlik seviyesine ulaştığında da düşünce “okullaşacak” ve yeni siyasal entiteler üretecektir. O zamanki “varlığımız” da o yüzden bugünkünden daha güçlü olacaktır.

Dolayısıyla, İran'da veya başka bir coğrafyada siyaset alanında yaşayacağımız güncel mağlubiyetler bizi fazla şaşırtmamalı ve üzmemelidir. Çünkü henüz “medeniyet” üretecek bir toplumu kuramadık. Önce toplumu sağlam temeller üzerine kurmak gerekiyor; medeniyetin tesis edilmesi sonraki aşamadır. Bizler hâlihazırda “toplum inşa etme” aşamasından geçiyoruz. O nedenle, mesaimizi bu alana teksif etmeliyiz. Tabii ki Medine'yi inşa etmek için önce Mekke aşamasının sağlıklı bir şekilde yaşanması gerekir. Çağdaş dönemde Cemalettin Afgani ile başlayan teccid-ıslâh sürecinin gelişerek devam ettiğini düşünüyorum. Eğer düşünsel alandaki bu gelişme sağlıklı bir şekilde devam ederse, zamanla siyasal alanda da görünürlüğümüz artacaktır! Çünkü o zaman devlet kuracak fikriyatı üretmiş oluruz. Devlet burada yıkılsa bile, onu başka bir yerde yeniden kurabiliriz.

Bu bağlamda, (zayıf da olsa) süreçten İran'ın başarılı çıkma ihtimalini de gözden irak tutmamalıyız. İnanıyor ve biliyoruz ki tarih boyunca “nice az topluluklar kendilerinden sayıca üstün topluluklara karşı galip gelebilmişlerdir.” Ama bunun şartları olduğunu unutmamamız gerekiyor. Yani sayıca (veya güç vs. bakımından) az olan bir topluluğun başarılı olabilmesi için yetkinlik kriterini karşılaması gerekir. Sahabe toplumu tarihimizde bunun en iyi örneğidir. Biliyoruz ki, bu toplum hepi topu birkaç bin kişiden oluşuyordu ve o dönemde milyonlara hükmeden iki süper güce meydan okuyabilmiş ve başarılı da olmuştu. Peki, bu nasıl gerçekleşmişti? Tabii ki önce “iman” gücüyle! Örgütsel veya siyasal güç, sağlam iman veya yetkin düşünceden doğar. Bu temel zayıfsa, dünyevi başarı geçici olur. Çünkü insanları bir arada tutan güç, temelde, “iman”dır, ideolojidir, düşüncedir. İran hâlihazırda bu şartı ne kadar karşılıyor? Bence yeterince karşılayamıyor. Devrim sürecinden sonra ülkede geleneğin baskın çıkmasının temel sebebi de bence budur. Yani İran bu noktada zaaf! Bu şartlar altında ülke savaştan bir şekilde başarıyla çıkarsa, hiç kuşku yok, İslâm âleminde prestiji artacaktır ama bu da “siyaset” alanıyla sınırlı olacaktır.

Süreç içerisinde net biçimde gördüğümüz gibi, İran'ın savaştan başarılı çıkmasını sağlayacak araçlardan birisi Hürmüz Boğazı'ndan petrol ürünleri ve gaz sevkiyatını kısıtlamaktır. İran

İran, verdiği mücadeleyle İslâm âleminin veya 'Üçüncü Dünya' ülkelerinin emperyalist güçlere karşı direnilebileceğine dair bir örneklik de sunuyor. O bakımdan, elde edilen bu ve benzeri kazanımları heba etmemek için İran'ın bundan sonra daha dikkatli davranması gerekiyor.

bu kartı şimdiye kadar iyi kullandı. Trump yönetimi de bu yüzden bazı geri adımlar attı. Ama bu politika daha ne kadar sürdürülebilir? Örneğin, ülkenin enerji kaynaklarına ciddi bir saldırı olması veya ülkenin petrol sevkiyatının büyük ölçüde gerçekleştiği Harg adasına veya Hürmüz Boğazı'nda stratejik konumu bulunan diğer adalara vs. işgal amaçlı bir operasyon yapılması durumunda İran ne yapabilecektir? Zannımca, ABD, bir şekilde “kazandım” imajını vermedikçe barışa yanaşmayacak. Rejimi devremese bile, İran'ı her bakımdan zayıflattığına yönelik kanıtlar göstererek “savaşı ben kazandım” imajını güçlendirmeye çalışacak.

O bakımdan, İran'ın bir yandan direnmeye devam ederken, diğer yandan antlaşmaya açık bir tutum sergilemesi sanki gerekli gibi görünüyor. Aksi takdirde, (rejim yıkılmasa bile) ortada yaşanabilecek bir ülke kalmayacaksa, bunu bir başarı olarak sunmak da mümkün olmaz. Görüyoruz ki, İranlı yöneticiler bir aylık süre zarfında genelde temkinli ve ihtiyatlı bir süreç yürüttüler. Umarız ki, bundan sonra da bu dikkati göstermeye devam ederler ve bu savaştan olabildiğince az zayıyla çıkmayı başarırlar. Zaten İran, kısa sürede pes edeceğine dair tahminleri boşa çıkarmakla hâlihazırda önemli bir başarı kazanmış bulunuyor. Ayrıca verdiği mücadeleyle İslâm âleminin veya 'Üçüncü Dünya' ülkelerinin emperyalist güçlere karşı direnilebileceğine dair bir örneklik de sunuyor. O bakımdan, elde edilen bu ve benzeri kazanımları heba etmemek için İran'ın bundan sonra daha dikkatli davranması gerekiyor.

ABD-İSRAİL VE İRAN SAVAŞI'NDA GİDİŞAT NE VAAT EDİYOR?

— ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR —

ABD ve İsrail'in İran'a karşı ortaklaşa başlatıkları savaş ilk ayını doldururken uluslararası kamuoyu hızlı bir ateşkes beklese dahi Mart ayının son günleri itibarıyla henüz bir ateşkes zemini sağlanmadı. ABD henüz çatışmanın başında İran dinî lideri Ali Hamaney başta olmak üzere rejimin önde gelen çok sayıda figürünü tasfiye ederken bu trend ilerleyen süreçte devam etti. Hamaney'in ölümü sonrası bir süre İran güvenlik bürokrasinin başında bulunan Ali Laricani de İran yönetim kadrolarını hedef alan saldırılarda öldürüldü. Tüm bu kayıplar Tahran için orta ve uzun vadede rejimin yetiştirmiş insan kaynağını kaybetmesi sebepli ciddi sorunlar yaşamasına yol açacaktır. Lakin Tahran kısa vadede ABD ve İsrail'in ilk günden bu yana beyanlarına yansıyan "İran'da rejimin yıkılması" hedefinin gerçekleşmesinin zor olduğunu da büyük kayıplara rağmen idari ve askerî olarak varlığını sürdürerek göstermiştir.

Çatışmanın gidişatına bakıldığında ABD ve İsrail'in İran hava sahasına hâkim olduğu ve İran'ın 2025'te gerçekleşen 12 Gün Savaşı'nda yaşananlara benzer şekilde ciddi istihbarat zafiyeti gösterdiği anlaşılmaktadır. Ali Hamaney'in öldürüldüğü saldırıda rejimin birçok üst düzey isminin de öldürülmesi rejimin kapasite eksikliği ve istihbarat sızıntılarını bir nevi teyit etmektedir. ABD ve İsrail'in özellikle Devrim Muhafızları Ordusu unsurlarına yönelik nokta operasyonlarla İran rejiminin komuta ve kontrol hiyerarşisini hedef aldığı görülmektedir. Bu saldırılar Tahran'ın hızlı reaksiyon kapasitesine

hasar vermeyi amaçlasa da asli etkisi ilerleyen dönemde İran'ın iç ve dış siyasette rotasını belirleyecek kadrolardaki kapasite kaybında görülecektir. Rejimin fikri, idari, askerî olarak kapasite sahibi isimlerinin tasfiye edilmesi İran'da rejimin yıkılmasına sebebiyet vermeyebilir. Lakin içeride ve dışarıda denge siyasetinde mahir kadroların tasfiyesi Tahran'da rejimin esneklikten uzak, dar vizyonlu Devrim Muhafızları Ordusu kökenli kliklerin etkisine girmesine yol açabilir.

BÖLGESEL KAOS ORTAMI VE TARAFLARIN DURUMU

ABD'nin İran donanmasına yönelik hava saldırıları ve İran'ın füze depo ve bataryalarına yönelik saldırıları da İran'ın karşılık verme kapasitesine zarar vermiştir. Ancak İran insansız hava araçlarıyla çatışmayı Körfez ülkelerine yayma stratejisini benimsemiş ve ABD'nin askerî üslerinin bulunduğu Körfez ülkelerini hedef almaya başlayarak bölgesel bir kaos ortamı yaratmıştır. Bu kaos ortamı Hürmüz Boğazı'nun neredeyse kapanmasına yol açarken, Körfez'deki petrol ve doğalgaz üretimini durma noktasına getirmiş ve bölgedeki hava trafiğinin tamamen durmasına yol açmıştır. Tahran kendisine yönelik ABD/İsrail saldırısına karşı caydırıcı bir tepki yaratmak için çatışmayı bölgeye yayarak ABD'ye yönelik uluslararası baskının artmasını istemektedir. Bu strateji kendi içerisinde tutarlı olsa da olumlu sonuçları olabileceği gibi (İran'ın artan caydırıcılığı ve müzakere masasının kurulması)

Türkiye, Mısır, Pakistan ve Suudi Arabistan'ın üst düzey diplomatları, devam eden İran savaşı ortamında Ortadoğu'daki son gelişmeleri görüşmek üzere Islamabad'da bir araya geldi.

olumsuz çıktıkları da (Körfez ülkeleri ve Türkiye nezdinde İran'ın açık tehdit oluşturan bir aktör hâline gelmesi) kuvvetle muhtemeldir.

ABD zaviyesinden bakıldığında ise ilk günlerde Hamaney ve üst düzey rejim kadrolarının tasfiyesinin ardından ABD'nin sahip olduğu "zafere yakın aktör" imajından uzaklaşıldığı görülmektedir. Trump ve kurmaylarından gelen çelişkili açıklamalar Washington'a dair iki hususun altını çiziyor. ABD karar alıcıları İran rejim kadrolarını ortadan kaldırmak ve Çin'in enerji kaynaklarını baskı altına almak gibi tali kazanımlar elde etseler de net bir oyun sonu planına sahip değiller. Bu durum lider kadroların tasfiyesi ve kitlenin sokağa çıkışı ile İran'da rejimin kolayca çökeceği gibi gerçeklikten uzak, yanlış hesapların yapılmasına yol açmıştır. İran rejimi kırsal bölgelerdeki Kürt ve Beluç milislere karşı teyakkuz hâlindeyken, ABD-İsrail hava saldırıları İran toplumunda rejimi devirmeyi amaçlayan bir sokak hareketi dalgası yaratmamıştır.

İran şehirlerinin ABD ve İsrail tarafından havadan vurulduğu bir ortamda İran toplumunun devlet etrafında konsolide olması olağan bir sonuçtur. Özellikle İran'ın bölünmesi ve ayrılıkçı yapıların desteklenmesi senaryoları dillendirilirken İran toplumundan aksi yönde bir refleks beklemek gerçekçi değildir. Üstelik iş sokak hareketlerini bastırmaya geldiğinde Devrim Muhafızları Ordusu bu coğrafyanın en mahir

aktörlerinden biri konumundadır.¹ Ülkenin büyük şehirlerinde bu süreç rejimin hâkimiyetini azaltmayacaktır. Aksine her çatışma zaafı tespit ve yeniden inşa için dersler içerir ve rejimin büyük şehirlerde istihbarat zafiyetlerini giderme hususunda yeni girişimlerde bulunması beklenmelidir. Ancak çatışma uzadıkça taşrada rejimin etkinliği kısmen azalma eğilimine girebilir. Devrim Muhafızları'na yönelik hava saldırıları büyük şehirlerin güvenliğine odaklanmayı zorunlu kılsa taşrada geçici olarak daha az birlik bulundurma ve dolayısıyla daha kısıtlı rejim hâkimiyeti gibi bir süreç yaşanabilir. Yine de şimdi itibarıyla bakıldığında İran'da rejimin askerî ve idari olarak felç edilemediği görülmektedir. Şehirlerin altyapılarını hedef alan savaş hukukuna aykırı saldırıların da bu başarısızlık hâlinin bir çıktısı olduğu söylenebilir.

Washington'un kendi başlattığı süreç ABD'yi "şimdilik" somut bir hedeften uzak bir aktör hâline getirmiştir. Geçen zaman ise savunan cephenin yani İran'ın lehine artı olarak yazmak-

1 Geçen aylarda İran'da patlak veren sivil protestoların bastırılması esnasında İran makamları dahi binlerce kişinin öldüğünü teyit ederken ortaya çıkan kanlı tabloda Devrim Muhafızları Ordusu'nun sokak hareketlerini bastırma hususundaki "demir yumruk" stratejisi ana faktördür. Bu yapının kadroları İran'daki muhtelif protesto dalgalarına müdahale ettiği gibi Suriye'de rejim karşıtı dalganın şiddet yoluyla bastırılması stratejisinde de üst akıl konumunda olmuştur.

Ankara'nın endişelerinin artışı ve kullandığı dilin değişmeye başlamasında en önemli tetikleyici, İran'dan -farklı günlerde- ateşlenen balistik füzelerin Türk hava sahasına girmesi ve NATO hava savunma sistemleri tarafından imha edilmesi olmuştur.

tadır. İran'ın tüm kayıplarına rağmen savaşı bir süre daha devam ettirebilecek savunma kapasitesine sahip olduğunu söylemek mümkündür. İran'dan fırlatılan füze sayısı her geçen gün azalsa da bölgedeki ABD ve İsrail hava savunma sistemi mühimmat stokları da eş zamanlı tükenmektedir. Bu durum geçen yaz yaşanan çatışmada da benzer şekilde cereyan etmiştir. Hava savunma sistemleri etkin oldukları kadar maliyetli ve orta/uzun vadedeki caydırıcılığı kısa vadedeki kadar keskin olmayan sistemler olarak savaşın bu safhası itibarıyla daha kırılgandır. Billhassa İran'ın bölgede ABD'ye ait erken uyarı radarlarını hedef alması (bu süreçte Çin ve Rusya'dan teknik ve istihbari destek aldığına dair güçlü iddialar varsa da bu iddialar teyide muhtaçtır) ABD ve İsrail hedeflerinin çatışmanın ilk 10 gününe kıyasla İran füzelerine karşı daha korumasız olmasına yol açmıştır.

Öte yandan Çin ve Rusya'nın da süreçten rahatsız olduğu bilinmektedir. Bu süreçte İran başta olmak üzere Körfez enerji üretim ve dağıtımının sekteye uğraması Çin'i enerji konusunda kısa ve orta vadede sıkıntıya sokacaktır. Çin bunu aşsa bile ABD'nin enerji bağlamında kendisine baskı yapmasından rahatsız olacaktır. Pekin ve Moskova, bölgedeki ABD ve İsrail askerî unsurlarını daha isabetli bir şekilde hedef almak ve olası karşı saldırılara karşı Tahran'a zaman kazandırmak için Tahran'a istihbarat ve radar teknolojisi sağlayarak yardımcı olabilir. Çatışmanın giderek artan maliyeti, Trump yönetimini çatışmayı hızla sona erdirmeye ya da zafer olarak lanse edilebilecek bir sonuç elde etmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda, Rusya ve Pekin'in İran'ın istihbarat ve teknolojik eksikliklerini desteklemesi ABD'ye ek bir maliyet

getirecektir. Öte yandan Rusya ya da Çin'in doğrudan askeri desteği mevcut bağlamda pek olası değildir.

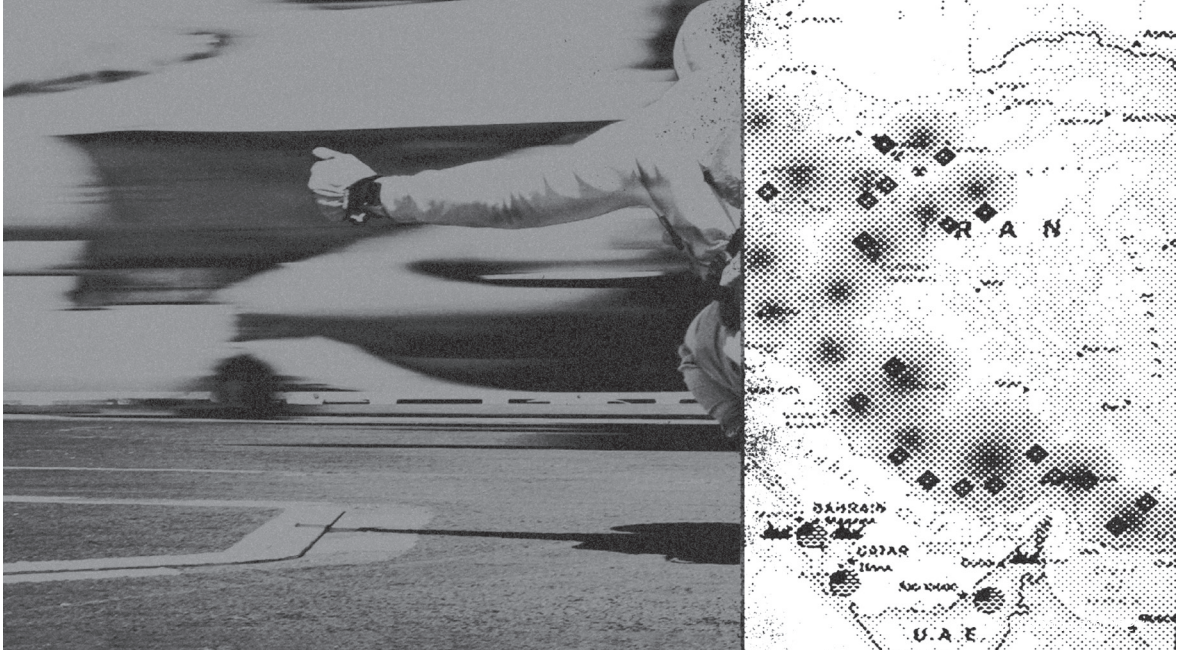
TÜRKİYE'Yİ NELER BEKLİYOR?

İran'ın çatışmayı bölgeselleştirerek caydırıcılık inşa etme stratejisi Türkiye'yi de doğrudan etkilemeye başlamıştır. İran dinî lideri Ali Hamaney ve İran rejiminin diğer üst düzey isimlerine yönelik suikastın ilk gününden bu yana Türkiye gelişmeleri dikkatle takip ederken çatışmanın hızlıca sona ermesi ve sınırlarında yeni bir büyük savaşın patlak vermemesine yönelik yapıcı mesajlar vermiştir. Söylem bazında taraf tutmayan Ankara, İran başta olmak üzere bölgede çatışmaya taraf ya da hedef olan tüm ülkelerin egemenlik haklarına vurgu yaparak pozisyonunu net şekilde belli etmiştir. Savaşın başlangıcı öncesinde Suudi Arabistan ve Katar gibi Türkiye de ABD ve İran ile yoğun temaslar gerçekleştirmiş ve sürecin sıcak çatışmaya varmasını engellemeye çalışmıştır. Lakin bu diplomatik çabalar istenen sonucu vermemiştir. Türkiye ve Körfez ülkelerinin ABD'ye yönelik ikna çabaları istenen sonucu vermediği gibi İran'ın da bilhassa Türkiye'nin arabuluculuk çabalarına yönelik mesafeli davrandığını söylemek mümkündür.

Çatışmanın hızla bölgeselleşme eğilimine girmesi Körfez ülkelerinin hedef alınması ile başlarken bu hamle dünya enerji piyasalarında dalgalanmalara yol açmıştır. Bu durum hâlihazırda enflasyon ile mücadeleyi ana hedef hâline getiren Ankara için beklenmedik ve arzu edilmeyen bir gelişme olmuştur. Türkiye sınır bölgesinde alevlenen bir çatışmanın getireceği göç dalgası, terörist gruplara alan açılması, ekonomik kayıplar gibi muhtemel yan etkilerden ötürü alarm durumuna geçmiştir. Ancak Ankara'nın endişelerinin artışı ve kullandığı dilin değişmeye başlamasında en önemli tetikleyici, İran'dan -farklı günlerde- ateşlenen dört balistik füzenin² Türk hava sahasına girmesi ve NATO hava savunma sistemleri tarafından imha edilmesi olmuştur.

Türkiye'deki NATO üslerini -İncirlik (Adana) ve Kürecik (Malatya)- hedef aldığı düşünülen füzeler NATO kontrolünde hava savunma sistemleri

2 Dördüncü ve şimdilik son füze saldırısı bu yazın kaleme alındığı 30 Mart tarihinde gerçekleştirilmiştir.

ile havada imha edilmiş ve bu girişimlerde herhangi bir can ve mal kaybı yaşanmamıştır. Türk kamuoyu ve yetkililer bu süreçte yavaşça sertleşen bir tepkiselliğe sahipler. İlk füze hadisesinde daha itidalli bir dil kullanılırken söz konusu füzenin hedefinin Türkiye olup olmadığının belirsizliği, İran içinde emir komuta zincirine sızmış ABD ya da İsrail unsurlarının bu eylemde dahil olduğu gibi senaryolar Türk kamuoyunda dile getirilmiştir. Ancak ikinci füzeden sonra Türkiye daha sert bir dil kullanmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan mevkidaşı Pezeşkiyan'ı arayarak İran'dan atılan ve Türk hava sahasına giren füzeler konusunda İranlı yetkililerin uyarıldığını belirterek, "Türkiye'nin dostluğunu tehlikeye atacak yanlış ve provokatif adımlar atılmamalı" demiştir. Bu görüşme sırasında Pezeşkiyan Türkiye'yi hedef alan füzelerin İran'dan fırlatılmadığını öne sürmüştür. Cumhurbaşkanı Erdoğan ise X platformunda yaptığı paylaşımında "Samimi uyarılarımıza rağmen, Türkiye'nin dostluğunu tehlikeye atacak son derece yanlış ve provokatif adımlar atılmaya devam ediliyor." açıklamasıyla bu süreçte İran'ı sorumlu tuttuğunu daha net şekilde göstermiştir.

Cumhur İttifakı'nın ortağı MHP lideri Devlet Bahçeli ise "Bu tehlike saçan vakalarla ilgili İran İslâm Cumhuriyeti'nin yaptığı özür mahiyetindeki açıklamalar, egemenlik haklarımıza

gösterilen saygının telaffuz edilmesi elbette tarihî kıymettedir. Ancak 9 Mart 2026 tarihinde, İran'dan ateşlenip Türk hava sahasına giren yeni bir balistik mühimmatın yine NATO unsurlarınca etkisiz hâle getirilmesi, bazı mühimmat parçalarının da Gaziantep'te boş arazilere düşmesi kafamızı karıştırmaya başlamıştır. Her ülke aklını başına almalıdır. Türkiye, üzerinde kumar oynanacak bir ülke değildir. Taciz, tahrik veya tertip olup olmadığını netleştirecek ülke İran İslâm Cumhuriyeti'dir." açıklamasıyla İran'ın sadece beyan ile Türkiye'yi ikna edemeyeceğinin altını çizmiştir.

İran'ın yeni dinî lideri Mücteba Hamaney'in yayımlanan ilk mesajında "komşu ülkelerdeki Amerikan üslerinin" hedef alınmaya devam edileceği belirtilmiş ve bu mesajın yayınlanmasından kısa bir süre sonra Türkiye Millî Savunma Bakanlığı X hesabından "İncirlik Türk üssüdür!" şeklinde bir açıklama yaparak söylem bazında bir cevap vermiştir.³ Üs mahiyeti itibarıyla Körfez'de hedef alınan üslerden ayrışırken Türkiye'nin bu mesajla İran'a "egemenliğime saygı göster." mesajı verdiğini de görüyoruz.

3 İncirlik Askerî Üssü (Millî Savunma Bakanlığı tarafından kullanılan ifade budur), İran'ın Körfez'de hedef aldığı ABD üslerinden farklı olarak NATO şemsiyesi altında faaliyet gösteren bir askeri üs konumundadır. Üssün komutası ve mülkiyeti Türkiye'ye aittir.

Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan, Katar ve Pakistan'dan oluşacak bir blok ilerleyen dönemde Ortadoğu'da yeni bir güç merkezi oluşturarak hem ABD-İsrail cephesini hem de İran'ı dengelemeye çalışabilir.

Lakin İran tarafı bu mesaja kulak asmamış ve kısa bir süre sonra İncirlik'i hedef alan bir füze saldırısı daha yapmıştır. Her ne kadar İranlı yetkililer Türkiye ile diyaloglarında bu eylemleri üstlenmeseler de Türk tarafı failin İran olduğuna artık kani olmuştur. Dışişleri Bakanı Hakan Fidan AP'ye verdiği demecinde İranlıların beyanlarının aksine eldeki veriler ışığında füzelerin İran'dan ateşlendiğini bildiklerini ifade ederken “Provokasyona uğradığımızı ve uğrayacağımızı biliyorum ama amacımız bu savaşın dışında kalmak.” diyerek Türkiye'nin bu provokasyonlara silahla karşılık vermek istemediğinin altını çizmiştir.

İran'ın Türk hava sahasına yönelik tehditlerinin yanı sıra İran'ın karadan müdahaleye hedef olması ve devamında patlak verecek olası ayrılıkçı hareket girişimleri de Türk yetkililerin gündemindedir. Amerikan medyasında savaşın ilk haftasında dile getirilen “Kürt milisler üzerinden İran sahasında çatışmaya taraf olmak” senaryoları Ankara'nın net şekilde tepkisini çekmiştir. Hakan Fidan yaptığı açıklamada “İran'da iç savaş çıkarmayı ve etnik veya dinsel fay hatları üzerinden çatışmaları körüklemeyi hedefleyen her türlü plana sonuna kadar karşıyız. Yanlış bir adım atılmasına izin vermemiz mümkün değil.” diyerek keskin bir şekilde Türkiye'nin böyle bir senaryo ihtimalinde aksiyon alacağını göstermiştir. Mart ayının ortası itibarıyla ABD'nin İran'a asker çıkardığı ya da muhtelif ayrılıkçı milisleri desteklediği senaryoların ihtimalinin düşük olduğunu söyleyebiliriz. Yine de Türkiye nihai ateşkes gerçekleşmeden bölgede böyle bir ayrılıkçı çatışma girişiminin engellen-

mesine dair odaklanmış durumda olup bilhassa Iraklı Kürt siyasi unsurlar ile yoğun diplomatik temaslar gerçekleştirmektedir.

Türkiye'nin bir diğer endişesi de 1990'larda Irak'ta ve 2010'dan sonra Suriye'de olduğu gibi çatışma kaynaklı yeni bir göç dalgasıyla karşılaşma korkusudur. İran'ın devasa nüfusu ve Türkiye ile sınır komşusu olması yeni bir mülteci dalgası korkusuna yol açarken, olası bir iç çatışma durumunda Türkiye'nin İran sınırında bir tampon bölge kurabileceği iddiaları uluslararası medyada savaştan bir süre evvel dile getirilmiştir. Her ne kadar Türk yetkililer bu iddiaları yalanlasa da bu tarz haberlerin bazen bizzat resmî yetkililerce sızdırıldığını da göz önüne almak gerekmektedir. Asli amaç böyle bir tampon bölge olmasa dahi uluslararası medya aracılığı ile Türkiye'nin göç dalgasına karşı hassasiyet seviyesi gösterilmek istenmiş olabilir.

Son tahlilde Türkiye tüm provokasyonlara rağmen doğrudan çatışmaya taraf olmaktan imtina etmektedir. İran'ın Körfez'e yönelik saldırılarını da İsrail ve ABD'nin İran'a yönelik saldırılarını da istikrar bozucu hamleler gören Türkiye bir an önce ateşkes isteyen bir pozisyonudadır. Savaşın devamının yaratacağı ekonomik, askerî ve demografik potansiyel sorunlara ilaveten Ankara hem İran'ın çatışmayı bölgeselleştirmesini hem de İsrail'in arkasına ABD'yi alarak İran'ı vururken bir yandan da Lübnan'ı işgale hazırlanmasını bölgesel denklemde kendi nüfuz alanı ve güçler dengesi bağlamında ciddi tehditler olarak görmektedir. Her iki tehditkâr aktöre karşı orta ve uzun vadeli dengeleme siyasetine hız vermek için çatışmanın bir an önce nihayete ermesi Türkiye için elzemedir zira bu dengeleme siyasetinde bugün çatışma ortasında kalan Körfez ülkeleri önemli role sahip olacaktır. Son dönemde kamuya açık şekilde cereyan eden diplomatik temaslardan anlaşıldığı kadarıyla Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan, Katar ve Pakistan'dan oluşacak bir blok ilerleyen dönemde Ortadoğu'da yeni bir güç merkezi oluşturarak hem ABD-İsrail cephesini hem de İran'ı dengelemeye çalışabilir. Bu hedefte ne kadar başarılı olunacak onu zaman gösterecektir lakin bölgede tüm yaşananlar yeni bölgesel yakınlaşmaları zorunlu kılmaktadır.

DEVAM EDEN SAVAŞIN TEO-POLİTİĞİ ÜZERİNE

— MEHMET FURKAN ÖREN —

Yakın zamanda İsrail'in tetiğe basmasıyla başlayan İran ve ABD/İsrail savaşı pek çok analistin beklediği bir durumdu. Ancak burada dikkat çeken husus, savaşın İsrail'in yararına iken ABD'nin çıkarlarına hizmet etmeyen bir çerçevede gerçekleşmesidir. İsrail, teamülleri gereği kaostan beslenen bir karaktere sahiptir. Ancak savaşın ABD boyutu, içinde pek çok açmazı barındırmaktadır. Kimi analistler İran savaşını ABD'nin Hazar ve Orta Asya üzerinden Rusya'yı çevrelemesi şeklinde okurken, kimisi de petrol kaynaklarının kontrolü dolayısıyla Çin'in baskılanması hedefiyle karakterize etmektedir. Bu analizlere, İsrail mi ABD'yi yönetiyor/yönlendiriyor yoksa ABD' mi İsrail'i koçbaşı olarak kullanıyor tartışmaları da eşlik ediyor.

Ne var ki tartışmalarda dikkat çeken durum, savaşın genelde rasyonel denklemler üzerinden temellendirilmesidir. Doğrusu bu temellendirmelerin her biri dikkate değer argümanlar da sunmaktadır. Ancak İsrail ve ABD'deki uzantıları söz konusu olduğunda mantığın her şartta geçerli olacağı varsayımı bazı hususları anlatmakta yetersiz kalmaktadır. Nitekim pek çok analist, savaşın ABD'nin çıkarlarına uymayan taraflarının altını çizmektedir. Savaşın başlarından itibaren ortaya çıkan ekonomik maliyet, Trump'ın kazan-kazan profiliyle de örtüşmektedir. Hürmüz Boğazı'nın fiilen kapatılması, Körfez ülkelerindeki petrol musluklarının kapanması, İran'ın savaşta gösterdiği performans savaşı maliyetli hâle getirmektedir ve görünen o ki maliyetler katlanarak artacaktır.

O hâlde sormak gerekmez mi: Siyaseti, olguları bir çeşit al-ver dinamiği içerisinde okuyan ve gayet çıkarıcı bir profil çizen Trump, ABD'ye büyük bir fatura çıkaracak bu savaşa neden dahil oldu? Bu soru sadece yakın coğrafyamızın değil aynı zamanda ABD iç kamuoyunun da yoğun olarak sorduğu ve net bir cevap alınamayan bir çerçevede oluşturmaktadır. Kimileri bu durumu İsrail'in elindeki Epstein belgeleriyle ilişkilendirmektedir. Doğrusu ilgili belgeler ve kamuoyuna yansıyan kimi görüntüler, Trump etrafındaki kuşkuyu artıracak cinstendir. Olayın baş aktörü İsrail'in ise çıkarı söz konusu olduğunda her türlü şantaj, katliam, ahlak dışı faaliyet ve suikastı yapacağını hatırlatmaya gerek bile yoktur. Ancak Trump'ın temsil ettiği ABD müesses nizamının İsrail sevdası bu komplo teorilerinin ötesindeki birtakım durumlara işaret etmektedir. Bu durumun bir açıklaması, savaş devam ederken, Evanjelist papazların Trump'a dokunarak dua etmeleridir.¹

PROTESTANLAR VE YAHUDİLER

Yahudiliğin karakteristiğinde tarihsel açıdan bir çeşit muhalefet vardır. Nitekim Mısır'daki hikâye ezilen, hor görülen, periferide kalan ve iktidar alanı dışında kalan bir sosyal yapıyla tasvir edilir. Tarihsel açıdan İsrail'de kurulan geçici iktidar alanı özellikle Nebukatnezar süreciyle birlikte dağılmış ve Yahudiler bir çeşit

1 <https://www.ntv.com.tr/video/dunya/oval-ofiste-iliginc-anlar-trumpa-dokunup-dua-ettiler-1714707> (Erişim, 19.03.2026)

Beyaz Saray'da, Trump'ın etrafını saran Evanjelik din adamlarının Trump için dua töreni.

diaspora kültürü oluşturarak egemenlikleri altında yaşadıkları toplumsal yapılarda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu tarihsel serüvende Avrupa ile ilişkiler düşündürücüdür. Ortadoğu kökenli bir inanç olarak Yahudilerin Müslümanlar tarafından topluca katledildiği tarihsel olaylara rastlamak zorken, Avrupa'da inanç merkezli kıyımlarla ilgili yüzlerce örnek bulmak mümkündür. Şener Aktürk'ün yerinde tespitiyle Katolik merkezli teolojik okuma sürecinin en büyük mağduru İspanya'daki Müslümanlar olacaktır.² Haçlı Seferlerinin Katoliklik merkezli bir oluşum olduğunu da ayrıca vurgulamak gerekmektedir.

Benzer bir durum Yahudiler için de geçerlidir. Burada dikkate değer husus, Avrupa'da Katolikliğin bir ötekisi konumundaki Yahudiliğin, Protestanlığın ortaya çıkmasıyla birlikte kendisine bir çeşit "müttefik" bulmasıdır. Weber'in Protestanlıkla kapitalizm arasında bağ kurduğu çalışmasının Avrupa'daki zihniyet değişiminin önemli bir tezi olduğu biliniyor.³ Yahudiliğin Protestanlıkla ilişkisine bakıldığında ikisinin de Avrupa'da ortaya çıkan modernleşme sürecine teşne oldukları görülüyor. Nitekim Protestanlar da çeşitli boyutlarıyla Katoliklikle çatışmış ve savaşmıştır. Yahudilik ile Protestanlığın "müttefiklik" çerçevesinde zemin bulduğu yer ise hiç kuşkusuz İngiltere'dir. İngilizlerle İspanya arasında çekişmenin zemini Amerika kıtasındaki zenginlikler, İngilizlerin püriten Protestanlarla Siyonist Yahudileri bu kıtaya "ihracında" etkili olmuştur.

2 Şener Aktürk, "Clerics, Monarchs, and the Ethnoreligious Cleansing of Western Europe", *International Security* 48/4 (2024), 87-136.

3 Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*, çev. Zeynep Gürata, Ayraç Yayınları, Ankara, 2009.

Burada Protestanlıkla Yahudilik, bir çeşit Katolikliğin muhalefet aracı olarak ortaklaşırken, aynı zamanda İngiltere'nin yayılmacı politikalarının da yumuşak gücü olma niteliğini taşımaktadır. İngilizler, Yahudiliği sadece Amerika kıtasında değil sonraki süreçlerde Ortadoğu'ya da ihraç ederek İsrail'in kurulmasına da zemin hazırlamıştır. Bugün İspanya'nın İran savaşına mesafeli durması, İsrail'in politikalarını eleştirmesi bu tarihsel arka plan tahlil edilmeden anlaşılabilir. Protestanlığın muhafazakâr kanadını temsil eden ve özellikle ABD içerisindeki Cumhuriyetçi kanattaki etkin Protestan püritenlerin önemli ötekilerinden birisi de Müslümanlardır. Aslında Yahudilik tarihsel bakımdan Hıristiyanlıktan hazzetmez, ancak İslâm ötekiliği bağlamı ve "Tanrı'yı kıyamete zorlama" düşüncesi püriten Hıristiyanların da Siyonist hedeflere yönelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu duruma bazı ABD'li üst düzey yetkililer de işaret etmektedir.

SİYONİST ORTAKLIK

Hıristiyan Siyonizm'inde dikkat çeken unsurlardan birisi, bu düşünceyi savunanların Protestanlık mezhebini benimsemeleridir. Protestanlıkla Yahudilik arasındaki ilişki düşünüldüğünde ve tarihsel arka plan dikkate alındığında bu durum tesadüfi sayılmamalıdır. Siyonizm'e teşne püriten Protestanların karakterini ABD'nin eski başkanı Jimmy Carter şu şekilde özetlemektedir: "Bu inananlar, Kutsal Kitap'taki kehanetlerin gerçekleşmesi için 'kıyametin' gelişini hızlandırmak konusunda kişisel bir sorumlulukları olduğunu düşünüyorlar. Onların gündeminde, Ortadoğu'da İslâm'a karşı bir savaş (Irak) ve Yahudiler tarafından tüm kutsal toprakların ele geçirilmesi (Batı Şeria'nın işgali), tüm Hıristiyanların ve diğer gayrimüslimlerin tamamen sürülmesi yer alıyor."⁴

Modern siyasetin reel-politik durumu, mevcut siyasi denklemler ve manevralar düşünüldüğünde kimi olguları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bunun başlıca nedenlerinden biri savaşın arkasındaki inanç kaynaklı motivasyonun göz ardı edilmesidir. Günümüzde insan üzerinde inceleme yapan pek çok araştırma onun anlam dünyasına vurgu yapmaktadır. İn-

4 Akt. Clifford A. Kiracofe, *Dark Crusade: Christian Zionism and US Foreign Policy*, I. B. Tauris, London, 2009, s. 3.

sanoğlunun faaliyetlerinin arka planında paranın ve mantığın ötesinde duygular, anlamlar ve değerler de etkili olmuştur. Başta İsrail olmak üzere ABD siyasetinde Müslümanlarla mücadele etmeyi, savaşmayı ve mümkünse yok etmeyi dinî bir görev sayanların etkinlikleri görmezden gelinemeyecek düzeydedir. Ortadoğu'yu savaş alanına çevirerek 'Tanrı'yı kıyamete zorlama' düşüncesindeki insanlar es geçilerek ABD'nin politik manevralarını anlayamayız. Özellikle İsrail söz konusu olduğunda din ve mesihçi düşüncüyü paranteze alarak tahlil yapmak bütüncül bir resim sunmaz.⁵

Trump'a yapılan dua seansında, Tanrı'nın Trump'ı korumaya davet edilmesi, Cioran'ın "Bütün cinayetlerinin sorumluluğu tapma gücündedir. Bir Tanrı'yı yakışsızca seven kişi, başkalarını da onu sevmeye zorlar, buna razı olmazlarsa onları yok etmeye de hazırdır. Hiçbir hoşgörüsüzlük, ideolojik taviz vermezlik veya din yayıcılığı yoktur ki, şevkin hayvani temelini açığa vurmasın."⁶ sözünü hatırlatmaktadır. Medyaya yansıyan biçimiyle ABD Savaş Bakanı Pete Hegseth'in yaptığı çağrı, Trump ve ekibinin İran'ı ve halkını "şeytan" olarak kodladığını göstermektedir. Bu aynı zamanda ABD'nin İran'a yönelik askerî stratejisinin rasyonel bir savaştan ziyade "dinî bir sefere" dönüştüğü yönündeki analizleri doğrulamaktadır. Hegseth'in "Yüce Tanrı bu mücadelede askerlerimizi kutsamaya devam etsin. Amerikan halkına sesleniyorum. Lütfen ailenizle, okullarınızda, kiliselerinizde diz çökerek İsa Mesih adına her gün onlar için dua edin."⁷ ifadesi savaşa dönük rıza oluşturma ve meşrulaştırma anlamında dinin önemli bir araç/özne olduğunu göstermektedir. ABD askerleri arasında, başlatılan savaşı Tanrı'nın planı olarak kodlayanların bulunduğunu hatta Trump'ın İsa Mesih tarafından görevlendirildiğine inanan komutanların var olduğu şeklindeki iddialar⁸ savaşın arkasındaki teolojik motivasyonu aşikâr kılmaktadır.

5 <https://serbestiyet.com/gunun-yazilari/netanyahunun-kehanetleri-ve-mesihci-siyonizmin-tehlikeli-yukselisi-235072/> (Erişim, 20.03.2026).

6 E. M. Cioran, *Çürümenin Kitabı*, çev. Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s. 7.

7 <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/pentagon-para-ve-dua-istedi-askerlerimiz-icin-isa-mesih-ve-dua-edin-43132658> (Erişim, 21.03.2026)

8 <https://tr.euronews.com/2026/03/04/abdli-komutandan-askerlerine-trumpi-isa-mesih>

Ortadoğu'yu savaş alanına çevirerek 'Tanrı'yı kıyamete zorlama' düşüncesindeki insanlar es geçilerek ABD'nin politik manevralarını anlayamayız. Özellikle İsrail söz konusu olduğunda din ve mesihçi düşüncüyü paranteze alarak tahlil yapmak bütüncül bir resim sunmaz.

YENİ HAÇLI SEFERLERİ VE MÜSLÜMANLAR

Göğsüne Kudüs haçı dövmesi yaptıran, vücuduna "Tanrı böyle istedi!" ve "kâfir" ifadeleri kazıyan⁹ ABD Savaş Bakanı Hegseth'in yönelimleri basit bir heves olarak kodlanıp geçirilemez. Bu düşüncüyü benimseyenlerin ABD siyasetindeki belirleyici konumu açıktır.¹⁰ Müslümanları "kâfir" sayıp onların tümünü tamamen yok edilmesi gereken bireyler gören benzeri oluşumların tarihte gerçekleştirdikleri katliamlarla ilgili yüzlerce örnek bulunmaktadır.

Elbette dinî düşünceler kimi açılardan iktidarın sürdürülebilirliği cihetinden işlevsel yönler sahiptir. ABD'nin son zamanlardaki Hıristiyanlık vurgusu yapması birtakım siyasi amaçlar için dinin işlevsel yönlerini ve toplumsal meşruiyetini kullanmakla da ilgili olabilir. Ancak hangi amaçla olursa olsun savaşın dinî terminolojilerle gündeme gelmesi ve bu şekilde temellendirilmesi parçalı politikalar izleyen İslâm dünyasının üzerinde düşünmesi gereken bir realitedir. Doğrusu Batı, İslâm'ı daima bir "öteki" olarak kodlayagelmiştir.¹¹ Elbette ki Batı yekpare değildir. ABD ile Avrupa arasında nüans farklılıkları da bulunmaktadır. Ancak rekabet söz konusu olduğunda Batı kaynaklı oluşumlar şu ya da bu şekilde İslâm toplumu ile ilgili aksiyonlar almış-

gorevlendirdi-iran-savasi-tanrinin-plani (Erişim, 21.03.2026)

9 <https://www.tercuman.com/analiz/pete-hegseth%3Dtrumpin-savas-bakani-azili-bir-asirmi-2707> (Erişim, 21.03.2026)

10 Buna yönelik bir çalışma için bk. Kiracofe, *Dark Crusade: Christian Zionism and US Foreign Policy*; ayrıca H. Şule Albayrak, "ABD'de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi", *Darulfunun ilahiyat* 30/1 (2019).

11 Detay için bk. İbrahim Kalın, *İslâm ve Batı*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2015.

tır. Tarihteki Haçlı Seferleri bunun bir örneğidir. Bugün başka bir boyutuyla Avrupa merkezli olmasa da tarihsel bakımdan aralarında rekabet bulunan hatta birbirinden hazzetmeyen Siyonist Yahudilerle onların ortakları Siyonist Hıristiyanlar müştereklik sağlamış bulunmaktadır. Elbette hedefte İslâm vardır. Nitekim savaşın Beyaz Saray'daki köktenci Siyonist Hıristiyanlar tarafından yönetilmesinden gayet memnun olduğunu söylemekte zorlanmayacağımız Netanyahu Şiilikten sonra sıranın Sünnilere geleceğini vurgulamaktadır.

Ne var ki bu gerçeklik karşısında Müslümanların durumu ise içler acısı bir vaziyettir! İsrail ve ABD ile tek başına mücadele eden İran, bu içler acısı durumun oluşmasında önemli bir aktördür. Çünkü İran, 'yumuşak güç' adı altında Ortadoğu'daki pek çok ülkeye güçle perçinlediği mezhepçi eğilimi kendi hegemonyasını tahkim etmek için taşımıştır. Suriye olaylarındaki gibi kendi çıkarları için acımasız yöntemlere başvurmaktan çekinmemiştir. Hâlihazırda Körfez ülkelerinin İsrail'den ziyade İran'ı bir "tehdit" unsuru gördüğünü söylemek mümkündür. Nitekim bu ülkelerin etkin olduğu İslâm İş Birliği Teşkilatı'nın İran'ı kınaması ancak İsrail ve ABD'ye karşı tavır almaması bu durumun bir yansıması şeklinde okunabilir.¹² Bunun ana sebebi, kendisini her anlamda güçlü hisseden ve buna yönelik enstrümanlara sahip bir İran'ın üreteceği etkin boyutlarının kestirilememesidir.

İran'daki inanç doktrini de kaybolan mehdinin bir gün geleceğini vazeder. Bu tutum Hıristiyan merkezli mesihçi yaklaşımların Ortadoğulu versiyonu gibidir. Burada önemli olan, İran'ın da siyasi enstrümanlarını buna göre tasarlamasıdır. Onun bu duruşu parçalayıcı olmanın ötesinde bu devleti potansiyel bir tehlike hâline de getirmektedir. Elbette İsrail/ABD'nin İran'a yönelik saldırıları büsbütün haksızdır. Ancak İran'a yönelik emperyalist müdahale karşısında Ortadoğu'da müşterek bir tepkinin ortaya çıkmamasında İran'ın birtakım politikalarının tesirli olduğunun altı çizilmelidir. İran, savaşta Körfez ülkelerine yayararak bir çeşit "korku"

kültürüyle onları ABD'den uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Oysa bu korku tersi bir durum ortaya çıkarmaktadır. Özellikle Katar, Suudi Arabistan gibi ülkelerin ABD ile milyarlarca dolarlık savunma antlaşmaları imzalamaları onların büsbütün Amerikan etkisindeki devletler değil, daha ziyade gelecek tehditler karşısında kendilerini güvence altına almak istemeleriyle ilgilidir. Ne yazık ki İran hem geçmişteki mezhep politikaları hem de şimdiki saldırı stratejisiyle bu korkuyu ve güvensizliği derinleştirmiş bulunmaktadır. Savaş bitse bile Körfez ülkelerinin İran ile tekrar güven tazelemeleri on yıllar alacaktır. Ne hazindir ki bu gerçeklik Batı tarafından teolojik bir tehdit konumuna yerleştirilen İslâm coğrafyasının yakın zamanda iki yakasının bir araya gelmeyeceğinin somut bir göstergesidir.

Günün sonunda din hâlen siyasi parametreleri etkileme potansiyeli taşımaktadır. Elbette gündelik hayatın temel parametrelerinden biri konumundaki dinin anlamsal çerçeve oluşturmada önemli bir işlevi bulunmaktadır. Buradaki kritik nokta, dinin püriten yorumlarının gelişkin şiddet araçlarını elinde bulundurması ve bunları nasıl kullanacağına karar verebilmesidir. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın savaşın önemli aktörlerinden birinin, görevdeki bakanının vücuduna kâfir dövmesi yaptırması vahimdir. Her savaşın kendine göre bir rasyonalitesi vardır. Bu rasyonalite bir çeşit fren görevi de görmektedir.

Reel-politik açıdan savaş, birtakım hedeflerin siyasi yolların yetersiz kalması durumunda başvurulan bir araçtır. Diğer bir ifadeyle siyasetin yeni araçlarla sürdürülmesidir. Burada ötekini ortadan kaldırma hedefi değil, onu istenilen yere getirme durumu belirleyicidir. Oysa püriten motivasyon, ötekini ontolojik yönüyle ortadan kaldırmayla ilgilidir. Bu yüzden böylesi bir mantıkla yapılan bir organizasyonun savaş araçlarına sahip olması neresinden bakarsanız bakın tehlikeli bir durumdur. Açıkça söylemek gerekirse ABD/İsrail ve İran savaşı reel-politik boyutlarının yanı sıra bu tarz bir nitelik de taşımaktadır. ABD ve İsrail'de İran'ın "kâfir" bir yapı olarak ortadan kaldırılmasını isteyenler bulunmaktadır. Çıkarları için savaşan insanları bir araya getirmek mümkündür, oysa Tanrı için savaşanları durdurmanın yolu yoktur!

¹² <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/islam-isbirligi-teskilatindan-irana-kinama/508584> (Erişim, 23.03.2026)

TEŞHİSLERİ ÇOK KUVVETLİ BİR MÜTEFEKKİR: SEYYİD MUHAMMED NAKİB EL-ATTAS

GÜLŞEN ÖZER

Yerini kolay kolay kimsenin dolduramayacağı bir büyük kayıp daha verdi çağdaş İslâm düşüncesi. Malezya'da çeşitli disiplinlerde akademik başkanlık yapma onuruna layık görülen tek akademisyen olmanın yanında çok boyutlu entelektüel kişiliği ile dikkat çeken Seyyid Muhammed Nakib el-Attas dar-ı bekaya irtihal etti. Kavramsal ayrımlarıyla binbir müşkülâtın üstesinden gelmeyi sağlayan, çok sayıda talebesine ve dinleyicisine bildiklerini cömertçe sunan el-Attas'ı esaslı düşünceler peşinde olan herkes arayacak.

Ahlak ve fazilet sahibi merhum S. Muhammed Nakib el-Attas, modern zamanlarda Müslümanların karşılaştığı farklı türde meydan okumalara ilişkin tartışmalarda temel felsefi değerlendirmelerden çok yalınkat değerlendirme biçimlerinin hâkimiyet kazandığının ayırdındaydı. Mevcut olanın söylenmesiyle yetinmeyip, teşhis ve tedavi görevlerini de üstlenmeye çalışması bundandı. Tesir meydana getiren fikirlerinin dayandığı esasları, felsefi beyana dair yazan bir filozoftan yola çıkarak şöyle çerçeveleyebiliriz kanaatimce: “Kanıksadığımız için artık işitmez olduğumuz uğultunun içinde ortalığı kasıp kavuran hadiseyi ayırt etmek. Her gün gördüğümüz manzaranın içinde görülmeyi bekleyen şeyi dile getirmek. İçinde bulunduğumuz boz bulanık ânı birdenbire gün ışığına çıkarmak.” Hâliyle İslâm dünyasında, İslâmî eğitimin içeriğini, modern bilgi karşısında Müslümanların durumunu, İslâm Üniversitesi'nin tabiatının ne olması gerektiğini, İslâm metafiziği ve bilim felsefesini sistematik açıdan ele aldı. Ona göre modern seküler Batı medeniyetinin yol açtığı tüm problemlere bakılınca, ihtiyaç duyulanın yine aynı Batı kalıbının yeni bir şekli olmadığı çok açıktı. Tam tersine, sahih dinî fikir ve ideallerden köklerini alan bambaşka bir medeniyetin temelden yeniden

kurulması gerekmektedir. Bu yüzden de gerçek bilgi, akıl ve tecrübenin ötesinde vahiy ve metafizik hakikatle bağlantılı bir bütünlük içinde anlaşılmalıydı.

ENDONEZYA'DAN İNGİLTERE'YE UZANAN İZLERİ SÜRMEK

S. Muhammed Nakib el-Attas'ın, Türkiye'deki entelektüel silueti *İslâm ve Laisizm*, *İslâm, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi*, *İslâm Metafiziğine Prolegomena* kitaplarıyla fark edilebildi. Entelektüel dünyasının kavranma sürecine bu eserlerinin eşlik etmesinin onun fikirlerini daha ayrıntılı görmekte hayli işlevsel olacağı aşikâr. Peki, ne söyleyebiliriz? Yükte hafif pahada ağır *İslâm ve Laisizm* isimli eserini belki çoğunuz okumuşsunuzdur ve eminim çoğunuz benden iyi kavramışsınızdır bu kitabı. O yüzden bir el-Attas mütehasası gibi davranmak istemiyorum. Başka bir ifadeyle haddimi aşmaya niyetim yok. Ama yine de onun yazdıklarının anlaşılabilmesi için

bunların yeterli sayılmaması, hayatının ayrıntılarına bakılması gerektiğinin farkındayım. Hayatına bakınca o kadar çok bilmediğimiz yahut bildiğimizi sanıp da unuttuğumuz şeylerle karşılaşım ki anlatamam. Ayrıca itiraf etmeliyim ki el-Attas'ın hayatı birkaç işareten yola çıkılarak ortaya konulamayacak kadar zengin.

S. Muhammed Nakib el-Attas, 1931 yılında Endonezya'nın Bogor şehrinde, üç erkek kardeşin ortancası olarak dünyaya gelmiş. Soyunun Hz. Hüseyin'e dayandığını kendisiyle yapılan bir röportajdan sezmiştim yıllar önce. El-Attas'ın, baba tarafından dedesi Seyyid Abdullah bin Muhsin bin Muhammed el-Attas, etkisi Endonezya'dan Arabistan'a kadar hissedilmiş büyük bir mutasavvıftır. Annesi Endonezya Sundanese kraliyet ailesi mensubu olan el-Attas'ın babaannesi Rukiye Hanım ise aristokrat bir Türk'tür. Ailesi, eğitimi için el-Attas'ı küçükken, daha beş yaşındayken Malezya Johor'a göndermiş ki her fırsat bulduğunda heyecanla anlattığı nice hatırayı burada biriktirmiş kendisi. Babaannesi Rukiye Hanım, amcası ve teyzesinin yanında kalan el-Attas, Malezya'nın Japonya tarafından işgali sırasında eğitimini sürdürmek için Endonezya'ya geri dönmüş, el-Urvetü'l Vüska Medresesi'nde Arapça eğitim almış. Nice kişiyi cebinden çıkaracak Arapça bilgisi burada kıvamını bulmuş.

S. Muhammed Nakib el-Attas, İkinci Dünya Savaşı'nı müteakiben 1946'da Malezya'da önce Bukit Zehra'ya sonra da bir İngiliz okuluna devam eder. Burada hem sultanın kuzeni hem de Johor'un başbakanlığını yapan amcasının, Malay edebiyatı, el yazmaları ve tarihi üzerine olan çok geniş kütüphanesinden yararlanmayı başarmıştır. El-Attas, gençlik yıllarının çoğunu tarih, edebiyat ve din üzerine olan bu metinlerle diğer aile üyelerinin kütüphanelerinde bulunan İngilizce Batı klasikleriyle hemhâl olarak geçirdi. Bu kültür dolu atmosfer ve okumalar sayesinde el-Attas kendi Malaycasını ve yazılarını şekillendiren bir tarz ve kusursuz bir kelime dağarcığı kazandı. Bu el yazması metinlerle ilişkisi, onun hayatında kalıcı ve önemli izler bıraktı. Kendi hususi koleksiyonunda da Hollandalı şarkiyatçı Philipus Samuel van Ronkel'in kataloğu dâhil hiçbir katalogda bulunmayan bazı çok önemli Arapça ve Malayca el yazmaları mevcuttu. Diyeceğim, İslâm düşüncesi, kültürü, tarihi ve coğrafyasına dair birikimini tartışmak için böylesi detayların farkına varmak gerekmektedir.

Amcası Ungku Abdülaziz emekli olunca, diğer amcası Johor 7. başbakanı, Birleşik Malay Millî Organizasyonu'nun da kurucusu Dato Onn Jaafar (Cafer) ile yaşadı. Amcası onun sanatsal becerisini fark ederek kendisinden Birleşik Malay Millî Organizasyonu'nun resmî bayrağını tasarlamasını istedi. Bunu ondan isterken bayrağın güç, Malay krallığı ve İslâm dini öğelerini barındırması gerektiğini bilhassa vurguladı. Zengin bir tarih ve mazi şuuru, din ve vatan sevgisi ile yüklü olarak elde edeceği muvaffakiyetlerin habercisiydi sanki bu talep. Liseden mezun olunca Malay Harp Okulu'na kaydolun el-Attas, zaman ilerleyince İngiltere'nin Malay Yüksek Komiseri General Sir Gerald Templar tarafından seçilerek askerî tedrisat gayesiyle İngiltere'ye gönderildi. Önce Eaton Hall'e, ardından Kraliyet Askerî Akademisi'ne devam etti. Burada İngiliz toplumunun nüfuzlu kesiminin dünyasını enine boyuna kavradı.

GENİŞLEYEN ENTELEKTÜEL DOSTLUK HALKASI, ASKERİ EĞİTİM VE ÜNİVERSİTE

Teşhis koyma işine talip olan S. Muhammed Nakib el-Attas'ın, varlığın veya insanın ne olduğunu ortaya koymakla uğraştığı zamanlardır bu dönem. Dolambaçlı ve çetrefil hayatında tasavvufi ciddiyetle yönelmesi, İngiltere'de Kraliyet Askerî Akademisi'nin kütüphanesinde bulunduğu Molla Câmî'nin eserleriyle tesadüfen karşılaşmasıyla gerçekleşir. Daha tutkulu ve daha ele geçmez bir görevi vardır artık. Göstergeleri tespit etmeyi, yorumlamayı daha marifetli bir biçimde yapmayı öğrenen el-Attas, burayı bitirince ülkesine döndü, Malay Kraliyet Alayı'nda subaylık yaparken Malay ormanlarındaki haydutlara karşı yapılan operasyonlarda bilfiil görev aldı. Ancak öğrenme tutkusu sebebiyle 1957'de ordudan ayrıldı. Singapur Malay Üniversitesi'nde öğrenim gördü bir müddet. Ancak aldığı askerî eğitimin özellikle düzen, disiplin ve sadakat gibi İslâmî unsurlar bakımından akademisyen ve yönetici olarak görüşlerini ve yöntemlerini derinden etkilediği kaydedilmelidir. Üniversitede okurken iki kitap kaleme aldı. Bunlardan biri 1963'te Malezya Sosyolojik Araştırma Enstitüsü tarafından basılan ve klasiğe dönüşen *Malaylar Arasında Anlaşıldığı ve Yaşandığı Şekliyle Sufizmin Bazı Yönleri* isimli eseridir. Malay-Endonezya takımdalarının Müslümanlaşması üzerine orijinal bir teori geliştiren el-Attas, Güney Asya'daki İslâm tarihinin yeniden yorumlanması için genel bir

S. Muhammed Nakib el-Attas, 8 Mart 2026 tarihinde vefat etti. İslâm düşüncesinin çağdaş dönemde yeniden yorumlanması ve ihyası konusunda önemli katkılar sunan merhum el-Attas'ın özellikle bilginin mahiyeti, eğitimin İslâmî temelleri ve medeniyet tasavvuru üzerine ortaya koyduğu eserleri, yalnızca kendi ülkesinde değil bütün İslâm dünyasında ilim çevrelerine ilham kaynağı oldu.

farkındalık oluşturdu. Yeterince ele alınmamış bir dönemi aydınlatan el-Attas, bu kitabı için tüm ülkeyi dolaşarak bütün önemli mutasavvıflarla görüşmüş, onların usulleri hakkında bilgi almış ve uygulamalarını gözlemlemiştir. Eserin görüldüğü ilgiden dolayı Kanada hükûmeti 1959'da el-Attas'ı, örneği görülmemiş bir şekilde üç yıl üst üste Kanada Konsey Bursu ile ödüllendirir. Ama biz tüm bunlara rağmen Güney Asya'ya dair çok geniş bir kültürü, bilgisi olan bir ülke değiliz. Konuyla ilgili yayınlardan da belli bu...

S. Muhammed Nakib el-Attas, Kanada'nın kalburüstü yükseköğretim kurumlarından Montreal McGill Üniversitesi'nde İslâmî Çalışmalar Enstitüsü'nde öğrenimine devam etti. Burada Sir Hamilton Gibb, Fazlur Rahman, Toshihiko Izutsu, Seyyid Hüseyin Nasr gibi hatırı sayılır entelektüel akademisyenlerle tanıştı. 1961 yılında Washington'da Latife Hanım'la evlenen el-Attas'ın bu evliliğinden 4 çocuğu dünyaya geldi. El-Attas, 'Raniri ve 17. Yüzyılda Aç'e de Vücûdiyye Hareketi' konulu teziyle 1962 yılında McGill Üniversitesi'ne bağlı İslâmî Araştırmalar Enstitüsü'nden yüksek lisans derecesi aldı. Bir yıl sonra Cambridge'den ve İngiliz Akademisi'nden profesörler ve Kraliyet Asya Topluluğu Başkanı gibi mümtaz akademisyenlerin de cesaretlendirmesiyle doktora çalışmalarını Londra Üniversitesi Şarkiyat ve Afrika Çalışmaları Okulu'na taşıdı. Orada şarkiyatçı Arthur John Arberry ve Martin Lings ile çalıştı. El-Attas henüz McGill ve Londra'da geçirdiği öğrenim yıllarında bile, İslâm'ın yanlış sunumuna karşı onun hakiki mesajını yaymak için büyük gayret sarf etti.

S. Muhammed Nakib el-Attas, bilgili ve dirayetli doktora tezini erken dönem Malay sufilerinden Hamza Fansuri'nin tasavvuf anlayışı üzerine yazdı. 1965'te Londra Üniversitesi'nden felsefe doktoru olarak döndüğünde bu unvana sahip birkaç Malezyalıdan biriydi. Malay Üniversitesi Edebiyat Bölümü başkanlığına getirildi. 1968-70 seneleri arasında aynı üniversitenin Sanat Fakültesi bölüm başkanlığı görevini üstlendi. Bu

yıllar arasında fakültenin akademik yapısında birtakım yenilikler yaptı. Ayrıca diğer hocalardan gelen tüm itirazlara rağmen fakültede eğitim dilinin Malaycaya dönüşmesi onun girişimiyle gerçekleşmiştir. El-Attas, eğitim dilinin İngilizce yerine Malayca olması konusunda çalışan ve 1970'te kurulan Malezya Millî Üniversitesi'nin de kurucularından biriydi. Üniversitenin felsefi temelini oluşturulması, Bilim ve İslâmî Etütler fakültelerinin kurulması da onun sayesinde gerçekleşmiştir. Malay dili, edebiyatı ve kültürünün çalışılması için yeni metotlar önerir ki bunların arasında İslâm'ın rolü ve etkisi ile diğer bölgesel ve millî dillerle gerçek ilişkisinin esaslıca çalışılması gösterilebilir. El-Attas, 1973'te planlarını gerçekleştirmek üzere bu yeni üniversitede Malay Dili Edebiyatı ve Kültürü Enstitüsü'nü hayata geçirdi. Bunun yanında el-Attas, çok dinli ancak çoğunluğu İslâm'ı benimseyen aynı zamanda ciddi sosyoekonomik dönüşüm sürecindeki ülkesindeki yükseköğretim kurumlarıyla sürekli mücadele etti.

DÜŞÜNCELERİ VE BİLİNMEYEN YÖNLERİ

S. Muhammed Nakib el-Attas'ın ilahiyat, felsefe ve metafizik, tarih ve edebiyat gibi birçok akademik alanda uzmanlığı vardı. İslâm düşüncesinin ve medeniyetinin çeşitli yönleri üzerine, özellikle tasavvuf, kozmoloji, metafizik, felsefe ve Malay dili ve edebiyatı konularında yazdığı önemli eserleri çeşitli dillere tercüme edildi. El-Attas'a karşılaştırmalı felsefe alanında yaptığı olağanüstü katkılar dolayısıyla, 1975'te Seyyid Hüseyin Nasr'ın Farah Pehlevi'nin talimatıyla kurduğu, Henri Corbin, Toshihiko Izutsu gibi önemli entelektüel akademisyenlerin de aralarında bulunduğu İmparatorluk İran Felsefe Akademisi üyeliği verildi. Sonraki yıllarda Suriye'de UNESCO'nun tertiplelediği İslâm Tarihi Uzmanları Toplantı'sını yönetti. Çoğumuz bilmez ama Türkiye Diyanet Vakfı'nın yayımladığı *İslâm Ansiklopedisi*'nin 11'inci cildindeki "Endonezya" maddesinin

Seyyid Muhammed Nakib el-Attas'ın hat çalışmalarından birkaç örnek.

İslâmî dönem tarihini kaleme aldı. Ayrıca Mekte'eki Birinci İslâmî Eğitim Konferansı'nda komite başkanlığı yaptı.

S. Muhammed Nakib el-Attas'ın, eğitimin mahiyetiyle alakalı gerek yönetici gerekse akademik ilişkisi gayet mühimdir. Tam bu noktada onun uğraştığı eğitimin ne ifade ettiğini anlamak gerekir. Edep kavramını eğitim teorisinin merkezine yerleştiren düşünürü göre, İslâm eğitiminin amacı sadece bilgi aktarmak değil, insanın "edep sahibi iyi insan" olarak yetişmesini sağlamaktır, bu yüzden eğitim, bilgi ile ahlaki terbiyenin birleştiği bir süreçti. İnsanın olgunlaşmasında zihni ve ruhi terbiyenin şart olduğunda ısrar edenlerin "Bir insanı dört başı mamur, istikrarlı ve kıvamlı hâle getirmek için ona zihni terbiye kadar ruhi terbiye ve disiplini de vermek şart" demeleri sebepsiz değildir. Böylece o bir bakıma felsefenin rolünün gizleneni ortaya çıkarmak değil, aksine, gözle görülürü görünür kılmak, yani bu kadar yakın, bu kadar dolaysız, bizimle bu kadar yakından ilişkili olan, bu yüzden farkına varmadığımız şeyi görünür kılmak olduğunu hatırlattı.

Düşüncesi esas olarak İslâmî dünya görüşünün epistemolojik temellerini yeniden inşa etme çabası etrafında şekillenen S. Muhammed Nakib el-Attas, 1987'de, İslâmî bir düşünce ve bilim geleneğinin ihyası amacıyla Uluslararası İslâm Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü'nü kurdu ve uzun yıllar başkanlığını üstlendi. Burası İslâm düşüncesi ve medeniyeti üzerine ileri düzey çalışmaların yapıldığı bir kurumdu. Modern bilginin seküler varsayımlarından arındırılarak İslâm'ın ontolojik ve ahlaki çerçevesi içinde yeniden yorumlanmasını savunması bu kurumla beraber daha da görünür duruma geldi. Ş. Teoman Duralı, Alparslan Açıkgenc, Mustafa Şentop,

Mahmut Erol Kılıç, İbrahim Kalın başta olmak üzere pek çok Türk akademisyenle tanışmasının yolu da bu kurumla açılmıştır denilebilir.

Elini neye atsa marifetle yapan S. Muhammed Nakib el-Attas aynı zamanda işleri 1954'te Amsterdam Tropen Müzesi'nde sergilenmiş başarılı bir hattattı. İslâm sanatı ve mimarisi üzerine de düşünmüştü. Pek bilinmez ama Malezya Kuala Lumpur'daki geleneksel ve kozmopolit bir karakterde ve İslâmî bir tarzda inşa edilen Uluslararası İslâm Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü binasının Gazali konferans salonunun ve camiinin planı, tasarımı, mobilya ve iç dekorasyonu hatta peyzajı kendisine aittir. Malezyalı olsun olmasın birçok akademisyen ve ziyaretçi Uluslararası İslâm Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü'nün derin ve manalı havasını el-Attas'ın ne kadar başarıyla yansıttığını dile getirmişlerdir. Pakistanlı tanınmış mimar Gülzar Haydar kendisi için "el-Attas kelimeler ve cümlelerle ne kadar etkili konuşuyorsa çizgiler ve şekillerle de aynı etkide düşünebiliyor. Gerçekte hissettiğim, yapı sanki ilahi güzellik ve haşmetle beraber ilmi de almaya hazır bir şekilde eğilerek kendini hazırlamış." demiştir. Söylendiğine göre Seyyid Hüseyin Nasr 1993'te burayı ziyaretinden sonra Amerika'ya dönünce Ağa Han'a enstitüyü fevkalade bulduğunu, İslâm mimarisi açısından kesinlikle son yıllarda yapılmış en başarılı bina olduğunu yazmış. Belki el-Attas'ın felsefi beyan tarzını bütünlüklü analiz etmek isteyenler onun bu tarafları üzerinde de detaylıca düşünmelidirler.

MARİFETİN İLTİFAT GÖRMESİ

Entelektüel akademik dünyanın olmazsa olmazlarından biri iltifattır. Aslında bu marifetin iltifata tâbi olmasıyla alakalıdır. Kimi devletler yumuşak gücün değerinin şuuruna vardıkları için iltifat bahşetmekte oldukça cömerttir. Nitekim

1979'da Pakistan Başkanı General Muhammed Ziyâü'l-Hak, S. Muhammed Nakib el-Attas'a İkbâl 100. Yıl Anma Madalyası takdim etti. Ürdün Kralı Hüseyin 1994'te Ürdün Kraliyet Akademisi üyesi yaptı. Bunu 1995'te Sudan Hartum Üniversitesi fahri sanat doktorası unvanı izledi. El-Attas 2000'de İslâm medeniyeti alanında yaptığı mükemmel katkılardan dolayı İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) ödülüne layık görüldü. 2001'de Rus Bilim Akademisi ve İran hükümeti tarafından kendisine özel ödüller takdim edildi. Nasıl olduysa Türk Kadınları Kültür Derneği her yıl verdiği Dost İslâm'a Hizmet Ödülleri'ni 2018'de el-Attas'a verdi.

İslâm ülkelerinin yanında Avrupa, Amerika, Japonya ve Uzakdoğu'da yüzlerce akademik toplantıya katılan S. Muhammed Nakib el-Attas, 1990'lardan itibaren Türkiye'de düzenlenen kimi etkinliklerde de düşüncelerini dinleyicilerle paylaştı. Gittikçe sanki entelektüel dünyamızın bir parçası olmaya başladı. Hareket noktası ihlas ve iman olan müçtehit ruhlu el-Attas'ın böylesi etkinliklere davet edilmesi temel fikir ve tezleri itibarıyla yaratıcı sentezlere ulaşabilmesiydi. Kendisiyle sohbet edenin, yanından ayrıldığında mutlaka ufku genişlemiş, gönlü ferahlamış, kafası parlak fikirlerle dolacağı aşikârdır. Denemek isteyenler birkaç videosunu izleyebilirler. Onun fikrî teşhisleri nihai tahlilde "duyularla fark edilebilir, işitilebilir, görülebilir olanın ötesine geçen ve metnin altındaki anlamı, bedendeki hastalığı nihayet gün yüzüne çıkaran derinlemesine bir bakış; keskin bir duyuş ve daha zinde duyular"dan oluşur. El-Attas, İslâm düşüncesi ve özellikle yükseköğretim konularında ileri sürdüğü tezlerle gerçek bir entelektüeldir. Bunun birkaç açılımı sadedinde modern ve seküler olan üstündeki örtüyü kaldırması, mevcut ancak geri çekilmiş gibi görünen hakikate geri dönmesi, alışıldık olanın yıpranmışlığı içinden hakiki olanı bulup çıkarması, birikmiş bütün unutuşu zıt yönde katetmesi anılabilir. Müslümanları rahatsız eden karmaşık problemlerin altında yatan temel sebepler ve onların gerçek çözümleri konusundaki anlayışı her zaman takdirle anılmıştır. Onun çıkarımına göre modern Batı düşüncesinin temel sorunu, bilginin nihai hakikat ve metafizik amaçtan koparılmasıydı, bu sebeple bilgi yalnızca araçsal veya maddi bir hedefe indirgenmiş, böylece insanın hakikatle ilişkisi zayıflamıştı. Belki çoğu meselede onunla hemfikir olmadığını tahmin etmekte güçlük çekmeyeceğimiz Fazlur Rahman'ın el-Attas'ı "bir dahi" olarak tanımla-

ması da bundandır. Elbette tüm bunları nostalji methiyesi yapmak için yazmadım. El-Attas böyle çok boyutlu bir entelektüeldi işte. Onun gibileri de kolay yetişmez. Ama neler kaybettiğimizi bilirsek, belki bundan sonra onların yazdıklarıyla münasebetimizi daha sıkı tutabiliriz.

Olağanüstü bir "sosyal sorumluluk" duygusu vardı S. Muhammed Nakib el-Attas'ın. Onun karakteristik özellikleri ya da hayat düsturu şöyle özetlenebilir: Eliyle, diliyle, hissiyle, fikriyle etrafını nurlandırmak; iyilik, doğruluk ve güzelliğin canlı bir numunesi olmak. İlerlemiş yaşına rağmen üniversitelerde dersler ve konferanslar yoluyla birikimini genç nesillere aktarmayı sürdürmesi hatırlanabilir. Gaziantep İslâm Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'nin 22-24 Ekim 2025 tarihleri arasında "İslâm Dünyası Nereye? -Güçlü Bir Gelecek için Perspektif-" temalı Gaziantep Forum II'ye uzaktan bağlanarak katılması da... Onun Gaziantep Forum programının ilkinde de katıldığını gecikerek öğrenince ne kadar üzül-düğümü anlatamam. 8 Mart 2026'da vefat eden el-Attas, Kuala Lumpur'daki Mescid-i Takva'da bir gün sonra kılınan cenaze namazını müteakiben Kiara Müslüman Mezarlığı'na defnedildi. Ekseriyetle, İslâm metafiziği, sekülerizm, bilginin İslâmleştirilmesi gibi önemli konulardaki tezleriyle tanınan el-Attas'ın İslâm kültürü, felsefe, din ve eğitim alanlarında yirmiden fazla kitabı ve çok sayıda makalesi yayımlanmıştır. Şimdiye kadar Türkçeye sadece üç kitabının ve birkaç metninin çevrilmesi kültür hayatımızın sınırlarının sanıldığı kadar geniş olmadığını göstermektedir. Düşünce evreninde mümkün olan azami miktarda yankıyı uyandırabilecek metinlerinin çevirisinin devam etmesini diliyorum. Ancak bu gerçekleştiği takdirde el-Attas'ın çağdaşı "bilgilerin, kurumların, pratiklerin, varoluş şartlarının toplamı; kültürel biçimler içinde, ister mevcut olsun isterse geçmiş; ister yeni olsun isterse eski, ancak her hâlükârda onun beyan tarzına ilham verecek kadar canlı olanlar; onunla aynı havayı soluyan ve aynı takvimin parçası olan her şeye dair tekil tecrübesi, ne kadar dolaylı biçimde ve uzaktan da olsa şekillendiren genel ufuk; onun dilini, içinde yaşadığı toplumu, bilgilerinin, arzularını yöneten ve böylece onun düşüncesini, o daha düşünmeye başlamadan belirleyebilecek olan, bilfiil yürürlükteki sistemler ağı" tam anlamıyla kavranabilir. Bu vesileyle, merhuma Cenâb-ı Hak'tan rahmet, mağfiret ve âli dereceler niyaz ediyorum.

SAMIHA AYVERDİ'NİN POZİTİVİST SPİRİTÜALİZMLE MÜCADELESİ

KÂMİL YEŞİL

Batı'nın Rönesans, Reform, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi ile yaşadığı dönüşüm, kendisi dışındaki dünyaya kesin hakikatler olarak taşındı. Hâl böyle olunca bilim adamları ve filozoflar yeni dinin peygamberleri gibi görürken felsefe, din ve bilimi birleştiren üst değer hâline geldi. Bütün bunlar Tanzimat dönemi devlet adamlarının, gazeteci, yazar ve şairlerin, mütercimlerin, Batı'ya tahsile giden talebelerin, seyyahların, sefirlerin gözleri önünde cereyan etti. Osmanlı'da tercümeler yoluyla başlayan bu 'aydınlanma', İstanbul'da kiliselerde görev yapan papazlar, Galata ve çevresinde oturan levantenler, konaklara gelerek çocuklara Batı dili ve bilimi öğreten mürebbiyeler vasıtasıyla yayıldı.

Osmanlı aydınlarını etkileyen birbirinden farklı Batılı düşünür ve edipleri birbirine bağlayan ortak vasıflar vardı. Edebiyatçılar realist-natüralist, filozof ve mütefekkirler ise rasyonalist, pozitivist, materyalist bir çizgideydi. Bu dönemde doğa bilimlerine dair yayımlanan kitap ve makalelerin ortak tarafıysa hissiliğe ve hayalciliğe karşı çıkması, buna mukabil akılcı, materyalist ve pozitivist bir dünya görüşünü aksettirmesiydi. Bunların zamanın gençleri ve özellikle tıbbiye öğrencileri üzerinde materyalist ve ateist tesirler meydana getirdiği bilinmektedir. Osmanlı aydınının Batı karşısında içine düştüğü ferdi kriz ise daha çok edebiyat yoluyla kitlelere taşındı.

Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarına; 1923 ile 1950 arasına intikal edildiğinde ise karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır: Üniversite, liseler, kız enstitüleri, halkevleri, köy enstitüleri, ilkokula varıncaya kadar bütün eğitim kurum ve kademelerinde, basında devlet politikası hâline getirilen materyalist, pozitivist

anlayışa açıktan, bilim adına değil; sanat, şiir vasıtasıyla bir karşı koyma görülür. Hiç şüphesiz bu akımın öncüsü yine Batı'dan seçilirdi. Böylece devletin muktedirlerinin hüsnüne uğranmazdı, çünkü ileri sürülen anlayışın merkezi yine Avrupa'dır. Şiir sanatı üzerinden gelen bu karşı atak Henri Bergson'un sezgicilik felsefesidir. Sanat çevresinde, şairler arasında, yani dar bir muhitte cereyan ettiği için resmiyet bu anlayışa göz yummuştur.

Materyalizmin, pozitivistin ve tercümeler; tıp, mühendislik alanlarında okumuş yazmışlar başta olmak üzere sosyete, devlet erkânına ve üniversite çevresine ateizm şeklinde tesir etti. Bazı kişiler Batı'daki ruhçuluk, Hint düşünce-sindeki reenkarnasyon gibi akımlara kapılarak inkâr ile inanç arasında kaldı. Osmanlı'nın son dönemlerinde kişilerle sınırlı kalan bu kriz ve arayışlar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir akıma dönüştü.

Aralarında Enis Behiç Koryürek, Çerkeş Hasan, Garbis Fikri, Dr. Bedri Ruhselman gibi bir kısım aydınlar, Samiha Ayverdi'nin *Batmayan Gün* (1939), *Mabette Bir Gece* (1940), *Ateş Ağacı* (1941), *Yaşayan Ölü* (1942), *İnsan ve Şeytan* (1942), *Son Menzil* (1943), *Yolcu Nereye Gidiyorsun* (1944) gibi romanlarından birini veya birkaçını okuduktan sonra kelimenin tam anlamıyla çarpıldılar. Çünkü bu romanlarda, insan kendisiyle hesaplaşıyor, şeytan, melek, ölüm, diriliş gibi kavramlar etrafında bir arayışa giriyor. Ruhun bilinmeyen yönleri, nefsin hileleri, zaafı yaşanan hayattan seçilen karakterler üzerinden anlatılıyor. Karakterlerin çoğu yüksek tahsil yapmış, ekonomik durumu yerinde fakat manevi huzuru bulunmayan kişilerdir. Hırs, öfke, şehvet, doyumsuzluk arasında kalmışlardır. Felsefeden, musikiden, resimden,

bilimden haberdardırlar. Başka bir ifadeyle bu nesil Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş neslidir. Batı düşüncesi ve hayatı onlara huzur getirmemektedir.

SAMİHA AYVERDİ'NİN FARKLILIĞI

Samiha Ayverdi, bu romanlarda ruh bunalımlarını, arayışları, yaşayan nesiller üzerinden anlatırken araya *Mesnevi*'den, İbn Arabi'den, Kenan Rifai'nin sohbetlerinden topladığı hikmetleri sayfaların arasında isim vermeden esansın odaya yayılması gibi yerleştirir. Bu pasajlar eserle öyle bir kaynaşır ki işin farkında olanlar bu bilginin kaynağını öğrenmek isterler. Çünkü okudukları nihayetinde bir romandır. Romanı varsa gerçeği de vardır, diyerek Ayverdi'ye ulaşmak isterler ve ulaşırlar. Ayverdi bu romanları yazdığında 30'lu yaşlarda, genç, alımlı ve cazibeli biridir. Buğulu, hülyalı, başka yerlerden gelen bir nazarı vardır. Romanlardaki dili, döneme göre izleri silinmek istenen, Arapça, Farsça ayrımı yapmadan, Türkçenin malı olmuş, Türkçenin sesini bütün inceliği ile duyuran bir İstanbul Türkçesidir. Romanla hayatı mezceden bir dil ile o zamana tadar Türk romanından, tercümelemlerden okur olarak haberdar olan yazar, şair ve münevver kesim bu eserlerdeki özgünlüğü hemen fark ederler. Bu yazar kimdir, beslenme kaynakları nelerdir, aynı kavramları (ruh) kullansalar da bu farklılığın sebebi nedir, gibi birçok soru ile huzuruna gelirler. Ona takıldıkları soruları yöneltirler. Ruhun hakikati nedir? Dinin, İslâm'ın bahsettiği ruh ile ispritizmanın ruh dediği, aynı şey midir? Din niye vardır? Kader nedir? Bu ve benzeri sorulara muhatap olan Ayverdi, bir mürşit, bir 'şeyh', bir 'âlim' kimliği ile görülmektedir.

Gelemeyen kişilerin düşünceleri ve faaliyetleri hakkında ziyaretçiler vasıtasıyla bilgi sahibidir Samiha Ayverdi. Gelenlerin en çok merak ettiği husus, Ayverdi'nin bir şeyhe bağlı olup olmadığıdır. Necip Fazıl dâhil her gelen bu soruyu sorar ve aldıkları cevap şudur: "Evet var ama söylemem. O sır bana kalsın." şeklinde olur. Ayverdi böyle bir cevap vermekte mazurdur. Çünkü öncelikle şeyhi Kenan Rifai'den bir izin almamıştır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının üstünden 15 yıl geçse de "hassas çevreler" "şeyh, tarikat, tasavvuf, mürit, mürşit" olgusunu duymaya hazır değildir. Basında hâlâ

din ve dine dair kişi, olay, kurum ve değerler müspet ifadelerle geçmediği gibi suç, ceza, mahkeme kavramlarıyla birlikte anılmaktadır. Gelen kişilerin bir haber taşıyıcı, bir sivil polis olup olmadığı bile kesin değildir. Necip Fazıl'a söylese onun ketum kalacağı meçhuldür. Serde gazetecilik olduğu için kaleminde ve kelamından mutlaka sızacaktır. Dolayısıyla Ayverdi'nin şeyhini koruması gayet doğaldır.

Samiha Ayverdi'yi ziyaret edenler ya onun kitaplarını okudukları ya da çerçevesinde ondan bahsedilmesi üzerine merak ettikleri için gelenlerdir. Konu tabii olarak eserler ve eserlerinde ele aldığı ruh, din, diriliş, kader, o günlerde meşhur olan ispritizma, bu akıma dair meselelerdir. Dr. Bedri Ruhselman, Ömer Fevzi Mardin, Çerkeş Hasan, Garbis Fikri, Enis Behiç Koryürek, Mehmet Ali Ayni, Burhan Toprak vs.

Bazıları kendi görüşlerini test etmek için konuşurken bazıları öğrenmek için sorular sormaktadır. Dr. Bedri Ruhselman tarafından savunulan ispritizmanın beraberinde getirdiği soru(n)lar o kadar çoktur ki Samiha Ayverdi'yi bu sorulara tevhit ve sahih tasavvuf anlayışı ile bir irşat vazifesi yapmaktadır. Bedri Ruhselman Allah'a inanan fakat Allah'ın resûlüne inanmayan biridir. Peygamberleri 'medyum' kategorisinde görmektedir. Bazı kanaatlerini onaylatmak istemiş fakat Ayverdi, tevhide aykırı bulduğu bu fikirleri reddetmiştir.

Cumhuriyet'in pozitivist, materyalist, ruh göçü, ruh çağırma, isprizma gibi sapkın akımlarının önüne sahil tasavvufi anlayışı roman formatı içinde ve de hayat tarzı ile ortaya koyan Samiha Ayverdi tekrar okunmayı hak ediyor.

“Yakın zamana kadar şiddetli bir materyalist idim. Fakat Bedri Bey'in kitabını okuyunca ölümden sonra da hayatın devam edeceğine dair yazdıkları bende ruhun ölümsüzlüğüne dair bir kanaat uyandırdı. Peygambere muhakkak inanmak lazım mıdır?”¹ diye soran Çerkeş Hasan da cevabını bulur bu sohbetlerde; başlangıçta isprizmanın cazibesine kapılıp bu vesileyle İslâm'a ulaşan Enis Behiç de.

EDEBİYATIN İMKÂNLARI VE ÖTESİ

Samiha Ayverdi'yi bu ortama taşıyan vasıtanın edebiyat olduğunu tekrar hatırlamalıyız. Enis Behiç Koryürek de *Yaşayan Ölü* romanını okuduktan sonra Ayverdi ile irtibata geçer. Katıldığı isprizma seanslarında çağrılan ruhun söylediği, *Vâridât-ı Süleyman* adıyla basılan şiirler bazı kişiler tarafından olağanüstü bir hadise, bazılarıncı da şarlatanlık şeklinde nitelendirilmiştir.

Samiha Ayverdi'yi ziyaret edenler içinde, onun yazdıklarını “düşünce”den ibaret görüp; bazı felsefi eserler okunursa aynı seviyede konuşabileceğini sananlar da var. Onlara göre Ayverdi, okudukları üzerinde düşünerek böyle neticelere ulaşmıştır. Öyleyse biz de ruh, nefis, şeytan üzerine okursak bir fikri düzey yakalamış oluruz, kanaatinde olan bazılarının düşündüklerini yazıya geçirdiğini, Ayverdi'ye okuduğunu görüyoruz. Bazıları “Bir şeyler yazdım okuyup bana kanaatinizi söyler misiniz?” diyor. Düşünmüyor ki karşısında bir fikir işçisi var, o da okuyup yazacak. Ziyaret edenlere zaman ayıracak, hanım olması hasebiyle ev işleri var vs. Ayverdi, bu tür talepleri de karşılamaya çalışıyor.

1 Samiha Ayverdi, *Mülakatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 279. Metinlerdeki alıntılarda günümüz imlası doğrultusunda birtakım tasarruflarda bulunulmuştur.

Yazdıkları ile yaşayışı arasında irtibat kuramamış olmaları ki bazıları Samiha Ayverdi'ye namaz kılıp kılmadığını, ramazanda oruç tutup tutmadığını soruyor. “İçenlere bir şey demiyorum ama hanemde içki servisi yapmıyorum hiç yapmadım.” diyor Ayverdi. “Kompliman yapmıyorum ama sizinle Çamlıca Tepesi'nde bir çay içmek isterim.” diyen bir erkeğe “Söz konusu bile olamaz.” diye cevap veriyor.

1940'lı yıllar isprizmaya dayalı arayışların dışında edebiyatın, sanatın da sezgicilik anlayışı ile ruha yöneldiği yıllardır. Materyalizme ve pozitivistliğe karşı, idealist bir yaklaşım olan sezgicilik, bilginin kaynağı olarak aklı değil sezgiyi esas alır. İnsanın sezgi gücünün hayalleri ve duyguları belirlediğini, maddenin, varlığın buna bağlı olarak şekillendiğini savunur; “dış dünya, varlık, madde, eşya, ruhun, düşüncenin bir ürünüdür” der. 1940'larda Mustafa Şekip Tunç, üniversite hocası olarak konu ile ilgili yayınlar yaparken, Necip Fazıl, Asaf Halet Çelebi de bu felsefe ile ilişkilendirilebilecek şiirler yazarlar. Fakat tıbbiyeden mezun olan, Batı'da mühendislik, sosyoloji, felsefe okuyan aydınlar arasında bu anlayış gayet zayıf kalmıştır. İnsanın kendini yabancı hissetmesi, ölüm korkusu, makinanın insanın önemini azaltmasından kaynaklanan arayış gibi temalar etrafında yazılan eserlerdeki ruh, İslâm'ın, dinî eserlerin, mutasavvıfların anlattıkları cinsten bir ruh değildir.

Denilebilir ki Samiha Ayverdi'nin durduğu yeri en iyi anlayanlardan biri Necip Fazıl'dır. “Hanımefendi buraya âdeta sürüklenerek geldim.” diyen Necip Fazıl, ilahi cezbenin farkındadır. Cepheyi genişletmek, *Büyük Doğu*'yu böyle hâl ve kâl ehli biriyle kuvvetlendirmek istemektedir. Fakat yazdığı romanlar dâhil verdiği cevaplardaki bilgiyi kendine mal etmeyen istiğna hâlinde bir derviş yazar Ayverdi ile karşılaşır.

TEMEL ÇİZGİLERİYLE TASAVVUF ANLAYIŞI

Samiha Ayverdi'nin tasavvufi anlayışı Sünnilikle uyum hâlinindedir. Birinci kaynağı Kenan Rifai'dir. Hem *Sohbetler* hem kitabı bilgilere baktığımızda Mevlana'nın *Mesnevi*'si, İbn Arabî'nin eserleri yani İslâm tasavvufunun temel eserlerini gördüğümüz gibi Batı'nın felsefi, edebî eserlerini de okumuş, hazmetmiş bir münevver hüviyetiyle de buluyoruz Ayverdi'yi. Bu birikimi şaşırarak okuyup dinliyorlar. Çünkü

nizami bir tahsili yok Ayverdi'nin. Yabancı dilden (Fransızca) eser okuyor ve divan edebiyatını biliyor. Geleneksel diye isimlendirilirse, adı geçen kişilere göre "ümmi" biridir Ayverdi. Ama şaşırtıcı bir bilgisi vardır.

İşaret edildiği gibi Samiha Ayverdi gerek edebî eserleri konusunda gerekse tasavvufi duyuş tarzında tam bir istîğna hâlinindedir. Ona göre insanoğlunun tekâmül yolunda adım atarken tırmanacağı nokta menfaatsizlik dağının zirvesi olmalıdır. Sevap kazanmak için ibadet etmek, kazadan kurtulmak için sadaka vermek de bir menfaattir. Her işte bu menfaat fikrinden temizlenmek gerekir. Huzur ve sükûna o zaman kavuşulur.² Ayverdi, insan ilişkilerini tasavvufi düşünceye göre değerlendirir: "Ne mutlu o göze ki lazım olanı görür, üst tarafını silip atar. (...) Allah cömert kullarını sever fakat onun ininde cömertlik nefsinin zaafalarını Hak namına terk etmektir. Allah kapısı boynu bükük, gözü yaşlı, bağıri yanık kullar için ardına kadar açıktır.³ (...) Tasavvufun ruhu tevhiddir. Yani Hak'tan gayri mevcut olmadığını bilmek, görmek, ona göre zihni ve ruhi düzenini kurmaktır. Ne var ki İslâm'ın ana prensiplerinden faydalanmadan da bu zirveye vusulün olacağı düşünülemez."⁴

"Misafirlerin arasında akşamcılar olsa da evimde kimseye içki vermem"⁵ diyen Samiha Ayverdi, "Yalnız üzüntülü zamanlarda değil en mesut en şad olduğumuz zamanlarda dahi aman ya Rabbi demek gerek!"⁶ diyerek içkiye niçin gerek olmadığını hâl olarak anlatır. "İnsanlar tarikatları İslâmî anlayışı bölen müesseseler olarak görmektedir. Hâlbuki Rıfai, Kadiri, Nakşi, Mevlevi gibi çeşitli isimler altında olmalarına rağmen gayeleri tektir; Tarîk-i Muhammedî."⁷

Bu ve benzeri mahviyet ifadeleri kulağa hoş gelse de bu sözlerin hâl olarak yaşanması, devamlı olması, dilden çıktığı kadar kolay değildir. Bir iki sohbette Samiha Ayverdi'nin ahlaki ve irfani seviyesinin kitabı bilgilere mi dayanıyor yoksa sürekli bir hayat tarzının ve hâlin ifadesi midir gibi hususlar muhiplerinin gözünden kaçma-

yacaktır. Nitekim Kenan Rıfai'nin vefatından sonra Ayverdi'nin sufi söyleyiş ve hareketleri daha belirgin bir şekilde konuşulmuşur. Ayverdi'den şeyhlere has mürit yetiştirmesi beklenmiştir. Öyle anlaşılıyor ki bu beklenti Anadolu'daki muhitlerde daha çoktur. Bu beklenti içinde mektuplarla Ayverdi'den tarikat dersi talep edilir.

Mektuplar ismiyle yayımlanan metinlerinde gerek edebî eserler söz konusu olduğunda gerekse tasavvufi yaşantıda Samiha Ayverdi'yi tam bir istîğna hâlinde görüyoruz. Eş deyişle hiçbir övgüye sevinmiyor, hiçbir yergiden gocunmuyor: "Hakkımda göstermiş olduğunuz teveccühe gelince, bu iltifatkâr sözlere teşekkür etmekle beraber, kendimi Cenâb-ı Hakk'ın vazîfedar kıldığı bir işe memur olarak gördüğümünden bundan şahsıma bir iftihar payı çıkarmayı asla düşünmem. Zira böyle bir düşünce şirkettir. Yapının da yaptırının da Allah olduğunu bildikten sonra hayırlı bir işe vesile olanın ancak şükretmesi gereklidir."

Tarikat dersi isteyen bir kişiye şöyle cevap verir: "Bizim muayyen bir (ders) vermek haddimiz değildir. Amma her zaman Allah deriz. Ancak Allah demek, onun rızası dâhilinde yaşayabilmek, uyanık ve tetikte bulunup bu suretle de huzurlu olmaya çalışmaktır."

Samiha Ayverdi, kendisine gelen talepler doğrultusunda bir inâbe, evrâd, ezkâr verseydi kendisi 'Hanım Şeyh' diye anılacak ve asıl büyük tartışma ve fitne o zaman çıkacaktı. Zira başını örtmeyen, elbisesinin kolu parmaklarına kadar uzanmayan, etek boyu diz altı olsa da ayaklarına kadar inmeyen bir kıyafetle; temsil makamı, unvanı (tarikat ve şeyhlik) arasında bir uygunsuzluk bulunacaktır. Bu, sadece başörtüsü tartışmasında geçtiği üzere imam hatip ve ilahiyat talebeleri ile sınırlı kalmayacak, diğer tarikat mensupları ve şeyhlik makamında olan kişiler de bu tartışmaya dâhil olacaktı. Ayverdi, tarikat dersi verseydi bu her hâlükârda duyulur ve yayılırdı. O, mürit yetiştirmeyi değil, şahsiyet yetiştirmeyi seçiyor. Kayıtlar gösteriyor ki mürit icazeti de yoktu. Bu silsile Kenan Rıfai ile son halkasına varmıştı, zira onun tarikat için hilafet verdiği kişiler, kendisi hayatta iken vefat etmiştir. Artık bundan sonra sadece irşat vardır, *Yirminci Asırda Müslümanlık, Sohbetler ve diğer eserleri irşat için el kitabı* olacaktır.

2 Samiha Ayverdi, *Mektuplar 13*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2022, s. 308.

3 Samiha Ayverdi, *age.*, s. 299-300.

4 Samiha Ayverdi, *age.*, s. 268.

5 Samiha Ayverdi, *age.*, s. 258.

6 Samiha Ayverdi, *age.*, s. 197.

7 Samiha Ayverdi, *age.*, s. 195.

“Mektubunu dikkatle okudum. Manevi rabıta ve alışverişi, büyük bir iltimas ve imtiyazdır. Allah bizi kendi hâlimize, yâni nefsimizin eline koymasın. Bu dünyaya gelmekten gaye, nefsin terbiye ve tezkiyesidir. İnsanoğlu kendi eksiklerini, fazlalıklarını arayıp tashih ederken şuurlu ve mantıklı bir ölçü kullanmaya, kendini şevk ve heyecan zevkine kaptırmamaya dikkat etmek zorundadır. Bir derviş daima başını kendi içine eğip orayı kullanmaya, lüzumsuz hasletleri varsa, atıp yerlerine faydalı olanları koymaya mecburdur. Heyecan ve taşıp coşmak tatlıdır ama faydalı değildir.”⁸

“Dervişlik demek yalnız zikir, tesbih, riyazet demek değildir. Dervişlik ahlak tasfiyesi, ruh temizliği ve Hakk’ı birlemek demektir. (...) İnsan olmak da ferde ve cemiyete faydalı olacak ölçüde kendini hazırlamak, doğruluk, adalet, insaf, feragat gibi yükseltici ve arıtıcı vasıflar kazanmak, güzel ahlak sahibi olmaktır. Bu hâlin gerçekleşmesi sabahlara kadar tespih çekmek ve günlerini riyazetle de geçirmek ile mümkün olmaz. (...) Asıl tespih sen Allah’ı görmeden de onun seni gördüğünü bilip gafletten beri olmak yani uyanıklıktır. Namaz borcumuz. Fakat selam vermek namazdan fariğ olduktan sonra da uyanıklığı devam ettirir ve Hakk’a teveccühte olduğunu idrak edersen ‘selât-ı dâime’de bulunuyorsun demektir. Asıl riyazet nefsin kin gibi, intikam gibi, yalan, riya, gurur vesaire gibi kerih gıdaldardan aç bırakmaktır.”⁹

Samiha Ayverdi’nin İslâm’ın temel esaslarına bağlılığı ve vurgusu üzerinde de durmalıyız. Çünkü ispritizma furyası kadar Şia, Hint ve bâtni anlamları öne çıkararak zahiri ihmal ve ifsat eden hareketler de vardır. Ayverdi, bu tehlikelere karşı da bir uyarıcı olmuştur. Alevilik, Bektaşılık kültürünü inanç tarzı olarak benimseyen Bedri Noyan, namazı ve ibadetleri zahirinden koparmaya çalışırken Ayverdi onu şeriat çizgisine çeker.¹⁰

Görüldüğü gibi Samiha Ayverdi bir taraftan ifsat ve fitnelere karşı dururken diğer taraftan sahih tasavvufi düşünce ve hayat için mürşit

8 Samiha Ayverdi, *Mektuplar 12 Okurları ve Yakınları*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2022, s. 83.

9 Samiha Ayverdi, *age.*, s. 321.

10 Samiha Ayverdi, *age.*, s. 60-61.

durumunda bir portredir. Vefatından sonra da kitapları ve onun yakınında bulunan talebe ve muhiplerinin de aynı hassasiyeti korudukları hususunda en azından hüsnü zan içindeyiz. Ayverdi’nin mektuplardan, *Dost ve Yirminci Asırda Müslümanlık* kitaplarından seçtiğimiz paragraflarla bu makaleyi zenginleştirebilirdik. Hasan Basri’den Cüneyd-i Bağdadi’ye, Râbiatü’l Adeviyye’den Mevlana’ya dil değiştirken hakikatin nasıl aynı kaldığını, Ayverdi’nin gönül dünyasında nasıl yankılandığını gözler önüne sermek iyi olurdu fakat buna gerek yok. Merak edenlere kitapları tavsiye edip geçiyorum. Şu kadarını söyleyelim: İcazeti ve unvanları arasında mürşitlik bulunmasa da Ayverdi bir mutasavvıftır. Bir dervişi yolun sonuna kadar götüremeyebilir. Fakat kalbi açık olanlar için yolu kısaltma ustası olduğu söylenebilir.

Şurası açıktır ki Samiha Ayverdi, sadece roman yazarı değildir. Aslında o, yazdıklarına roman bile dememektedir. Çünkü içinde yaşanmışlıklar, otobiyografik bilgiler olan eserlerdir onlar. Dahası romanlarının dışında tarih, makale, sohbet, mektup, tenkit türlerinde eserleri de vardır ve onu kitlelere taşıyan bu eserleri olmuştur. Safiye Erol, Nezihe Araz, Sofi Huri, İlhan Ayverdi, Münevver Ayaşlı, Samiha Cemal gibi Kenan Rifai çevresinin en etkili ve sembolik portresi olan Ayverdi, etrafındakiler için bir “anne”dir. Çünkü muhiplerin hepsine annelik yapmıştır.

Denilebilir ki Cumhuriyet’in pozitivist, materyalist, ruh göçü, ruh çağırma, ispritizma gibi sapkın akımlarının önüne sahih tasavvufi anlayışı roman formatı içinde ve de hayat tarzı ile ortaya koyan Samiha Ayverdi tekrar okunmayı hak ediyor. Eserlerinin Millî Eğitim Bakanlığı müfredatına alınmasıyla deizm, ateizm gibi sapmalara cevap olacağı gibi günümüz gençliğine dil, kültür, tarih, benlik bilincini taşımada büyük faydası dokunacaktır.

Netice itibarıyla belirtelim ki eserleri, duruşu, yetiştirdiği kişiler yani oldukça geniş çevresine yazdığı mektuplarıyla Samiha Ayverdi, hem başörtüsü(zlûğü)nden dolayı çok tartışılan portre olması hasebiyle hem dönemin siyaset, devlet ve bürokratlarına yazdıkları bakımından yeniden değerlendirilmeyi bekliyor.

ALİ ŞERİATİ'Yİ NASIL OKUMALIYIZ?

KAAN KÜÇÜK

Yalnızca kendisini beğenmekle yetinmeyen, başkalarını da beğenmemenizi isteyen fenomenler çağındayız. Hem şöyle böyle başkalarını değil, Ali Şeriatî'yi bile, Mevdudî'yi bile, Muhammed Abduh'u bile, Taha Abdurrahman'ı bile! Nitekim çağdaş İslâm düşüncesi tartışmalarını hep birilerini “kabiliyetsizlik” ve “tehlikeler” üzerinden haklamak için takip edenleri okursanız kimi isimlerin etrafında beğenilecek düşünür bulamadığınızı fark etmekte gecikmezsiniz. Olur ya, bazı adamlar zor beğenir, dahası her dönemin siyasi kavgaları insanları zıt kutuplarda konumlandırır.

Tabii herkes bilhassa edip ve muharrirler bahsettiklerimiz gibi sadece menfi cümleler kurmaz, bazıları tam tersine çevresinde hayırla yâd etmek istediklerini anlatır. Saçma bir kadraja girme çabasından ibaret değildir yaptıkları. Bazı çevrelerin, Şii ya da Sünni görünümlü fikir çilesi çekmemiş mutaassıpların saldırılarının semtine uğramazlar. Cemil Meriç'in *Pınar* dergisinde çıkan “Göller Bölgesinde Bir Ada” yazısı, devrin yeni yeni keşfedilmeye başlayan bir entelektüel şahsiyetini, Ali Şeriatî'yi kendi zaviyesinden empresyonist ressamlar gibi tablosunu çizme girişiminin neticesidir. Mertlik, haysiyet ve fedakârlık abidesi Şeriatî ile ilgili hiçbir peşin hükme, değer yargısına ya da ön yargıya sahip değildi Meriç. Şeriatî'nin gençler üzerindeki etkisine bir sosyolog olarak içten içe kaynayan İran toplumundaki yerine hayranlık duyduğundan onu ve hayatını anlatmak istiyordu. Şeriatî'yi tanıdıkça merakının arttığını

Ali Şeriatî

biliyoruz. Elde ettiği bilgilere dayanarak bir entelektüelin hayatını şiirsel biçimde kurgulama gayretine hayran olmamak imkânsız. Burada “kurgu”dan bahsederken tamamen hayalî bir hikâyeyi kastetmiyorum. Vurgulamak istediğim, farklı renkli ipliklerden kilim dokunması gibi tekil olguların anlamlı bir bütün hâline getirilip böylece ifade edilmesidir.

DÜZEY, ZEKÂ VE BİLİNÇ FARKI

Şairin de dediği gibi: “İnsan sorumluluktur.” Bu da bizi Ali Şeriatî'yi önemsemenin, muhabbet beslemenin tarihsel bağlamına, İran'daki İslâm

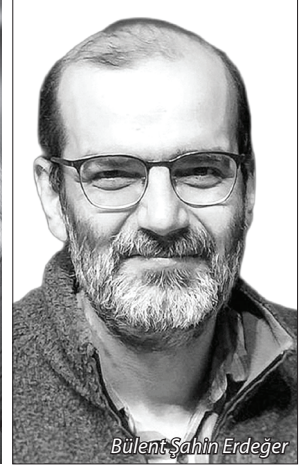
Cemil Meriç

Ahmet Özcan

Alev Alatlı

Bülent Şahin Erdeğer

Devrimi'nden coşkuyla bahsedildiği yıllara götürür. Türkiye'de Ali Şeriatî okurları dendiğinde en genel hatlarıyla 1980 kuşağına mensup olanların ayrı bir yerinin olduğu söylenebilir. 12 Eylül sonrasında yeni fikirlere açıklıkla yeni bir dil kurmak beraber ilerlemiştir. "Kimseye eyvallah etmeyen, kimsenin bir yerlere oturmadığı" 80 kuşağından ve daha çok *Haftaya Bakış* dergisiyle tanınan Ahmet Özcan, aynı zamanda kudretli bir "mektup portre" yazarıdır. Onun etkili yazıları kuşağıyla beraber başkalarından da bahsettiği için, size pek çok şahsiyetin portresini bambaşka biçimde sergiler, bunlar sizi sözü geçen şahıslardan öte kişilik tipleri, memleket ve dünya ahvali üzerine, en önemlisi de kendiniz hakkında düşündürür. Çünkü son kertede hikâyemiz Âdem'in hikâyesi değil midir? Özcan, *Açık Mektuplar* ismiyle yayımladığı, fikrî, siyasi ve edebî portrelerinde, kendi kuşağını etkileyen pek çok simadan -tartışmasız- en önemlisi konumundaki Ali Şeriatî için harika tespitler yapar:

"Ali Şeriatî, niteliksel bir bilinç düzeyiydi. O düzeyde sağcılık, solculuk, İslâmcılık, milliyetçilik anlamsızlaşıyor, insan, varoluş, tarih, adalet, özgürlük ve hakikat arayışı evrensel bir anlam kazanıyordu. Bir Müslümana da ateiste de Hıristiyan'a da Budist'e de konuşuyor, ortak, evrensel ve insana ait bir dil kullanıyordu. Kurumsal dinleri, dogmalasmış ideolojileri, bütün yerleşik kurumları ve kuralları sorguluyor, her şeye yukardan ve derinden bakmanın özgüvenini kazandırıyor."

İşte bu yüzden Ali Şeriatî, Şah rejiminde tedip edilmesi gereken bir muhalif, Sünni çevrelerde Şii, Safevi Şiiliğini yermesinden rahatsızlık duyan mahfillerde Sünni, Batı'da köktendinci sayıldı. İran'da Şeriatî'ye husumet besleyen ulemanın ciltlerce kitap yazdığı hatırlanmalı. Onlardan, nadir bulunan üç ciltlik bir eseri, Şeriatî'nin siyasi biyografisini yazma hazırlığı yapan Ali Rahnema'ya ulaştıran bir kitapçının söyledikleri tartışmalara hâkim olan dili bihakkın gösterecek evsafaadır: "Şeriatî hakkında çok şey söyleniyor. Ama bu adamı hiçbir zaman tam anlayamadım. Evliya mıydı yoksa şeytanın ta kendisi mi? Onu aydınlatırsan asıl mükâfatımı o zaman alacağım."

Hâlbuki Ali Şeriatî hep haykırmak zorunda olduğu bir acıdan söz açıyordu, cüretkâr bir merakla apayrı metinlerin, düşünürlerin âleminde konuşuyordu. Bu yüzden "Ali Şeriatî okuyanlarla okumayanlar arasında her zaman düzey, zekâ ve bilinç farkı oldu." Kültür sahnesinde, ülkesine, dünyaya, sanata, düşünceye dikkat kesilmiş böylesine coşkulu ama aynı zamanda entelektüel çok az örnek vardır. Mesela Şeriatî, bir dava uğrunda ölmeyi arzu eden Marksist devrimcilerin bile ideal bir davaya ait en değerli varlıklarını feda etmeye hazır metafizik idealistler olduğunu yazıyordu. Acıdan gelen yaratıcılık ve orijinallikle hepsi ütopya âşığı olan anlayışlara dirlik düzenlik katmak, bayındır etmek, bunları yaparken dürüstlükten ayrılmamak ne bulunmaz değerler şimdi! Bu yüzden Şeriatî'nin metinlerine hayatı üzerinden bakmak yerine tersini tercih edip hayatına metinleri zaviyesinden bakmalıyız.

Ali Şeriatî'nin insani ve entelektüel yönünü anlamak için, onun yaşadığı zaman ve mekânın tabiatı ve âdetleri anlaşılmalıdır. Entelektüelin hayatına bütünlüklü bakmak, kendimizde aradığımız, yokladığımız şeylerle karşılaşmak hem müştereklik hissine, kadirşinashğa hem aynı nehre akan çoklu oluşa dair kıymetli bir his doğurur.

Ahmet Özcan, Ali Şeriatî'yi tarih felsefesi, dinî sosyoloji ve siyasi teolojisi ekseninde anlatırken onunla konuşuyor da bir yandan. Diyor ki mesele, “Özel notların ve yaşarken yayınlamadığın makalelerinden oluşan *Yalnızlık Sözleri*'nden, senin iç dünyana giriyor, daha yakından tanıyor. Meğer sen, seni okuyan ve sevenlerle aynı kumaştan, aynı dertten, aynı aşktan yaratılmışsın. Yazdıkların, konuştukların, başka aydınlar gibi bir rol ve misyon gereği değil, samimi, içten ve doğal patlamalardan ibaretmiş. İşte en çok bu yanını sevdim.”

Ahmet Özcan'ın ilk kez *Yarın* dergisinde yayımlanan açık mektubundan sonra da Ali Şeriatî hakkında pek çok telif metin yazıldı, bunlardan bir kısmı farklı yayınevleri tarafından basıldı. 2000'li ve 2010'lu yılların başında Şeriatî literatürüne katkı sunan çevreler ise çoğu zaman onu araçsallaştırdı. Ali Rahnama'nın Şeriatî biyografisinin iki ayrı mecradan yayımlanmasına, külliyatının yeniden topluca basılmasına, tertiplenen bir sempozyuma rağmen kalitesiz dar bakışlar hâkimiyetini korudu. O dönemde, iktidar çevreleriyle aynı safta görünmemek için çok gelişkin olmayan “ilkel” sol terkiplerin uğultusu içinde Şeriatî'den de birtakım alıntılar yapılır dururdu. İlginç sentez denemeleri ayyuka çıkmıştı, bağlamın canına okumak pahasına.

Tabii o devirler çoktan geçti, küsenler oldu, tüm gayretlere rağmen dışlananlar oldu, düne kadar Ali Şeriatî'ye övgüler düzen veya hiç olmazsa onun üzerinden işini yürütenlerin bir kısmı ise geçen Mart ayına kadar onu neredeyse tümüyle unutmuştu. Bir kısmı *Yalnızlık Sözleri* ile *Kevir* arasında seyrüsefer yapıp duruyor. Ama *Hac* kitabı her zaman baş tacı edilenlerin başında geliyor; tabiat, tarih, toplum ve ego zindanlarından kurtuluşu ele alan *İnsanın Dört Zindanı*

gibi daha ince kitaplarıyla beraber. Elbette kişisel sebepleri var bunun; tesir gücü yüksek metinlere kayıtsız kalamazsınız sonuçta!

ENTELEKTÜELİN GÜÇLÜ SÖYLEMİ

Kamusal düzlemde Ali Şeriatî ismini en gür sada ile ananlardan bahsedilecekse Alev Alatlı'ya ayrı bir parantez açılmalıdır. Kendisi 2014'te edebiyat dalında Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Büyük Ödülü'nü alırken Şeriatî'nin “akli hicret” kavramını hatırlatma gereği duymuştu. Onun yaptığı asla mezhepsel bir bağlantı kurmak değildi. Sesin, sözün, düşüncenin, hissiyatın sarmaş dolaş olmasıydı. Alatlı, bir röportajında bakın nasıl anlatıyor Şeriatî'yi: “Ata ruhlarından, yani Batı'dan Doğu'ya seyreten düşünce serüvenimi yönlendiren yücelerden birisi olduğu muhakkaktır. Rahmetli Şeriatî'nin benim gönlümdeki özel yeri, kendisinin dinsel bir yapılanmanın tarihteki bütün toplumlarda her zaman var olagelmiş olduğu ve hiçbir dönemde, hiçbir yerde, hiçbir millette dinsiz bir insan olmamış olduğu gibi, her yeni dinin mevcut bir dine karşı olarak ortaya çıkmış bir din olduğu mealindeki tespitinden gelir. Hâl bu olunca, binlerce yıl öncesinde olduğu gibi günümüzde de dinin aslı hasmı, dinsizlik değil, yine dindir. (...) Yıllar evvel onun *Hac* risalesini okuduğumda ürperdiğimi hatırlarım. Ürperdiğimi ve Birleşmiş Milletler'in her işi bırakıp, eşrefi mahlûkat için bir ‘kavramlar sözlüğü’ ko-tarmaya soyunması gerektiğini düşündüğümü. Rahmetlinin hacca dair söylediklerinin hemen tümünün seküler terminolojide karşılığı olduğunu gördüğüm içindir ki, kendi düşünsel serüvenimi ‘akli hicret’ diye nitelendirebiliyorum.”

Tarihî dönemler, siyasi çevreler, entelektüeller zamanla soyut bir mahiyet kazanır. O dönemlerde yaşananlar ve yaşayanlar, zamanında ne ifade eder bilinmez, entelektüellerin her zaman

Biz bugün Şeriatî'nin gösterdiği haysiyetin kaçta kaçını ırkına, mezhebine, dinine ya da dünya görüşüne bakmadan Türkiyeli, İrani, Lübnanlı, Suriyeli ve diğer siviller için gösterebiliyoruz? Bu soruyu sormayı sürdürmek, Şeriatî'yi okumayı sürdürmek demektir.

farklılık arz ettiği unutulur, bazılarının şimdilerde etrafımızdakilere ne denli benzer olduğu düşünülmez. Hatırat kırıntıları ve biyografi okumak bu bakımdan ufuk açıcudur doğrusu. Zira bizi entelektüelleri okuyup yorumlayanların hiç değişmediği düşüncesine sevk etmez böylesi metinler. Biyografi yazımının retorik boyutunu inceleyen özellikle de bir biyografinin olgusal doğruluğu sorununa eğilen Gerald P. Mulderig'i hatırlamanın yeridir. Ona göre aynı kişiyi konu edinen, farklı yazarlar tarafından yazılmış birden fazla biyografiyi okumaya istek duymamız, biyografi yazarlarının eserlerine kendilerinden bir şeyler katabildiği gibi, kimi şeyleri de ihmal edebildiğini peşinen varsaymamızdandır.

Son dönem Ali Şeriatî literatüründe yer edinen Bülent Şahin Erdeğer'in *Öğretmen Ali Şeriatî ve Sonrası* biyografisi, yazarın kendinden de izler sunan besleyici bir çalışma. Tabii ki, o da Şeriatî portresini, kendi fikrî ve siyasi meşrebine göre çiziyor. Onun Şeriatî metinleri ile kurduğu ilişkiyi "içeriden eleştirel sahiplenme" olarak tanımlayabiliriz. Entelektüelin hayatını, etkilerini, kişiliğini, düşüncelerini ve "zindanlara düşmekten" kurtulamadığı hususları bağlamından kopartmadan değerlendiriyor. Okumayı, eleştirileri ve ihtiyatı elden bırakmadan ama esasen "bağlamın gücü"ne tutunarak yapıyor bunu. Tıpkı Şeriatî'nin hayattayken prensip hâline getirmeye çalıştığı "anlama" merkezli bir tutumu var Erdeğer'in. Coşkulu hayatını, yalnızlık, hüznün ve varlık sancısıyla anlamlı kılan Şeriatî'nin çok boyutluluğunu, derdini ve fikir hayatımızdaki yerini farklı açılardan analiz edebilmektedir çünkü.

Bülent Şahin Erdeğer şöyle diyor kitabının girişinde onun değerini belirgin kılmak için: "Şeriatî, Türkiyeli okur için İslâmcı gençlerin Batı'yla yüzleşmesinde bir pencereydi. Marksizm, anarşizm ve egzistansiyalizm gibi, güçlü felsefi altyapıları olan söylemlerle karşılaşma, anlama, faydalanma ve yeri geldiğinde hesaplaşma/cevap verme için genellikle İslâmcı düşünürler yetersiz kalırken, Şeriatî güçlü bir söylem geliştiriyordu. Öte yandan Şeriatî, Sünnî-Şii geriliminde sakinleştirici, birleştirici ve başka bir ufku işaret eden İslâmî dünya görüşüne vurgu yapan bir düşünürdü."

Bülent Şahin Erdeğer'in ayrıca, ABD ile İsrail şebekesi İran'a bombalar yağdırırken Şeriatî düşüncesine dair "meşru soruların yanlış yöntemlerle, bağlamı koparılmış alıntılarla ve zaman zaman aşağılayıcı bir üslupla" sorulmasını kritiğe tabi tuttuğu da unutulmamalı. Özellikle şu pasaja dikkat çekmek istiyorum: "Bugün onun ismi etrafında üretilen tezvirat ve karalamalar bize şu soruyu sordurtmalı: 'Biz bugün Şeriatî'nin gösterdiği haysiyetin kaçta kaçını ırkına, mezhebine, dinine ya da dünya görüşüne bakmadan Türkiyeli, İrani, Lübnanlı, Suriyeli ve diğer siviller için gösterebiliyoruz?' Bu soruyu sormayı sürdürmek, Şeriatî'yi okumayı sürdürmek demektir. Okumadan yapılan eleştiri ise yalnızca kendi gölgesini döver." Bu çerçevede Erdeğer yalnızca kitabıyla değil diğer metinleriyle de "göller bölgesinde bir ada olmanın ve yalnız bırakılmanın acısıyla" terki dünya eden düşünürün hayatına dair değerli bir okuma vaat ediyor.

Ali Şeriatî'nin insani ve entelektüel yönünü anlamak için, onun yaşadığı zaman ve mekânın tabiatı ve âdetleri anlaşılmalıdır. Entelektüelin hayatına bütünlüklü bakmak, kendimizde aradığımız, yokladığımız şeylerle karşılaşmak hem müştereklik hissine, kadirşinaslığa hem aynı nehre akan çoklu oluşa dair kıymetli bir his doğurur. Bir fikrî kitabın asıl hayatının, yazarı öldükten sonra başladığını duymuştum. Ali Şeriatî külliyyatının "asıl hayatı" bundan sonrası, bahsettiğim isimlerin yazdıkları çok iyi bir başlangıç noktası gibi duruyor. Unutmamak gerekir ki hafıza, geçmişin akılda aynen korunması değil, şimdiki zamanda geçmişin yeniden inşa edilmesidir.

CUMA KAYITLARI

SAVAŞTA OYUN OYNAYAN ÇOCUKLAR

AYTAÇ ÖREN

Savaşın şiddeti ve bombaların gürültüleri altında küçük çocuklar oyun oynamayı sürdürürler. Kurumuş veya biçilmiş otların arasında yeşeren taze yeşillikler gibi umudu oynarlar. Hayatın doğal varoluşu yansır sokaklara. Hüznün taze umut fidanları. Ama büyüklerin oyun oynama hakları yoktur. Onlar ciddi dirler. Sert. Acımasız. Savaşın bir tarafıdır lar. Ya da zorunlu bir seçenek gibidir önlerinde.

GÖRÜNTÜLER, SAVAŞ SİSİ İÇİNDE BELİRSİZLEŞİR VE KİRLENİR

Büyükler. Daha büyükler. Büyüdükçe/büyüklendikçe işler karışır. Gökyüzü artık eskisi gibi değildir. Yıldızlar uçuşan ve patlayan füzeler arasında şaşkındır. Işıltıları silikleşir. Yer artık eskisi gibi değildir. Düşen bombalar yerin altını üste getirir. Toz bulutları gerçek bulutların yerindedir. Çocukların hayatlarında silinmez bir izdir savaşlar. Görüntüler, savaş sisi içinde belirsizleşir ve kirlenir. Görme azalır.

En büyükler. Kendini en büyük sananlar. Hem işleri hem de dünyayı daha da karmaşıklaştırırlar. Küre mahalleşir. Orası ve burası kalmaz. Dolaylı doğrudandır artık. Dünyayı güçlüler bir yılan gibi soğuk sardığı vakit çocuklar her şeyden habersizmiş gibi

İran'ın Hormozgan eyaletine bağlı Minab'da 3 Mart 2026 tarihinde düzenlenen toplu cenaze töreninde, bir kız ilkokuluna düzenlenen İsrail-ABD saldırısında hayatını kaybeden öğrencilerin tabutları...

oynar ama onlar bunların içinde bunlarla ve bunlara karşı içten içe büyürler.

Ekranlar, patlayan yerler ve patlama sesleri doludur. İnsanlık, çoğunluk izleyicidir. Hareket hâlinde savaş araçları. Liderlerin ölüm konuşmaları. Ve bu koyu gölgede çocuklar, acıları zamansız yaşayan çocuklar, büyükler gibi hayatı kavramsallaştıramazlar. O yüzden oyun onların bir sığınaktır ve bir tür varoluş biçimidir. Hatırlamaktan kaçma ve unutmama şekli. Üzerlerinden akan doğa/hayat, bir can doku nuşunu sunar. Lazımsın fısıltısı vardır kulaklarında. Hayat ve toprak nasıl ayrılabilir ve/ya kopabilir? Çocuklar, üstü yırtık ve kirlidir,

siyahlaşmıştır karanlığın kiri ile. Oyun alanları yıkık, gülümsemeleri gariptir ama bakışları gerçektir.

Savaş sürerken korkular artar. Gündelik hayatın bir parçasıdır, içlerinde büyür, kocamanlaşır. Sıradanlaşması gerekir yoksa sindirilemez olur. Hayat, her zorluğu kaldırmaya doğru akar. İnsanların kendinde açtıkları yaraları onarmaya çalışır. Ama travmalar çocukların içinde bir tohum ekmiştir bile. Masumiyet, karanlıkla erken tanışmıştır. Dünya, parlak bir mavi midir hâlâ?

Yetişkinler, başka bir şeyi yaşar. Karanlıkta meşguldürler. Hayatın taşlaşmış, dünyaya bakan yüzünü

2025 Necip Fazıl Uluslararası Kültür Sanat Ödülü'ne layık görülen Iraklı ressam Dia Al-Azzawi'nin *Gazzeli Çocuklar* sergisinden.

görür gözleri. Ve içlerine sızrayan taşlaşmayı umursamazlar. Umursamaz gibidirler. Sertleşmeye yakalanışlarını. Onların oyunları bambaşkadır. Ölüm ve insan arasına savaşın konulduğu bir oyundur onlarınki. Diğer taraf vardır kafalarında sadece.

VE ÇOCUKLAR BUZ SOĞUĞU ÖLÜMLE ERKENDEN TANIŞIR

Oysa iki taraf, iki farklı sonuç yaşar. Güçlü/daha büyük ve güçsüz/az büyük arasında. Maliyet, ekonomi, elini az değdirme, uzaktan kontrol etme ama kesinlikle ezme bir tarafın kanlı oyuna bakışıdır. Diğerinin yaşadığı, tam bir ötekidir. İnsan öteki, ölüm öteki, çocuklar ötekidir. Diğerine bombalarla beraber bir de yıkım, acı ve kayıp düşer. Ve çocuklar, küçük insanlar, küçücük insanlar buz soğuğu ölümle erkenden tanışır. Aynı sahnede içlerindeki umudu ve dışardaki ölümü görürler. Birleştirmek onlara zor gelir. Bir araya gelmez gibi. Trajik bir karşıtlıktır, anlam bulamazlar,

bulmakta zorlanırlar. Oynarken zihinlerinin içinde yerleşir bu uyumsuzluk.

Bir savaş okuması açılır insanın önüne. Çocuklardan, coğrafyalardan, mazlumlardan firavunlara. Sayfasında kelimeler büyük ve kalındır. Yolun dar yerinden geçilir. Saat ileriye gösterir. Yıl, Âdem'in yaratılışıdır. Vakit terbiye edilme vaktidir. Terbiye edicinin dizi dibinde, boyun bükük, gözler yaşlı, teslim oluş hali ve dolma hali. Güçlenme hali. Savaşın üçüncü tarafı olma hali.

Dünya, büyük bir metne dönüşür. Okuyanın önüne cümleleri düşer. Rüzgâr bir cümledir. Yağmur cümle cümle yağar. Zalim bir cümleye sıkışır. Bombalar kara kalem yazılara. Kudret cümleden parlayan yıldıza. Okursun. Rabb, bütün güçlülere siler. Çünkü güçlü oluş yumuşaktır, insana yakın, çocuk dostu. Dünyaya bakan sert insan büyüklenenleri gibi savaşmaz, zorlamaz, gürültü yapmaz, bastırmaz. Gerçek büyük ve sahte büyük, büyükler. Gerçek terbiye

edici ve sahte terbiye edici/ler. Terbiye edici gerçekse o ancak merhamet sahibi olandır.

Hayatın uyum arayışının önünü açar "gerçek" olan. Yazılar nettir. Metin okunaklı. Kelimeler her dilde aynı. İnsanı kanatları altına alır. İyi öldürür ve gözlerinin önündeki dünyaya yüreklerinden fışkıran pınarın temiz suları ile baktırır. Okursun. Dünya sayfası okunaklı hâle gelir. Anlarsın. Arada sahte terbiye ediciler bir bir silinir, tek olan kalır kelimelerin orta yerinde.

Dünya bir okuma yeridir ve yazını gerçek terbiye edicidir.

"Ey inananlar! Sabır ve namazla yardım dileyin. Allah, muhakkak ki sabredenlerle beraberdir."

"Beni Rabbim terbiye etti ve terbiyemi ne güzel yaptı!"

"Oğlum, Rabbin terbiyesini hor görme, onun azarlamasından da yılma; çünkü Rabb sevdiğini terbiye eder..."

Savaşın yıkamadığı çocuklar belki Rabb'leriyle oynuyordur...

Rachel Corrie'nin Günlükleri

GÜNAY BULUT

Uluslararası Dayanışma Hareketi (ISM) mensubu Rachel Corrie, ABD'nin, dünyanın her yerinde katliam ve işgale karışmasından rahatsızlık duyan, Filistin halkının çektiği acıları yüreğinde hissedenden, hayatını iyiliğe adanmış bir aktivist ve insan hakları savunucusuydu. Filistin'deki soykırıma, şiddetsiz bir direnişle karşı çıkarken işgalci İsrail ordusuna ait buldozer tarafından ezilerek 16 Mart 2003 tarihinde öldürüldüğü gün küresel vicdanın sembol isimlerinden biri hâline geldi.

Rachel Corrie'nin on yaşından itibaren tuttuğu günlükleri herkesin Gazze'yle ilgilendiği bir dönemde *Beni Benimle Bırak* adıyla Türkçeye çevrildi.¹ Kitabın girişinde Corrie'nin hayatı hakkında önemli bilgiler veren biyografisiyle mütercim F. Ayçin Kantoğlu'nun önsözü yer alıyor. Vicdani sorumlulukların altının çizildiği önsözde, Kantoğlu, zulme karşı küresel direnişin gücünü gösteren bir örneklik olarak Filistin'deki insanlık dramına dikkat çeken Corrie'nin mücadelesinin yaşatılması gerektiğini vurguluyor. Bu çevirisiyle, Rachel Corrie, Türkiye halkı ve Filistin arasında köprü kurarak işgal ve soykırımı durdurmayı ve insanlık onurunu ayağa kaldırmayı umut ediyor.

Çeşitli edebî türlerden çizimlere, 23 yıllık bir ömrün sanat ve değerler haritası olan *Beni Benimle Bırak*, dönemin siyasi atmosferini, Amerikan orta sınıfının söylemlerini, inançlarını ve sosyal haya-

tını da bize taşıyor. Rachel Corrie, günlüğüyle, sanatını, fikirlerini, aktivizmini tarihe not düşerken tüm hayatına bizi şahit kıyor.

Yazdıklarından anlaşılacağı gibi Corrie, elışı kâğıtlarından, boya kalemlerinden, kitaplardan müteşekkil bir sevgi ve masal evinde büyüdü. Şiir ve nesir yazmayı, resim çizmeyi, müziği seven başarılı bir öğrenciydi. Aile büyükleriyle sıcak ve canlı bağları vardı. Daha üç yaşındayken ninesiyle yürüyüşe çıktığı millî parkta kollarını rüzgâra açıp "Burası kocaman bir dünya. Ben ona gidiyorum." cümlesi ve yine aynı yaşlarda "Büyümeğe cesur olmak mıdır anne?" sorusu onun ilerleyen yıllarda belirginleşecek karakterine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Evlerinde misafir olan değişim öğrencileri, Rachel Corrie'nin erken yaşta farklı kültürlerle ta-

nışmasına ve dünyanın 'öteki' yerlerine dikkat kesilmesine yol açmıştır. İlkokulda açlık çeken çocuklarla ilgili bir bildiri sunan Corrie, 1991 yılında Irak'ı işgal eden ABD askerine şöyle sesleniyor: "Sevgili Asker! Neden burada, ait olduğun yerde değilsin? Neden savaş bizim gerçeğimiz oluyor? Bu gezegende herkes, kendisi olabilecek, düşündüklerini dile getirebilecek, ihtiyaçlarını karşılayacak kadar güvende olmalı. Evreni düşündüğümüzde aklımıza ilk önce barış ve iş birliği gelmelidir."

AMERİKAN RÜYASINDAN UYANIŞ VE KARIŞIK DUYGULAR

Rachel Corrie, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının akabinde 1995 yılında lise değişim öğrencisi olarak Rusya'ya gitti. ABD'nin Soğuk Savaş devrinde "düşman" diye tanımladığı Rusya ile, Rusya'da tanık olduğu sıcak insani ilişkiler arasındaki tezat onun hayata bakışını değiştirdi. Rusya'nın tarihî dokusundan, yoksulluğundan, insanların cömertliğinden etkilendi. Bundan sonraki hayatında, Amerikan rüyasını şekillendiren anlatıları daima sorguladı. Yazılarında sık sık bu ilk hayal kırıklığına ve Amerikan politikalarının etkilediği farklı hayatlara değindi.

Ülkesini, başka insanların acıları üstüne kurulmuş, süper modeller, saray medyası ve anoreksiya/yeme bozukluğu/iştahsızlık anlamsızlığı şeklinde tanımlaması sebepsiz değildi. Kendi soykırımcı tarihini umursamayanlarla yaşamaktan ıstırap duydu ve rotasını merhamete çevirdi. Nesli azalan canlılar, tedaviye muhtaç hasta ve bağım-

1 Rachel Corrie, *Beni Benimle Bırak*, çev. F. Ayçin Kantoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul, 2025.

Ayşenur Ezgi Eygi ve Rachel Corrie

lılar, ihtiyaç sahipleri ve evsizler için sosyal sorumluluk projelerine katıldı. 1997 yılında, sanat, yerel tarih, emek, çevre, siyaset bilimi eğitimleri veren Serbest Sanatlar Okulu'na kaydoldu. Burada, doğaya saygı, sade yaşam ve haksızlıklara karşı durma ilkelerini içselleştirdi. Uygulamalı eğitimin bir parçası olarak Karayip köylüleriyle beraber çalıştı.

ABD'nin, 1998 yazında Afganistan'a ve Sudan'a attığı seyir füzelerinin Clinton'ın ahlaki zaafı kadar gündeme taşınmayışına üzüldü. Rusya ve Karayipler tecrübesiyle dünyanın Amerika'dan görüldüğü gibi siyah-beyazdan ibaret olmadığını fark etti. İnsanların üzerine füze düşmesinden daha korkunç bir şey olmadığını dillendirmeyen Amerikalılara öfke duydu.

Milan Kundera'nın meşhur romanı *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*'ni okuması, Rachel Corrie'nin kendi gerçeğini inşa etmesinde önemli eşiklerden biridir. Hayat, ölümle tek başına yüzleşmek, yalnızlık ve özgürlük hakkında sorular sordu. Ölümle her şeyin katlanıp bir kenara atılacağından ürperti duydu. Unutulmaması gerekenleri yazma ve kendini güzellik arayışına adanma niyetini o günlerde not etti.

Serbest Sanatlar Okulu, Rachel Corrie'nin hayal kırıklıklarını ve kırgınlıklarını onarıırken özgüvenini yükseltti. Sistemli eğitimle, bilgileri ve ilgileri, gelişigüzel malumat yığını olmaktan çıkıp harekete geçiren anlamlı bir bütüne dönüşmeye başladı. Bundan sonra, Rachel Corrie, başka hayatların kurtarılması için ABD orta sınıfının ayrıcalıklarını katalizör yapmaya odaklandı: "Bu dünyada olan pek çok şey ABD orta sınıfına bağlı gerçekleşiyor. Ülkede çocukları güvende olan anneler, işler çığırından çıkmadan önce başka coğrafyalarda kadın ve çocukları sömüren işletmelerden alışveriş yapmayacaklarını, onları onaylayanlara oy vermeyeceklerini, bu sistemi desteklemeyeceklerini beyan etseler gidişat iyileşebilir." notunu düştüğünde daha 21 yaşındaydı.

YENİ BİR SOYKIRIMIN İŞARET FİŞEĞİ 11 EYLÜL VE SONRASI

11 Eylül 2001'de kapitalizmin sembolü ikiz kulelere uçaklı saldırıyı müteakiben artan ABD militarizmi, Rachel Corrie'nin dikkatini Ortadoğu'ya topladı. Afganistan'a askerî operasyon, yaklaşan Irak müdahalesi ve Amerikan halkının Müslümanlara karşı ciddi bir paranoya ile yaklaşması

onun gündemini Okyanus ötesine yoğunlaştırdı. Olympia Adalet ve Barış Hareketi, Ortadoğu'da Barış için Olympia, Olympia Uzlaşma Kardeşliği gibi barış gruplarıyla Ortadoğu oturumları düzenledi. ABD'de doğru bilginin yaygınlaşması için eleştirel ve karşılaştırmalı okumalar yaptı. Arapça öğrenmeye başladı. İsrail-Filistin çatışmasına dönük çok boyutlu araştırmalar hayatının akışını değiştirdi.

ISM'nin 2002'deki "Barış Yazı"na katılan gönüllüler, Rachel Corrie'yi Filistin'e davet ettiler. Filistinlilerin öncülük ettiği ISM, "Filistin halkının kendi kaderini tayin etmesi ve uluslararası hukuka dayalı bir özgürlük hakkına sahip olması" ilkesiyle yasal ve şiddet içermeyen eylemler düzenliyor, Filistinlilerin her gün yaşadığı şiddeti görünür kılmaya çalışıyordu. Corrie, Ocak 2003'te, süreli bir programa katılmak üzere ISM ile Gazze'ye gitti. Corrie, Gazze'ye gitme amacını şöyle not etti. "Vergilerimizle finanse ettiğimiz orduların ve saldırgan politikaların etkilerini yerinde görüp belgelemek, evlerini hiç görmemiş insanlarla bağ kurmak, teorik bilgileri saha pratiğiyle birleştirmek."

Rachel Corrie, Refah'a vardığında sadece silahsız bir halkın orantısız mücadelesiyle karşılaşmadı; sokağa çıkma yasakları, ayrıştırılmış yollar, gözetleme kuleleri, keskin nişancılar, çelik duvarlar, kontrol noktaları, uçuşan dronelar, ölüm saçan tanklar ve buldozerler gördü. Enkazlar ve kayıplar arasında oyun kurmaya çalışan çocukların, her an bir kayıp yaşayan ailelerin sarsıcı hayatlarına şahit olduğunda şöyle yazdı: "Anne; Seni gerçekten özleyorum. Evimizin dışında buldozerler dolanırken, içeride ben, ikimize dair kâbuslar görüyorum. Buradaki insanlar için gerçekten korkuyorum."

Rachel Corrie, işgal altındaki hayatın zorlukları karşısında, insanlığını, umudunu, nezaketini, cömertliğini, aile sıcaklığını yitirmeyen insanların zarif direnişini gördü. Evleri her an yıkılabilecek Filistinli ailelerle, kurşun delikleriyle dolu tek göz odada birlikte kaldı. Hastalandığında kendisine özenle bakan ailelerle derin bağ kurdu. Ailesine Filistinli dostlarının yanındayken korkmadığını, kendisini güvende hissettiğini yazdı.

Telefon görüşmeleri, raporları ve yazışmalarıyla ailesinin, dostlarının, aktivistlerin ve bir kısım medyanın dikkatini Filistin'e çekecek onların Ortadoğu hakkındaki fikirlerini geliştirdi. Refah'ta diğer eylemcilerle birlikte su kuyularını onarmaya çalışan işçilere, tahrip edilen bahçelere canlı kalkan oldu. Kontrol noktalarındaki tacizleri belgeledi. Çocuk gruplarıyla, onların hayatlarını etkileyen konuları konuştu. Filistinli çocuklardan Arapça öğrendi. Onların İngilizce derslerine yardım etti. Açlık ve yıkımlarla boğuşan Refahlılarla birlikte 15 Şubat 2003'te Irak'ın işgaline karşı düzenlenen protestoya katıldı. Olympia-Refah kardeş şehir projesi için bir dizi iş birliği planladı. İsrail'in Mısır sınırındaki tampon bölgeyi genişletmek için gerçekleştirdiği hukuksuz yıkımlara birçok ulustan eylemciyle omuz omuza karşı çıktı. Ne hazindir ki 16 Mart 2003'te Nasrallah kardeşlerin evinin yıkımını durdurmak isterken, çığlıklara aldırış etmeyen 60 tonluk buldozer, onun bedenini iki kez ezdi. Corrie, olay yerinde hayatını kaybetti. Cinayete ilişkin adil bir soruşturma yapmayan İsrail, olaya 'kaza' diyerek dosyayı kapattı. Filistinlilerin acılarına ve ölümlerine karşı kayıtsız ABD makamları ise kendi vatandaşının Filistinliler için öldürülmesini de aynı kayıtsızlıkla karşıladı. Katiller ceza almadı.

RACHEL'İN DÖNÜŞTÜRDÜĞÜ HAYATLAR

Rachel Corrie'nin Filistin yolculuğu ve ölümü sonrasında ailesi ve dostları onun davasına ve mirasına sahip çıktı. Olympia'da, Filistin'de ve başka ülkelerde halk destekli eylemliliği, insan haklarını ve şiddetsiz direnişi teşvik etmek amacıyla Rachel Corrie Barış ve Adalet Vakfı'nı kurdular. Kızlarının ölümünden itibaren Cindy ve Craig Corrie, yalnızca Rachel için değil, tüm insanlık için adalet istediler. Filistinlilerin sesi olabilmek için 2003 sonbaharında Refah'a giden aile, evlatlarının hayatını kaybettiği noktayı ziyaret ettiler. Rachel'in, "umarım bu güzel insanlarla bir gün siz de tanışsınız" diye anlattığı Nasrallah ailesiyle vakit geçirdiler. 2012'de bir insani yardım konvoyuyla Gazze'ye gittiler. Refah'taki Rachel Corrie Çocuk Merkezi gibi projeleri desteklediler.

Filistin aktivizminde tarih sık sık tekerrür eder. ISM aktivisti Ayşenur Ezgi Eygi, Eylül 2024'te, Batı Şeria'da, İsraili bir keskin nişancı tarafından başından vurularak öldürüldü. Eygi'nin katledilmesinin ardından, Corrie ailesi, Eygi ailesinin acılarını paylaştı. Sadece duygudaşlıkla yetinmeyen aile, yetkili makamlardan adil bir yargılama ile katillerin cezalandırılmasını talep etti. Yolları en zor şartlarda kesişen iki ailenin dayanışmasını, Siyonist oluşumun süregiden şiddeti altında TRT World için çekilen *Zeytin Ağacının Altında* isimli belgeselde de görmek mümkündür.

Umutlarının eli kolu bağlı olan dünya, Rachel Corrie'yi aktivizmiyle ve trajik ölümüyle tanıdı. Günlüklerini içeren kitabıyla onun sanat dili de vicdanlarda yer buldu. Corrie, küçük yaşlardan itibaren yazar olmayı istemiş, yaşadığı zamanın kaydını tutmuştu. Ailesi onun günlüklerini yayımlayarak kızlarının yarım kalan yazarlık

hayalini tamamladı. Corrie'nin sürrealist imge ve metaforlarla dolu sanat dili ve entelektüel çabaları gelişmeye devam ediyordu. Bilfil katıldığı topluluklar ve çok erken yaştan itibaren çalıştığı işler ona deliliğin bile bir anlatım dili olduğunu öğretti. Yazma hususunda gerçekçi hedefleri vardı. Okuma listesine aldığı Dali, Jung, Rilke gibi isimler, onun sanat mecrasını ele vermektedir. Yalnızlık, balık, rüya, ateş, kule, yıldızlar, rüzgâr, toprak, su, haliç, karanlık, sedir, karahindiba, düş perisi gibi semboller ise sanatını besleyen unsurları gösterir. Her sanatçı gibi Rachel de en doğru cümlelerin, en kapsamlı imgenin, en sarsıcı metaforun, en dingin çizginin peşindeydi. Ömrü vefa etseydi bugün dünya ölçeğinde bir sanatçı olacağını tahmin etmek güç değildir.

Rachel Corrie'nin aktivist sanatçılığının ardında hassas bir yürek, geniş hayal gücü, tabiat içinde güvenli bir yaşam, destekleyici bir aile, güçlü bir anne, ilkeli bir topluluğun anlamlı parçası olma, değer ve sorumluluk odaklı özgür eğitim, disiplin dinamikleri vardır. Corrie'nin metaforları, onun "sürrealist bir gözlemci" olduğunu gösteriyor. F. Ayçin Kantoğlu'nun çevirisi ise onun sembolik dilini, Türkçenin edebî zenginliğiyle buluşturarak metnini, müşterek duyarlılıkların bilinçli şahitliğine dönüştürüyor. Karnımdaki ateş, içimdeki küçük insan, tavşan deliğine düşmek, yedi milyar kelebek, omuz silkiş, haysiyet gibi buldukları bağlamı çok katmanlı bir yapıya bürüyen betimlemeler bunun birkaç örneğidir.

Hâsılı, Rachel Corrie'nin kaleminden çıkan *Beni Benimle Bırak*, kalbi sökülmiş çağda daha adil bir dünyayı ve hakikati arayan bir genç kızın evine dönemeyen anlam yolculuğu olarak hafızalara kazınıyor.

İnsan Ancak Böyle Doğar

AHMET ÖRS

Okuyanını biraz yoran, yormayı amaçlayan bir tür, deneme! Fikrin titizlikle çalışıldığı bu türe, ancak düşünceye emek vermeyi göze alan yazar ve o emeği katlayarak yeniden üretmesi gerektiğini bilen okuyucu rağbet eder. Kurmacanın genel okuyucu kitlesi için kabul etmeli ki deneme, kendisine mesafeli durulan bir türdür! Bu sadece okuyucu için de geçerli değildir üstelik. Yazarın bu türde var olmaya niyet etmesi, onun kısıt ve imkânlarıyla okuyanın karşısına çıkması enikonu bir cesaret işidir. Demek ki deneme türü, hiç akla gelmese de ortaya çıkışı itibarıyla epik bir esine yaslanmaktadır; nihayetinde bir meydan okuma ve yazarın kendi dünyasını özgüvenle ortayda teşrih etme ameliyesidir.

ÖYKÜNÜN MÜTEMMİM CÜZÜ OLARAK DENEME

Meleğin Gölgesi, Annemin Gözleri, Eksile Eksile ve Büyü Bozuldu kitaplarıyla öykü evreninin üslup sahibi yazarlarından olduğunu kanıtlayan Mustafa Başpınar, bu defa *Başka İklimler* adlı deneme kitabıyla çıktı karşımıza. Merd-i meydan olmaya niyet etmek, insana birtakım nakısalarda hakkında söz beyan etme sorumluluğuna özgüvenle talip olmak demektir. Benzetmeyi baştan yapalım: Bu asil sorumluluğu Nuri Pakdil, "İnsan! Seni savunuyorum, sana karşı!" ünlemesiyle ilan etmişti. Mustafa Başpınar da aynı sorumluluğu kuşanıyor; kendini her nerede olursa olsun hemen ele veren, üzerine iyice oturmuş o naif üslubuyla! Öyle ya ne de olsa bir yazar üslup sahibi olmalı!

Peşin peşin söylemek gerekir ki Mustafa Başpınar, yaşadığı dünyanın sorunlarını paylaşan, onları düşünen, onlar konusunda acı çeken, gördüklerinin acılarını paylaşan ve onların mutluluğunu isteyen bir yazardır. İnsanın gün gün eksildiği bir çağın hüznü çığlıklarını Başpınar'ın öyküsündeki akışlardan takip edenler için *Başka İklimler*, mütemmim bir cüz gibi duruyor, desek yeridir. Evet, insan eksilmektedir ve yazar önce ve devam eden aralıklarla bunu tespit eder; sonra o eksikliğin adım adım kemirdiği

insanın yüreğine bazen bir şiir bazen bir şarkı biçiminde hakikatı mırıldanır.

İnsan, evvela ninelerin varlığıyla tamamlanabilen çocukluğun yitimiyle eksilmektedir Mustafa Başpınar'ın bilincinde. Nineden kalan sandıklar, nesnelere ve hatıralar yine ninenin hikmetleriyle birleşerek gizemli bir evren oluştururdu ancak şimdi -Başpınar'ın üçüncü öykü kitabının adına da gönderme yaparak söylenmeli-büyü bozuldu! Büyü, eskilerin tabiriyle biraz sevk-i tabii suretinde vücut bulmuştur, eyvallah ama yine de sistematik bir zemine ulaşabilirdi fakat fena hâlde operasyona maruz kaldı. Tam örgütlenecek, sahil bir direnç hattı oluşturacaktı ki... Belki böyle bir hazırlığa kudreti yetmeyecekti lakin kaybında daha iyi anlamaktayız ki ağır aksak da olsa oluşturduğu çemberin devran edişi bir çeşit şifa idi!

Yitip giden, giderken de insanı eksiltip duranları Mustafa Başpınar, birkaç dairenin içinde topluyor denemelerinde. Yittiğinde insanı eksiltenler nelerdir en çok: Mekânlardır elbette, sonra o mekânlarla bağlantılı olarak çocukluk ve ilk gençlikler... Yine mekân içinde boy atan gençlik ve insanın tekâmül yolculuğunda fikriyatın şekillenme süreçlerindeki isimli ya da isimsiz kahramanlar... O fikriyatın ete kemiğe bürünen sureti olarak bir idea-

lin oluşumu ve sonra büyük bir felâket olarak o ideali oluşturan paydaşların yaralar alarak meydana çekilişi...

ŞEHİRİN BİR İNSANI İNŞA EDİŞİ

Mustafa Başpınar'ın köyü, çocukluğunun cennetmekânı olarak satırlar arasında gezinir durur ancak en çok doğrudan Tokat şehri yer bulur bu denemelerde. Sivas tarafından Geyras yeşilliğine hayran kalarak belirir Tokat, yazarımızın ufkunda. İşte tam bu anda bir başka Tokatlıyı, bir zamanlar baş tacı edilen ama şimdilerde unutulmuş ya da pek hatırlanmayan Cahit Külebi'yi anmazsak olmaz elbette:

“Tokat’a girerken bir derin Vadi var her taraf yeşil,
Tokat’a girerken bir derin Vadi var her taraf yeşil.
Ben hep gece geçtim oradan
Bir su gibi dibinden ekinlerin.”

Kim ne derse desin büyük şair Külebi. Söz Tokat’a gelmişken hemen geçmek olmaz çünkü Mustafa Başpınar, tabiri caizse orada yoğrulmuştur. Liseyi, üniversiteyi Tokat’ta okumuş, sekiz yıl boyunca yine orada öğretmenlik yapmıştır. Denemenin imkânlarından yararlanarak çok boyutlu bir mekân olarak şehrin insanı bütünleyen taraflarını irdeler. Şehir, sükûnetten beslenen tabiatın bağrından çekip aldığı bir genci yavaş yavaş biçimler ancak bir metropol olmadığı için tabiatın sağaltıcılığından tümünden mahrum etmez. İşte burada bir dengeden bahsedilmelidir ki şimdi çoğuna göre bu denge, insanın elinden alabildiğine çalınmıştır.

Bağı ve bahçesiyle, cadde ve sokaklarıyla, lise ve üniversitesiyle, gidip gelinen kitapçısı ve Takyeciler Camii önü oturumlarıyla, Sulu Sokak ve Bey Sokağı'nın geçmişe akan gizemleriyle Tokat, “başka iklimler”e sürüklediği yazarın ufkunu piksel piksel örer ve okuyucu; bir şehrin bir genci, bir öğretmeni, hülasa bir insanı nasıl inşa ettiğini gözlemler.

Mustafa Başpınar'ın denemeleri, söyleşi ve hatıra nitelikleriyle denemenin alışıldık kalıplarını çatlatarak öyküye yakınsar. O sıcaklık içinde her bir okuyan kendi geçmişinin ete kemiğe bürünerek kimlik sahibi olma serüveninin muhasebesini yapar. Başpınar da o muhasebeden süzülür, sonunda başka şehir ve mekânlara düşürür yolunu ve günü gelince Tokat, bütün o büyüyle bir yabancı olarak arz-ı endam eder.

Yazar buna *yabancılaşma* teşhisini koyar. Bilinmez, belki bu bir yabancılaşma değil de var oluşun zorunlu bir aşaması olarak yolda olmanın bir gereğidir. Sanatçının, entelektüelin, öncünün kaçınılmaz kaderidir esasen.

Ben de benzer duygu iklimlerini paylaşırsam da bu devinimin kaçınılmazlığından yana durmaktayım. Farklı vesilelerle bir ana kucacı arayışıyla mesafelendiğimiz kendimizi büyüten o şehre, dolayısıyla gençliğimize, arkadaşlıklarımıza, varoluş sancularımıza dönüp bütün o güzellikleri her arzu edişimizde orada hazır ve nazır bulmak istesek de böyle bir şeyin gerçekleşmeyeceğini tahmin etmiyor olamayız. Tekâmül, bir yandan kayıplarla mümkün değil midir?

KİMLİK VE KİŞİLİĞİN ŞEKİLLENİŞİ

Başka İklimler, en çok kitap iklimine getirip bırakıyor okuyucusunu. Evet, yazarımız bir kitap tutkunudur! Varoluşunu kitapla mümkün kılmıştır. Bütün mekânlardan, bütün hatıralardan, bütün gizemlerden ve dahi bütün dostluklardan kitaba iltica etmiş ve orada, o iklimde kendine yeni, bambaşka bir habitat inşa etmiştir. Bunu, denemeleri okurken iliklerinize kadar hissediyorsunuz.

Şimdi, kitabın hemen başında yer alan ve yazarın kimlik ve kişiliğinin nasıl şekillendiğini içtenlikle anlatan şu paragrafı beraber okuyalım da muradımız daha iyi anlaşılabilir: “Kimlikte yetmiş sekiz, anneme göre yetmiş dokuz olan ve hangi gün, hangi ay olduğu hususunda ihtilaflar barındıran doğum tarihimini pek önemsemediğimi söyleyemem. Bilsen iyi olurdu lakin öyle de olsa ben gözlerimi dünyaya doksan beş yılında, lise ikinci sınıfta açtım. Çünkü öncesi susuz bir yaz âdeta. Işıksız, aşksız, kelimesiz, kitapsız geçen yıllar. Dünyaya gelişini benim gibi kitapla başlatan başka insanlar da vardır mutlaka. Zira öncesi, niçin yaşamışım ki dediğim yıllarım. Ben hayatı kitapla öğrenen, anlamaya çalışan, ev seven insanlardanım. Kitapla tanışım ve sevdim şehirleri, şarkıları, renkleri, kokuları ve insanları. Kitapla tutundum hayata.”

Mustafa Başpınar, doğumunu kitapla hakiki anlamda temaslandığı yıla kayıtlıyor. Bu, insan oluşu dair nadir görülen beyanlardan, fena hâlde çarpıcıdır. Sonra o doğum, yeni mekânlar, yeni ana kucakları doğurur ve denemeler boyunca karşımıza durmaksızın kütüphaneler, kitaplar, yazarlar ve kurmaca kahramanları çıkar. Bir insan ancak işte böyle doğar, böyle açar -ya da açmalıdır- gözlerini hayata!

Bitirmeden, mesleki bir zaviyeden -yazar da bir edebiyat öğretmenidir- iç çekiş ya da dertleşme makamında yazıldığı hissini kuvvetle veren “Zavallı Elias Rukla” başlıklı denemeye değinmek istiyorum. Mustafa Başpınar, insanı eksilten her ne varsa insanı savunmak gayesiyle sıralamıştı ya satırların arasına; işte bu denemede de insanı, ‘insan’ kılacak

edebiyat bahsinin yitip gitmesine dair bir başka ağıta yer vermektedir. Ben de Norveçli yazar Dag Solstad’ın *Mahcubiyet ve Hay-siyet* romanını okurken benzer hissiyata gark olmuştum. Nasıl olmayayım ki? Şu satırlara kayıtsız kalamazsınız, çünkü bi dünya edebiyat öğretmenin dramını ne güzel anlatır: “Dersliğe girdi, kapıyı kapattı, bir yükseltinin üzerine yerleşmiş öğretmenin masasına geçerek oturdu. Kürsü ve yazı tahtası sınıfın bir duvarını boydan boya kaplıyordu. Yazı tahtası ve tebeşir. Silgi. Eğitimin hizmetinde geçen yirmi beş yıl. Dersliğe girmesiyle öğrenciler sıralarına yerleştiler. Karşısında bulunan on sekiz yaşlarındaki yirmi dokuz genci selamladı, onlar da selama karşılık verdiler. Kulaklıklarını çıkarıp ceplerine yerleştirdiler. Çantalarından *Yaban Ördeği*’nin okullar için yapılmış baskısını çıkarmalarını istedi. Kendisine nasıl da düşmanca bir tavır aldıklarını bir kez daha fark etti. Varsın öyle olsun, yapmak durumunda olduğu bir görevi vardı ve yapacaktı. Karşısındaki gövdelerden yoğun karşı çıkma, reddetme dalgalarının gönderilmekte olduğunu hissediyordu. Tek başlarına sevimli gençler olan öğrenciler şimdi böyle hep birlikte karşısındaki sıralara konumlanmış durumdayken, ona ve temsil ettiği her şeye karşı yapı-sallaşmış bir düşmanlık sergiliyorlardı. Her ne kadar yapın dediğini yapsalar da. İtiraz etmeden *Yaban Ördeği*’nin okullar için yapılmış baskısını çıkarmış, sıralarının üzerine koymuşlardı. Kendisi de aynı kitabı koymuştu önüne. Henrik Ibsen’den *Yaban Ördeği*”. Bu sahneyi okuduğum zaman müthiş etkilenmişim. İtiraf etmeliyim ki eğitim ortamlarında benzer sahnelerle karşılaştığımız

zaman bizi şaşırtan ve kendimize getiren, yani birdenbire gerçeklik duygumuzun canlanmasını sağlayan teselli edici sahnelerden biridir bu. Olağanüstü bir dramdır edebiyat öğretmenin durumu. Diyeceğim öğretmen olmasanız da böyle sahnelerle sıklıkla karşılaşabilirsiniz şu hayatta. Bu belki de edebiyatın, gerçek edebiyatın ne olduğunu gösterir bize. Büyük, keskin bir ayna olarak var olan *Başka İklimler*’in aynı niteliklere sahip “Zavallı Elias Rukla” başlıklı denemesi, köklü meseleleri masaya yatırması bakımından benzer yaralardan kanayan ve eksilen kuşaklara okutulsa elverir, diye düşünmeden edemiyorum doğrusu.

Deneme türünün banisi Montaigne, “Benim kitabımın konusu, benim; kendimi anlatıyorum!” demiş. Bir insan neden kendini anlatır başka insanlara? Bu esrarı çözmek için çok uğraşır edebiyat bilimciler, müthiş kitaplar, doktoralar yazıyorlar, profesör oluyorlar filan. Eş deyişle büyük bir endüstri bu! Bir başka hadsizlik yaparak cevabı, Nuri Pakdil’den ilhamla yine ben vereyim: Kendini anlatan insandır ve insan, yeri geldiği için insana karşı yine insanı savunmalıdır da ondan! Başka çıkış imkânı var mıdır insan için? İşte bu yüzden “insana, insanlığa rağmen gelişen politik veya askeri teşebbüsleri hicveden” öyküleriyle de adından söz ettiren Mustafa Başpınar’ın *Başka İklimler* adıyla bir araya getirdiği denemeleri de okunmalıdır. Bu denemelerin benim için mutlu bir buluşma olduğunu söylemeliyim. Bunun başka deneme kitaplarıyla devamını diliyorum.

Hakikatli Bir Yönetmen: Mecid Mecidi

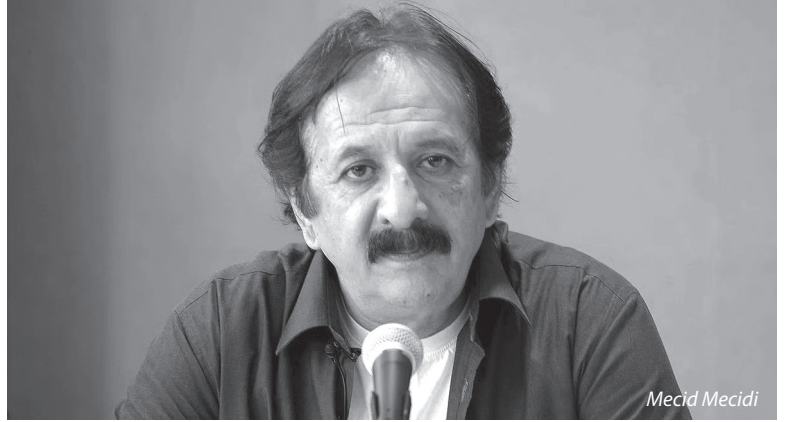
AHMET SALİH ÇELEBİ

“ Trump’ı sevmiyorum ama İran da kötü canım!” türküsünü tutturana, solumsu liberal çevrelerin sinema mahfillerinin enteresan bir tavrı var Aralık 2025’ten bu yana. Kendilerini solcu saydıkları için en sadık rejim değişikliği savunucusu olduklarını maharetle saklayabiliyorlar. Sol hareket, ne uğruna savaştığını unutmuş vaziyettedir ekseriyetle. İran saldırısı söz konusu olduğunda ya açık desteklerini sunuyorlar ya da bu dönemi pasif sessizlikle geçiştiriyorlar.

Bu muhitler Nuri Bilge Ceylan’ın, geçen sene “Türkiye-İran Kültür Yılı” çerçevesinde Türk sinemasına ayrılmış bir bölüm hazırlayan Fecr Film Festivali’ne katılması üzerine demediklerini bırakmamışlardı. Ne var ki 28 Şubat 2026’dan bu yana İran’a saldırılar, insansız hava araçları ve bombalarla Minab şehrindeki bir kız okulunda çok sayıda kız öğrencinin katledilmesi hakkında tek cümle kurmadılar. Hâlbuki içinde bulunduğumuz moment, ABD-İsrail şürekâsının kınanmasını, buna mukabil İran’a destek sunmayı gerektiriyor.

MUTLAK KÖTÜLÜK KARŞISINDA SUSMAMAK

Hakikate vâkıf olmak, onu gerçek manada dert edinen herkes için o kadar da zor değildir. İranlı yönetmen Mecid Mecidi’nin İsrail-ABD cephesinin İran’a saldırılarına tepki gösterdiğini okuduğumda ister istemez bunları hatırladım. Sadece bunları değil elbette aynı

zamanda Mecidi’nin aşağı yukarı aynı bağlama denk düşen şahitlik bağlamındaki başka açıklamalarını da. Ne var ki, bunlar Türkiye’deki sinema çevrelerinin Mecidi sinemasına gösterdiği genel ilgiye kıyasla şaşırtıcı biçimde sınırlı bir etki uyandırdı. Açıklamanın barındırdığı belirgin siyasi katmanlar okurda ve sinema dünyasında güçlü bir yankı uyandırmadı.

Kendisini sorumlu, adil bir varlığa dönüştürme çabasındaki Mecid Mecidi, insandan beklenenin, iyiliğin inceliklerini bilmesi değil iyi olması olduğu sonucuna ulaşan bir yönetmendir. Hem zaten iyi olmak garip biçimde basit ama çetin bir erdem değil midir genellikle? Mecidi İran’ın, Şer İttifakı’na karşı verdiği mücadelenin önemine değinir önce: “Bugün büyük İran, çocukları öldüren İsrail’e ve ABD hükümetinin hegemonik politikalarına karşı, dünyanın tüm ezilmiş ve acı çeken insanları adına dimdik duruyor ve direniyor.”

Yaşananların “iyilik ve kötülük arasındaki bir savaş” olduğunu belirten Mecid Mecidi hem Şer İttifakı’na “Hiçbir yere gitmiyoruz!” diyen bir uyarı hem de emperyalistlere karşı mücadele eden herkesin 5, 10 veya 50 sene sonra da dönüp önemli bulacağı bir manifesto yazmış. Şöyle diyor: “Bu mücadelede ön cephe sadece askerî savaş alanları değil, aynı zamanda sıradan insanların savunmasız evleri, hastaneler ve umuttan başka sığınağı olmayan çocukların okullarıdır. Tüm şiddet ve baskıya rağmen, İran halkı dimdik duruyor. Bu yolun liderlerinden ve öncülerinden masum ilkokul çocuklarına kadar herkes, baskıya boyun eğmeyen bir milletin direniş hikâyesinin bir parçasıdır. Büyük küresel güçler, Ortadoğu haritasını yeniden şekillendirmek, bu bölgenin kaynaklarını ve zenginliğini ele geçirmek ve egemenliklerini genişletmek için tüm güçleriyle geldi.”

Mecid Mecidi'nin beyanatında saldırılar karşısında İran halkının verdiği mücadeleye dikkat çekiliyor. Milletinin köklü geçmişi vurgu yaparak, yaşadığı topraklar üzerindeki tartışılmaz meşruiyetini haykıran Mecidi tüm düşünürleri ve sanatçıları mutlak kötülük karşısında tavır almaya çağırılmaktadır. Mecidi'nin şu cümleleri yol gösterici nitelikte ve temel önemdedir: "Bununla birlikte, tam da bugünlerde, İran halkının ve savaşılarının direnişi, bir milletin iradesinin en büyük güçlere bile karşı koyabileceğini göstermiştir. Tarih, kararlılık, birlik ve dayanışma içindeki bir milletin, muazzam küresel baskılara karşı koyabildiğine şahitlik edecektir. Bu sebeple, dünyanın dört bir yanındaki düşünürlerin, özgür ruhlu bireylerin, yazarların ve sanatçıların, insan acılarını karşısında sessiz kalmamaları ve kalemleri, düşünceleri ve sanatlarıyla gerçeği, adaleti ve insan hayatını savunmaları en büyük sorumluluklarıdır. Bugün, baskı ve adaletsizlik karşısında ahlaki ve insani sorumlulukları her zamankinden daha açık duruma gelmiştir."

İSLÂMFOBİK SOYKIRIM ÇAĞINDA YAPILMASI GEREKENLER

Mecid Mecidi'nin açıklamasındaki ton antiemperyalist ve direnişçidir. Direnen, vazgeçmeyen ve bir ihtimal olarak umudu taşıyan bir karakter var karşımızda. Diğer yandan Mecidi öteden beri gençlerle çocukların kıymetinin altını çizmesiyle farklı bir yerde durduğunu kanıtlamıştı. Nitekim 2017'de TRT tarafından düzenlenen "Türkiye'de Suriyeli Çocuk Olmak" temalı kısa film yarışması için yaptığı konuşması onun vicdani bir noktadan hareket ettiğinin göstergelerinden biridir. Mecidi, savaş, siyasal, kültürel ve ekonomik istikrarsızlıklardan

doğan sonuçların çocukların ruhuna kalıcı hasarlar verdiğinin farkında olarak söz almıştı.

Mecid Mecidi, çocukların şiddet, korku, kimsesizlik ve istismar içinde büyüdüğünü söylerken her şeyden önce safının çocuklardan yana olduğunu tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde dilendirmişti. Onun neredeyse on yıl önce söyledikleri daha şimdi ifade edilmişçesine geçerliliğini korumaktadır. Şöyle demişti: "Büyük şirketler kendi ceplerini doldurmak için sanal ortamın güzellikleriyle birlikte çocukların ruhunun ve psikolojisinin inceliklerini görmezden geliyor. Bugün sanal dünyanın tehlikesi savaşların ateşinden az değildir. Savaş nedeniyle insanların canı tehlikeye oluyor, bu ortamda ise ruhu ve psikolojisi bozuluyor. Maalesef bugün, UNICEF ve UNESCO gibi kurum ve oluşumlar, görevlerini çocukların ve kültürlerin savunması açısından iyi yapmıyor. Bu kurumların üzerinde siyasetin gölgesi var."

Mecid Mecidi, savaşların çoğunun İslâm dünyasında yaşandığının altını çizerek şimdinin içinden konuşur. Çalışmalarının merkezinde her zaman insan hayatının en kırılgan ve en belirleyici evresi olan çocukluk yer alan yönetmenin kelime dünyası görüntü dünyası kadar zengindir. Hararetli, canlı bir dil kullanır: "Ben Müslüman bir sanatçı olarak, ABD başta olmak üzere büyük güçlerin Müslüman coğrafyalarda soykırım yaptığını söylemek istiyorum. Batı, bazı ülkelerde 'terörle mücadele' adıyla savaşa girerken, bazı yerlerde de kendilerinin oluşturduğu grupların aracılığıyla savaşıyor."

Gerçeklerin görmezden gelinemeceğini anlatan Mecid Mecidi açısından sivil toplum kuruluşlarının zulme sessiz kalması, cinayetlere ortaklıktan başka bir

şey değildir. Ona göre dünyanın dört bir yanında Müslümanlara yapılan soykırımın boyutları Hitler ve Stalin'in yaptıklarını gölgede bırakmaktadır. Bunların karşısında uluslararası camia ve Batı dünyasının sustuğunu söylemesi Mecidi'nin zamanını aynı zamanda "İslâmofobik bir çağ" olarak tanımladığını düşündürmektedir.

Savaş, soykırım ve işgal mağduru çocuklar için yapılanları önemseyen Mecid Mecidi, farkındalık yaratmak için filmlerden yararlanmak gerektiği kanaatinde. Kendi payına düşeni yapıp bir film çekeceğini söylemişti Suriye'deki trajedinin insani boyutunu ele alacağını anlatırken. Onun İstanbul'dan yıllar önce, 2017'de çocuk hakları savunucularına ve insani çevrelere yaptığı çağrı bugün İran ve Gazze bağlamında tekrarlanmalıdır.

Mecid Mecidi'nin çocukların maruz kaldığı baskılar, bir birey olarak görülmeişleri ve çoğu zaman varoluşun en alt katmanına itilmeleri üzerine uzun süre düşünüp çalıştığını anlıyoruz. Nitekim çocuklar ve gençler için yapılan sinema yatırımlarının büyük bir birikim oluşturduğunu kaydetmişti. Bu konuyla ilgili söyledikleri büyük ölçüde uzun yıllara yayılan gözlemlerin toplamıdır: "Bir milletin sermayesi çocuklar ve gençlerdir. Çocuklara ne kadar dikkat edersek gelecek dünyamız o kadar güzel olacaktır. Gelecek yıllarda dünya çok büyük bir krizle karşı karşıya kalacak. Bütün devletler bu sorunu engellemek için el ele vermeli. Bu olumsuz etkiler, çocukların zihninde yıllarca yaşayacak. 'Biz güvende olalım da başkası önemli değil!' diyemeyiz. Her bir çocuğa karşı sorumluluklarımız var."